

JOG TUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVÁ: 1866

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

TARTALOM

Tanulmány

CSEHI ZOLTÁN: A dologi jog új kollíziós szabályai	1
MADAI SÁNDOR: Az idősek és fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelmének jogpolitikai háttéréről	17
PRUGBERGER TAMÁS – TÓTH HILDA: A 2012. évi Munka Törvénykönyvének egy újabb módosítása a rendkívüli munkavégzés korlátainak tágítása érdekében	25
T. KOVÁCS JÚLIA: Az élelemhez való jog alapjogi dogmatikája	31

Szemle

SZATMÁRI ANDREA: Közigazgatási eljárás, közigazgatási bíraskodás (Beszámoló egy tudományos tanácskozással összekötött könyvbemutatóról)	41
HÁMORI ANTAL: In memoriam Prof. Dr. Kállay István DSc (1931–1998)	44

Jogirodalom, jogélet

TÓTH J. ZOLTÁN: Monográfia a vívmány-tesztről	46
--	----

CONTENTS / INHALT

Studies / Abhandlungen

ZOLTÁN CSEHI: New Conflict of Laws Rules on Properties / Die neuen Kollisionsregeln des dinglichen Rechts	1
SÁNDOR MADAI: Legislative Background of the Accentuated Criminal Law Protection of Elderly and Disabled Persons / Zum rechtspolitischen Hintergrund des verstärkten strafrechtlichen Schutzes von älteren Menschen und Menschen mit Behinderungen	17
TAMÁS PRUGBERGER – HILDA TÓTH: Amendment of the rules of overtime of the Code of Working to strive the limits of the rules of overtime / Neue Modifizierung des ungarischen Arbeitsgesetzes vom Jahre 2012. um die Erweiterung der Grenzen der ausserordentlichen Arbeitsverrichtung	25
JÚLIA T. KOVÁCS: The Constitutional Legal Dogmatics of the Right to Food / Die verfassungsrechtliche Dogmatik des Rechts auf Nahrung	31

Review / Rundschau

ANDREA SZATMÁRI: Administrative Procedure, Administrative Jurisdiction (Review on a Book Launch With Legal Symposium) / Verwaltungsverfahren, Verwaltungsgerichtsbarkeit (Bericht über eine mit einer Buchvorstellung verbundene wissenschaftliche Beratung)	41
ANTAL HÁMORI: In memoriam Prof. Dr. István Kállay, DSc (1931–1998) / In memoriam Prof. Dr. István Kállay, DSc (1931–1998)	44

Legal Life, Legal Literature / Rechtsliteratur – Rechtsleben

ZOLTÁN TÓTH J.: Monograph on the Acquis-Test / Monographie über den Errungenschaftstest	46
---	----

A KIADVÁNY
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY
Az MTA Állam- és Jogtudományi
Bizottságának folyóirata

A Szerkesztőbizottság vezetője:
Dr. Korinek László

A Szerkesztőbizottság tagjai:
**Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda,
Dr. Szalma József**

Főszerkesztő: **Dr. Vörös Imre**

Szerkesztők: **Dr. Szalai Éva,
Dr. Udvary Sándor**

A szerkesztőség címe: 1037 Budapest,
Montevideo u. 14.

Kéziratot nem őrzünk meg, és nem
küldünk vissza. Amennyiben szerzőnk
valamelyik egyetem állam-
és jogtudományi karán tevékenykedik,
a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége
csak az egyetem megjelölésével közli
a szerző beosztását. A kar, tanszék
megjelölését csak abban az esetben
közöljük, ha nem jogtudományi
karon tevékenykedő szerzőről
van szó. Igazgatási jellegű funkció
(tanszékvezető, igazgató stb.) közlését
a Szerkesztőbizottság ugyancsak
mellőzi.

A publikálással kapcsolatos további
kérdések a voros44@gmail.com címre
küldhetők.

A Kiadó a lapban megjelenő
tanulmányok szerzőinek azonos
összegű honoráriumot fizet.

Kiadja a HVG-ORAC
Lap- és Könyvkiadó Kft.

hvgorac

Lap- és Könyvkiadó Kft.

Előfizetési díja a 2019. évre: 23 400 Ft.
2019-ben az egyes lapszámok külön is
megvásárolhatók 1950 Ft/szám áron.

Nyomdai munkálatok: Multiszolg Bt.

HU ISSN 0021-7166

A Jogtudományi Közlöny korábbi
lapszámai már kutathatók
a Jogkódexen. A 2002 és 2017 közötti
lapszámok már online elérhetőek.
A 2000. és a 2001. évi lapszámai
pedig hamarosan elérhetőek lesznek.
www.jogkodex.hu

 Jogkódex
Internetes jogi tudástár

Csehi Zoltán, az Európai Bíróság bírása (Törvényszék, Luxembourg), egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Budapest)

A dologi jog új kollíziós szabályai*

Az új nemzetközi magánjogi törvény újraszabályozta a dologi jog kollíziós szabályait is. A szabályozás a *lex rei sitae* (a dolog fekvésének helye) főszabályának megtartása mellett speciális kapcsoló szabályokat ad a vízi, légi és vasúti járművekre, az úton lévő árura, a személyes használati dolgokra, a tulajdonjog-fenntartásra és a dologi jogi biztosítékokra. A dologi jogi biztosítékokon belül speciális norma alkalmazandó a fizetési számlán, banki letéten és dematerializált értékpapíron fennálló biztosítékokra. A szabályozás további újdonsága, hogy négy esetben is lehetővé teszi a jogválasztást, igaz csak korlátozott módon, ingó tulajdonjogának átruházása, tulajdonjog-fenntartás, vállalati vagyon átruházása és a követelésre alapított dologi jogi biztosíték esetében. A törvény új kollíziós szabályokkal növeli a tulajdonjog védelmét, és speciális normát ad a kulturális javak visszakövetelésének tényülésére is. A szabályozás újdonságait a dologi jogi státúmváltozások új szabályai gazdagítják.

I. Bevezetés

Az Nmjt. lényegesen és alapjaiban megújította¹ a dologi jogi szabályokat, de egyúttal megőrizte a korábbi kódex alapvető normáit.² Amint ismert, a Nmjt. a nemzetközi szerződések és az európai unós jog mellett érvényesül, másodlagos szabályként. Nemzetközi kitekintésben a kollíziós jog kapcsoló szabályai egységes megoldásokat mutatnak, a dolog fekvésének joga (*lex situs*) általánosan elfogadott és az államok legtöbbszörében régóta alkalmazott szabály ingatlanokra és ingókra.³ Az egyes államok szabályai közt eltérést egyes speciális dologi jogi tényállásoknál lá-

tunk, továbbá még mindig viszonylag nagy kockázat rejlik az ingóságokra alapított dologi jogi biztosítékok eltérő szabályozásában.⁴

II. Nemzetközi egyezmények

Az Nmjt. szabályai a nemzetközi egyezmények és az európai uniós szabályok által *le nem fedett tényállásokra* vonatkoznak. A témánk szempontjából Magyarország viszonylatában hatályos nemzetközi szerződések a következők:⁵

* A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvényt (Nmjt.) bemutató sorozat negyedik tanulmánya (Szerk.)

1 A kodifikáció előtanulmánya megjelent CSEHI ZOLTÁN: *A nemzetközi magánjog dologi jogokra vonatkozó kollíziós szabályainak vizsgálata és javaslatok a jelenlegi magyar szabályok módosítására*. In: *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai* (szerk. BERKE B. – NEMESSÁNYI Z.). Budapest, HVG-ORAC, 2016. 136–159.

2 Magyar irodalom: SZABÓ SAROLTA: *Nemzetközi dologi jog*. In: *Nemzetközi magánjog* (szerk. BURIÁN L. – RAFFAI K. – SZABÓ SAROLTA). Budapest, 2017, 327. skk.; MÁDL FERENC – VÉKÁS LAJOS: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. 8. kiad. Budapest, 2015; BURIÁN LÁSZLÓ, In: *Magyar nemzetközi kollíziós magánjog* (szerk. VÖRÖS IMRE). Budapest, 2003, 185. skk.; SZÁSZY ISTVÁN: *Nemzetközi magánjog*. Budapest, 1938, 241. skk.

3 MARTINY, DIETER: *Lex rei sitae as a connecting factor in EU Private International Law*. IPRax. 2012, 2. sz. 119. skk.

4 Nemzetközi irodalomból: LALIVE, PIERRE: *The Transfer of Chattels in Conflict of Laws*. Oxford, 1955; VENTURINI, GIAN CARLO: *Chapter 21 Property*, In: *International Encyclopedia of Comparative Law*, Vol. 3, Private International Law, Leyden-Boston, 1974; SIEHR, KURT: *Internationales Sachenrecht – Rechtsvergleichendes zu seiner Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft*. ZVgIRWiss. 2005. 104 évf.; MANSEL, HEINZ-PETER: *Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch/IPR: Art. 43–46 EGBGB (Internationales Sachenrecht)*. Berlin, de Gruyter, 2015; WENDEHORST, CHRISTIANE: *Münchener Kommentar zum BGB. EGBGB. 7. Aufl.* München, Beck, 2018; SIGMAN, HARRY C. – KININGER, EVA-MARIA: *Cross-Border Security over Tangibles*. München, Sellier, 2015; JACOB: *Ausländische Mobiliarsicherheiten im Ausland*. 2001.

5 Nem tárgyaljuk a nem részes egyezményeket: 1958. évi Hágai Egyezmény a nemzetközi adásvétel során bekövetkező tulajdonátruházásra alkalmazandó jogról (maga az egyezmény nem lépett hatályba); 1985. évi Hágai Egyezmény a trustokra és azok elismerésére alkalmazandó jogról; 2006. évi Hágai Egyezmény a közvetítői számlákon nyilvántar-

a) az 1926-os Brüsszeli egyezmény a törvényes elsőbbségekre és tengeri jelzalogokra vonatkozó egyes szabályok egységesítéséről;⁶

b) a repülőgépekre vonatkozó 1948-as genfi egyezmény;⁷

c) a kulturális javakra vonatkozó UNIDROIT Egyezmény;⁸ és

d) a 1988-as Ottawai pénzügyi lízing egyezmény.⁹

Nem tartalmaz dologi jogi kollíziós szabályt a nagy nemzetközi sikernek örvendő, az áruk nemzetközi adásvételéről szóló ENSZ-egyezmény (lásd 4. cikk).¹⁰

III.

Az Európai Unió jogszabályai

Az uniós jog primátusából következően az uniós jog *elsőbbséget* élvez a tagállami jogszabályokhoz képest. A kollíziós dologi jog körében az *Öröklési Rendelet* (650/2012/EU rendelet), és a *Fizetéseképtelenségi Rendelet (új)* (2015/848/EU rendelet) említendő. Az *Öröklési Rendelet* a nemzetközi öröklési jog egységes európai szabályozását adja, míg a *Fizetéseképtelenségi Rendelet (új)* az egyik európai uniós tagállamban megnyitott európai fizetéseképtelenségi eljárás tárgyi hatálya körében tartalmaz kollíziós szabályokat. Harmadikként a *kulturális javakra* vonatkozó uniós jogszabályokra utalunk.

1. Öröklési Rendelet

Az Öröklési Rendelet tárgyának és alkalmazásának értelmezése a dologi jog kollíziós szabályozása szempontjából is fontos. A Rendelet a bevezetőjében is utal arra, hogy a tagállami dologi szabályokat nem érinti a szabályozás¹¹, a

tott értékpapírok egyes dologi jogi vonatkozásaira alkalmazandó jogról; 2001. évi Fokvárosi Egyezmény a mobil berendezésekkel kapcsolatos nemzetközi érdekekről szóló egyezmény, és annak függeléke a légi jármű berendezéseinek egyes kérdéseiről – az EU a 2009/370/EU tanácsi határozattal csatlakozott az egyezményhez és a jegyzőkönyvhöz is.

6 Beiktatta a 1931. évi V. törvény.

7 Convention on the International Recognition of Rights in Aircraft, melyet az 5/1994. (I. 18.) Korm. rendelet hirdetett ki (jelenleg 89 részes állam).

8 UNIDROIT Convention on the International Return of Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (1995), az egyezményhez Magyarország is csatlakozott és a 2001. évi XXVIII. törvénnyel került kihirdetésre.

9 Convention on International Financial Leasing, Ottawa. A magyar jogba átvittette az 1997. évi LXXXVI. tv. a nemzetközi pénzügyi lízingről. Az egyezmény meghatározza a nemzetközi pénzügyi lízing fogalmát, és alapvetően egységes jogot – *loi uniforme* – ad. A 7. cikk tartalmaz néhány kollíziós szabályt.

10 Az ENSZ-nek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye, magyar jogban kihirdette a 1987. évi 20. törvényerejű rendelet.

11 Részletesen MANSSEL: i. m. Art 43, 227 és skk. margószámok.

preambulumi rendelkezések közül utalunk a (15)¹² és (16)¹³ pontokban foglaltakra. Az Öröklési Rendelet az öröklésnek a dologi jogot is átruházó tényét emeli közös szabályozás alá, tehát az öröklésen alapuló dologi jogi jogszerzés a Rendelet által szabályozott öröklés alá tartozik.¹⁴ Mind a Rendelet 1. cikk (2) bekezdés k) alpontjának kivétele, mind a 23. cikk (2) bekezdés e) alpontjának¹⁵ a normája ezt az olvasatot támasztja alá.

2. Fizetéseképtelenségi Rendelet (új)

Az európai Fizetéseképtelenségi Rendelet a határokon átnyúló európai fizetéseképtelenségi eljárások joghatósági és eljárási szabályait tartalmazza, olyan európai tényállásokra alkalmazandó, amelyeknél az adós vagyona több tagállam területét érinti, és a határokon átnyúló üzleti tevékenységéből eredően a több tagállamban lévő hitelezők igényeinek a koordinálására van szükség. A Rendelet 8. cikke harmadik személyek dologi jogai cím alatt számos tényállást rendez, melyeket itt nem tárgyalunk.

3. Irányelvek

Az uniós jogból utalunk a kollíziós jog szempontjából fontos irányelvekre, melyek a következő tárgyakban kerültek megalkotásra: a) kulturális javak;¹⁶ b) pénzügyi

12 (15) A rendeletnek lehetővé kell tennie az öröklésre alkalmazandó jogban előírtak szerinti, ingatlanl vagy ingósággal kapcsolatos jogok létrehozását vagy öröklés révén történő átszállását. Nem érintheti azonban a néhány tagállam nemzeti jogában korlátozott számban („*numerus clausus*”) létező dologi jogokat. A tagállamok nem kötelezhetők arra, hogy elismerjék az adott tagállamban található tulajdonhoz kapcsolódó dologi jogokat, ha a szóban forgó dologi jog nem ismert a jogukban.

13 (16) Annak érdekében azonban, hogy a kedvezményezettek valamely más tagállamban élhessenek az öröklés útján keletkezett vagy rájuk átszállt jogokkal, e rendeletnek elő kell írnia, hogy az ismeretlen dologi jogot a másik tagállam jogában létező, az eredetihez legközelebb álló dologi joghoz kell hozzáigazítani. Az ilyen hozzáigazítás keretében figyelembe kell venni az adott dologi jog célját, valamint az ahhoz fűződő joghatást. Az eredetihez legközelebb álló nemzeti dologi jog megállapítása céljából az öröklésre alkalmazott jog szerinti állam hatóságaihoz vagy illetékes személyeihez lehet fordulni az adott jog jellegével és joghatásával kapcsolatos további információkért. Ebből a célból a polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés terén meglévő hálózatokat, valamint a külföldi jog megértését elősegítő, egyéb rendelkezésre álló eszközöket lehet igénybe venni.

14 A Rendelet 1. cikk (2) bekezdése meghatározza, hogy mely kérdésekre nem terjed ki az alkalmazása, így a (2) bekezdés k) alpont alatt szerepel a dologi jogok természete, majd a l) alpont alatt az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzés és annak joghatása, illetve a bejegyzés elmulasztásának a joghatása, továbbá a j) alpont a trustot nevesíti ebben a körben.

15 „a hagyatékba tartozó vagyontárgyak, jogok és kötelezettségek átszállása az örökösökre és adott esetben a hagyományosokra, beleértve az örökség vagy a hagyomány elfogadásának, illetve visszautasításának feltételeit és joghatásait is”.

16 2014/60/EU irányelv a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról.

Tanulmány

biztosítékok;¹⁷ c) késedelmes fizetések;¹⁸ és d) timesharing.¹⁹ A felsorolt irányelveket a magyar jogalkotó átültette a hazai jogba, a szabályok egyúttal a magyar jog részét is képezik: a kulturális javakra²⁰ és timesharingre²¹ külön jogszabályok vonatkoznak; a pénzügyi biztosítéki irányelv kollíziós szabálya a Nmjt. 44. § (1) bekezdésében, a tulajdonjog-fenntartásé pedig a Nmjt. 44. § (3) bekezdésében található.

IV.

A szabályozás rendszere

1. Bevezetés

Amint már a bevezetőben említettük, a Nmjt. kollíziós dologi jogi szabályai kiegészítő jellegűek, a Nmjt. 2. §-a alapján az Európai Unió joga, továbbá a Magyarország által aláírt és kihirdetett nemzetközi szerződések rendelkezései megelőzik a törvényi szabályozást. A Nmjt. szabályai két csoportba sorolandók: a 39–41. §§-ok szabályai az általános dologi jogi kollíziós szabályok, melyeket kiegészítenek a 42–47. §§-ban található különös szabályok. Ha az adott tényállásra nincs különös szabály, akkor az általános szabályok alkalmazandók. Ezen szabályok ismertetése előtt a dologi jogi minősítés kérdését tárgyaljuk.

2. Minősítés

2.1. *Lex fori* szerinti minősítés

Mely tényállások, mely jogok és követelések esnek a kollíziós dologi jogi szabályozás alá, a magyar jog értelmezése alapján döntendő el. A Nmjt. meghatározza, miként kell értelmezni a törvényben használt jogi kifejezéseket és miként kell minősíteni, hogy dologi jogi szabályokról van-e szó vagy sem. A törvény minősítésre vonatkozó szabálya szerint „[a]nnak megítélése során, hogy a tényállásra alkalmazandó jogot melyik kollíziós szabály alapján kell meghatározni, a magyar jog fogalomrendszere az irányadó” [4. § (1) bekezdés]. Az a kérdés, hogy dologi vagy kötelmi jogról, vagy más jogról van-e szó a konkrét jogvitában, a ma-

gyar jog fogalomrendszere alapján döntendő el. Például a birtokvédelem a magyar jog szerint dologi jogi intézmény, így a dologi jogi kollíziós szabályok szerint minősítendő. A törvény a minősítésre kiegészítő szabályt is ad a „magyar jogban ismeretlen jogintézmény minősítését a jogintézményt szabályozó külföldi jog alapján kell elvégezni, különös tekintettel annak a külföldi jogban betöltött funkciójára és céljára” [4. § (2) bek.]. A magyar jogban ismeretlen trustot bizonyos esetben dologi jognak, de az sem kizárt, hogy a magyar jogban szabályozott vagyonkezelésnek, tehát kötelelemnek minősítsük.²²

2.2. Kapcsoló elemek

A kapcsoló elem a dologi jog körében a dolog, a dologi jog, annak keletkezése, módosulása és megszűnése, a dologi jog alapján érvényesítendő dologi jogi igény és annak alkalmazási köre. Először ezeket az elemeket vesszük sorra. A dolog és a dologi jog fogalmát, azaz azt a kérdést, hogy a tényállás tárgyát dolognak, dologi jognak tekintjük, magyar hatóság, közjegyző és magyar bíróság előtti eljárásokban a magyar jog (*lex fori*) alapján kell értelmeznünk.

2.2.1. Dolog

A dolog fogalmát a Ptk. és annak bírói gyakorlata határozza meg a magyar jog alapján. A Ptk. a dolgot testi tárgyként határozza meg, és a fogalmat kiterjeszti a pénzre, az értékpapírokra, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre.²³ Ezek értelmezéséhez a Ptk. magyarázatai szolgálnak segítségül. A Ptk. nem említi a növényeket, melyek nem tárgyak, mégis a dolog körébe soroljuk őket. Ezek mellett dolognak minősítjük az állatokat is, a Ptk. külön rendelkezést tartalmaz erre. Speciális jogszabály figyelembevételével kell megítélni, hogy az emberi test mely részei (például szervek, levágott haj, ivarsejtek stb.) minősíthetők dolognak vagy egyes tényállások esetében kvázi dologként értelmezendők.²⁴ Dolognak minősül a pénz: a papírpénz és az érme, de nem dolog a számlapénz. Szintén dolog az értékpapír mint okirat, de nem dolog, a dematerializált értékpapír. Az értékpapírokra a Nmjt. speciális kollíziós szabályokat ad az 57–58. §§-okban.

A vagyon a Ptk. számos rendelkezésében fordul elő, dologként minősítése is lehetséges. A vagyon értelmezésé-

17 98/26/EK irányelv a fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerekben az elszámolások véglegességéről, a 9. cikk (2) bekezdése.

18 2011/7/EU irányelv a kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó késedelmes fizetések elleni fellépésről, 31 preambulumbekkezdés, valamint 2. cikk 9. pontja és 9. cikk.

19 2008/122/EK irányelv a szálláshelyek időben megosztott használati jogára, a hosszú távra szóló üdülési termékekre, ezek viszontértékesítésére és cseréjére vonatkozó szerződések egyes szempontjai tekintetében a fogyasztók védelméről 14 cikk.

20 2001. évi LXXX. törvény a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról.

21 141/2011. (VII. 21.) Korm. rendelet a szállás időben osztott használati jogára, a hosszú távra szóló üdülési termékekre vonatkozó szerződésekről, valamint a tartós szálláshasználati szolgáltatási szerződésekről.

22 A trust értelmezésénél segíthet a hágai trust egyezmény megoldása is, annak ellenére, hogy Magyarország nem aláírta az egyezménynek. (Convention On The Law Applicable to Trusts and on their Recognition, 1985.)

23 A dolog értelmezése körében továbbá kérdéseket vehetnek fel az implantátumok, protézisek minősítései, továbbá az emberi sejt, embrió, vér, embrionális szövetek, mindezek abban az állapotban, amikor már az embertől fizikailag elválasztásra kerültek és önállóan – embertől függetlenül – képezik jogügyletek tárgyát.

24 Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. tv. szól az ivarsejtek adományozásáról (170. §), tárolásáról (174. §), embrióadományozásról és -letétről (175. §§ skk.).

nél a konkrét esetben annak elemeire, tartalmára kell figyelemmel lenni. Nem minősül dolognak a jog, valamint a szellemi alkotások jogának tárgya.

Napjaink egyik legfontosabb kérdése az, hogy vajon az *adatok*: digitalizált formában, vagy másként rögzítve, dolognak minősítendők-e? Az adatok nem testi tárgyak, jól lehet a Ptk. a szintén nem testi tárgyként megjelenő villamos energiát is dolognak minősíti. Az adatokat rögzítő tárgyak azonban dolgok: a számítógép merevlemeze, a CD-lemez, vagy az adatrögzítésre szolgáló pendrive. Ha a dologi jog ezt a tárgyat érinti, akkor a rajta lévő adatok *osztják a sorsát*, legalábbis a birtoklás lehetőségét. A szerzői jog és az adatvédelem modern szabályai kivonják ezt a kérdést a dologi jogi státútum alól.

2.2.2. Vagyontárgy

Vagyontárgy fogalmát a Ptk. 8:1. § (1) bekezdésének 5. pontjában határozza meg, a dolog, a jog és a követelés tartozik ide. Az új Ptk. szerint zálogjog tárgya bármely vagyontárgy lehet [5:101. § (1) bek.]. Ez dolog (ingó és ingatlan) mellett lehet jog és követelés egyaránt [5:101. § (4) és (5) bek.]. A jog és a követelés nem dolog, de dologi jognak minősül a jogon és a követelésen fennálló zálogjog.

A tulajdonjog kapcsán említendő a *vagyonkezelésbe adott dolog* kérdése, amelynél a jogi és gazdasági tulajdonos elválhat, de a magyar jogban a tulajdon nem kettőződik meg, és a tulajdonosi jogosítványok sem válnak el egymástól, hanem ugyanazon tulajdonost illetik: a vagyonkezelőt.

2.2.3. Dologi jogi váromány kérdése

A dologi jogi váromány a magyar jog régi elismert intézménye, egy sajátos köztes helyzet, időben és jogilag is egy átmeneti állapot annyiban, hogy a dolog sorsát meghatározó tények már bekövetkeztek, például az adásvételi szerződés aláírásra került, sőt a tulajdonjogszerzés átvezetéséhez az ingatlan-nyilvántartásba a kérelem is beadásra került, de a tulajdonjog még nem szállt állt a vevőre, az folyamatban van. A jogosult már nemcsak kötelmi jogi vevő, hanem a hivatal döntésére váró dologi jogi várományos. Ezen jogra és ezen jogból eredő dologi igényekre álláspontunk szerint a dologi jogi szabályok alkalmazandók.

2.2.4. Eszmei dolog

A magyar bírói jogból ismert az üzletrész eszmei dologként való felfogása.²⁵ Az üzletrész mint eszmei dolog átruházása során a Ptk.-nak a dolog tulajdonjogának átruházásánál alkalmazott szabályai az irányadók²⁶, de ez a bírói felfogás később nem vált általánosan követett elvvé. A Ptk. 3:164. §-ának (1) bekezdése szerint a kft. törzsbe-

téthez kapcsolódó tagsági jogok és kötelezettségek összessége az üzletrész. Az üzletrész tehát nem dolog, nem is vagyontárgy, hanem a tagot megillető tagsági jogok és az őt terhelő kötelezettségek összessége. Ez nem zárja ki, hogy az üzletrész vonatkozásában egyes dologi jogok analóg alkalmazására kerüljön sor, mint például az üzletrész átruházása vagy értékesítése esetén, a régi Ptk.-nak a dolog tulajdonjogának átruházásánál alkalmazott szabályok voltak megfelelően irányadók.²⁷ Ezen túlmenően az üzletrészt terhelő zálogjog a cégnyilvántartásba bejegyzésre kerülhet, így dologi hatályú.²⁸ Ez utóbbi esetben a zálogjog a dologi jog tárgya, ezért merülhet fel a dologi jogként történő minősítése.

2.2.5. Dologi jogok

Minden állam jogrendje meghatározza a dologi jogok körét, azok tartalmát, terjedelmét, a dologi jogi védelem szabályait. Az új Ptk. V. könyve a dologi jog címet viseli, és ezen belül tárgyalja a birtokot, a tulajdonjogot és a korlátozott dologi jogokat. Ezek a jogok és részjogosítványaik tartoznak az Nmjt. dologi jogi kapcsoló szabályához. A tulajdonjog körébe tartoznak a tulajdonosi jogosultságok, dologi jogok, így a birtoklás, használat, rendelkezés és a tulajdonjog védelem. A dologi jogok közé soroljuk a szomszédjogokat is.

2.2.6. Korlátozott dologi jogok

A korlátozott dologi jogok körében a *zálogjog, az óvadék, a használati jogok (földhasználat, haszonélvezet, használat), és a szolgalmak* ismertek, más államok jogaiban más intézményeket is találunk. Ezek a jogok és ezen jogokból fakadó dologi jogi jogosítványok a dologi jogi státútum alá tartoznak, így például a zálogjogosult joga – azaz a már létrejött zálogjog esetében –, ha az a birtokra is kiterjed, és dologi jogként minősítendő, vagy a zálogjog fennmaradása a zálogtárgy helyébe lépő dologra vagy más értékre (lásd 5:104. §).

Amint már említettük, zálogjog dologi jognak minősül azokban az esetekben is, ha a zálogjog tárgya nem dolog, hanem más vagyontárgy [lásd Ptk. 5:101. § (1) bek.], így abban az esetben is dologi jogként minősítendő, ha követelésen vagy jogon áll fenn.

2.2.7. Dologiasodó kötelek

Ismert olyan kötelek, amelynek van dologi jogi hatása is, a kötelek alanyain kívül *harmadik* személyekre is kihat, harmadik személy irányában is van joghatálya. Ilyen az ingatlanra vonatkozó és az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett, valamint közhiteles nyilvántartásban nyilvántartott ingóságokra szerződéssel létesített elővásárlási, visszavásárlási, vételi és eladási jog. A Ptk. szerint az így re-

25 BH 1994.202.

26 A fenti BH utal a 1959-Ptk. 117. § (2) bek., 287. § (1) bek., 292. § (2) bek., 1988. évi VI. tv. 17. § (1) bek. szabályaira.

27 BH 1994.202.

28 2006. évi V. törvény 61/A. § (1) bek.

Tanulmány

gisztrált jogok mindazokkal szemben hatályosak, akik az ilyen jog bejegyzését követően valamilyen jogot szereznek.²⁹ Ezek a jogok és az ebből fakadó igények a dologi jogi státútum alá sorolhatók, ingatlan esetében az ingatlan fekvése szerinti jog, ingók esetében a közhiteles nyilvántartást vezető állam joga szerint.

2.2.8. Dologi jogok megszerzése és megszűnése

A dologi jogi státútum magában foglalja a dologi jogok keletkezését, terjedelmét, változását, átszállását és megszűnését. A dologi jogok tartalmán kívül ide soroljuk a dologi jogok gyakorlását. A dologi jogi státútum alá tartoznak a dologi jogi jogváltozást előidéző dologi jogi ügyletek, és a jogszerzést, a jog módosítását és megszűnését kiváltó egyes tényállások. A dologi jogi státútum alapján döntendő el, hogy absztrakt vagy kauzális ügyletről van-e szó, így például ha a német jog alkalmazandó, a német jogban a dologi jogi ügylet absztrakt ügyletnek minősül.

Azért csak bizonyos tényállások sorolandók ebbe a körbe, mert a jogügyleti úton, *kötelemből* fakadó ügyletek esetében a jogügyleti rész *nem a dologi jogi státútum alá* sorolandó. A jogalkalmazás szempontjából fontos annak rögzítése is, hogy maga a dologijog-szerzés – ha az dologi jogi jogügyleten alapul – szintén a dologi jogi státútum alá tartozik. Így az eredeti tulajdonjogszerzéseket a dologi jogi státútum alá soroljuk, elbirtoklás, terméken, terményen és szaporulaton való tulajdonszerzés (Ptk. 5:50. §), növedékjog (5:51. §), tulajdonszerzés gazdátlan javakon (5:52. §), találás (5:54. §). A feldolgozás, az átalakítás, az egyesülés, a vegyülés, a hozzáépítés, az átépítés, a beépítés és a ráépítés esetei is a dologi jogi státútum alá tartoznak. A dologi jogi ügylet *alakszerűsége a dologi jogi státútum alá* tartozik, nem pedig a *locus regit actum* szabálya alá.

A dologi jogi státútum alapján döntendő el a *nem tulajdonostól* való tulajdonszerzés kérdése, amelyet a magyar Ptk. az 5:39. §-ban szabályoz. A dologi jog alapján döntendő el a tulajdonjog és a birtokhoz, továbbá a többi dologi joghoz kapcsolódó vélelmek is.

Nem minősülnek dologi igénynek a dologi joghoz kapcsolódó kötelek, így nem dologi jogi kérdés a zálogszerezésből fakadó dologátadási igény [lásd Ptk. 5: 89. § (2) bek. a) pont].

3. A dologi jogi státútum által meghatározott kérdések köre – a szabályozás terjedelme

Az Nmjt. szabályai meghatározzák a kollíziós normák tartalmi határait, továbbá azok térbeli és időbeli korlátait is. Az Nmjt. egyik további újdonsága, hogy a dologi jogi státútum *terjedelmét* meghatározza, abban az értelemben, hogy *mely jogkérdések* sorolandók a dologi jogok alá. Az Nmjt. 40. §-ának felsorolásában idetartoznak a kö-

vetkezők: *a)* a dologi jogi tulajdonságai; *b)* a dologi jog tartalma; *c)* a dolgot terhelő biztosítékok sorrendje; *d)* a dologi jog jogosultja; *e)* a dologi jog keletkezése, fennállása és megszűnése és *f)* a dologi jog harmadik személyekkel szembeni hatálya. A felsorolás nem kimerítő jellegű, nemcsak az előbbi felsorolásban olvasható hat kérdés tartozik a dologi jogi státútum alá, hanem mindazok, amelyek dologi jogi természetűek. Elhatárolási kérdések eredhetnek az adott igény minősítéséből, de más jogággal való szoros kapcsolatából is.

A fenti meghatározásban a „dologi jogi tulajdonság” a tényállás tárgyát képező dolog fő jogi jellemzőit illeti: ingó-ingatlan, fődolog, alkatrész vagy tartozék, élő vagy élettelen, forgalomképes vagy forgalomképtelen, zálogba adható-e vagy sem.

A dologi jog *tartalma* alatt azt a jogot értjük, amely az adott joghoz kapcsolódik: így tulajdonjog esetében a magyar jog szerint a birtoklás, használat, hasznosítás, hasznok szedése, rendelkezés és a tulajdonjogot védő jogok [Ptk. 5:13. § (2) és (3) bekezdések], vindikációs igény, birtok esetében a birtokból fakadó jogok [dolog uralmának joga 5:1. § (1) bek.], zálogjog esetében a zálogjogosult és a zálogkötelezett megillető dologi jogok, magának a zálogjognak a terjedelme. Nem sorolandók ide – amint már említettük – a kötelmi igények, a teljesség igénye nélkül például nem dologi jogként minősítendő a találdíj (5:62. §), a jogalap nélküli birtokos költségtérítési igénye (5:10. §). Ezek esetenként vizsgálandók, de mindazon tényállások, amelyeknél a Ptk. a jogalap nélküli gazdagodás vagy más kötelmi szabályt rendeli alkalmazni [5:9. § (3) bek., 5:12. § (4) bek.], azok kötelmi minősítése egyértelmű. Az adott dologi jog tartalma lényegesen eltérhet egyes nemzeti jogokban, így például a haszonélvezet tartalma, vagy a jelzálog terjedelme.

A dologi jogi szabály határozza meg a dolgot terhelő *biztosítékok sorrendjét*, azaz a dologi jogosultak közt azt a sorrendet, hogy ki jogosult a másikat megelőzően a joggyakorlásra. Zálogjog esetében az alkalmazandó jog határozza meg, hogy az egyes zálogjogosultak közt ki az elsődleges, másodlagos és esetleg azt követő zálogjogosult, amely a zálogtárgyból történő kielégítésnél bír jelentőséggel. A törvény említi még a dologi jog jogosultjának a meghatározását is, de értelemszerűen nemcsak a dologi jogi jogosultat, hanem a dologi jog kötelezettjét is ez a kapcsoló norma határozza meg.

Az Nmjt. által kijelölt állam szabálya alapján döntendő el a dologi jog *keletkezése, fennállása és megszűnése* is, így például az a kérdés, hogy a dologijog-szerzés egyáltalán jogszerzésnek minősül-e, azaz a tényállás alapján dologijog-szerzés megtörtént-e (pl. a tulajdonjogot megszerzte-e az illető fél vagy a zálogjog létrejött-e) vagy a dologi jog megszűnt-e (a haszonélvezet fennáll-e vagy a zálogjog megszűnt-e). Az a kérdés, hogy a dologijog-szerzés megvalósult-e, a jogváltozás bekövetkezett-e, az egyes államok szabályaiban szintén eltérhet: az Nmjt. által felhí-

²⁹ Lásd a Kúria 3/2014. számú polgári elvi határozatát.

vott jog alapján döntendő el, hogy például az elbirtoklás megtörtént-e, vagy annak akadálya van (például a magyar jogban a lopott dolog elbirtoklása kizárt, míg más állam joga ezt megengedi).³⁰ Az Nmjt. a dologi jogi státútum által eldöntendő kérdések közt felsorolja a dologi jog harmadik személyekkel szembeni hatályát is, az adott jog milyen jogokat, védelmet és más előnyöket vagy esetleg terheket jelent (pl. a tulajdonos tűrés kötelezettsége vagy a magyar jogban ismert közérdekű használat joga is egy ilyen teher lehet [5:164. §]).

A dologi jogi *jogvédelem* a dologi jogi státútum alá tartozik. Így a jogvédelmi és birtokvédelmi eszközök, a birtok visszakövetelése, a dolog hasznainak kiadására irányuló igény egyaránt idetartoznak.

A dologi jog alá tartozik a dologi jogi *ügylet alaki érvényességének* az eldöntése is. Például magyar ingatlanra vonatkozó tulajdonjog bejegyzéshez a külföldön kiállított bekebelezési engedélynek a magyar jog szabályainak kell megfelelnie.³¹ Nem tartozik a dologi jogi státútum alá a dologi jogügyletben részt vevő személyek cselekvőképessége, a jogügylet feleit érintő képviselői kérdései.

A dologi jog léte és hatályosulása különösen fontos a végrehajtás és a felszámolás körében, hogy az adott jog a végrehajtási, felszámolási vagyona sorolandó-e vagy sem.

4. Jogági elhatárolási kérdések

Külön utalunk arra, hogy kizárólag a dologi jogok és az ebből fakadó dologi jogi igények tartoznak ezen kapcsoló szabály alkalmazása alá, a kötelmi jogi vagy más, öröklési, családjogi igények nem. Sok esetben az elhatárolás nem egyszerű, mely jogot minősítsünk dologinak és melyet öröklési joginak, vagy családjoginak. Például tulajdonjogot érintő házastársi vagyontársaságba tartozó igény dologi vagy családjogi, házastársi vagyoni igény-e? A Kódex erre az elhatárolásra nem ad szabályt, a nemzetközi magánjog elmélete hívható fel ezekre az elhatárolási esetekre, melyre még visszatérünk.

4.1. Elhatárolások az uniós szabályok alapján

A dologi jogi kérdések szempontjából két uniós normát említettünk már: a Fizetésképtelenségi Rendeletet (új), és az Öröklési Rendeletet. A Fizetésképtelenségi Rendelet az alkalmazási köréből három tényállást zár ki, illetve meghatározza, hogy mely dolgokra nem terjed ki a hatálya. Ez a három tényállás a 8. cikkben szereplő harmadik személyek dologi jogai, a 10. cikk tulajdonjog-fenntartás szabálya és a 17. cikknek a harmadik személy vevők védelmére vonatkozó szabálya. Az uniós Öröklési Rendelet alkalmazási körét és alkalmazásának dologi jogokkal

való kapcsolatát több rendelkezése szabályozza, utalunk a fentebb írottakra.

4.2. Elhatárolások a magyar szabályok alapján

Számos tényállásból fakadhat dologi jogi következmény, és ezen tényállások minősítése *több* kapcsoló szabály alkalmazását veti fel. A házassági vagyoni jogot és az öröklést emeljük ki ezek közül, melyek dologi jogi jogváltást válthatnak ki. Az Nmjt. *nem* ad arra szabályt, miként kell ezekben az esetekben eljárni, ti. hogy minősítésük alapja dologi jogi, öröklési vagy házassági vagyoni legyen-e. Ezek a tényállások legtöbbször a dologi jog, így például tulajdonjog, vagy öröklés esetében haszonélvezeti jog keletkezéséhez, megszűnéséhez kapcsolódnak. Azt, hogy mely dologra, milyen mértékben és milyen dologi jogi hatást vált ki például a házasság intézménye és azon belül a házassági vagyoni jog, nem a dologi jogi státútum, hanem a házassági vagyoni jogra irányadó jog határozza meg (Nmjt. 27–28. §§). Az a kérdés, hogy a házastárs milyen rendelkezési joggal bír a közös vagyontárgy felett, szintén a házassági vagyoni jogra alkalmazandó jog alapján döntendő el, nem a dologi jogi státútum szerint. Hasonlóan kell eljárni öröklés esetében is, hogy mely dolgot, milyen dologi joggal szerez meg az örökös vagy a hagyományos: ezek a kérdések az öröklési jogot szabályozó kapcsoló szabályok szerint döntendőek el. A magyar jogba is bevezetett elő- és utóöröklés kapcsán az elő- és utóörökös jogait is az öröklési jog alapján határozzuk meg. Összefoglalva, az általános, univerzális utaló szabályok, mint házassági vagyoni jog és öröklési jog, megelőzik az egyes speciális kollíziós dologi jogi szabályok alkalmazását, elsődlegesen a jogszerzésre, a jog megszűnésére vagy változására vonatkozóan. Az általános vagyoni jogi státútum megelőzi a speciális dologi jogi státútum alkalmazását, a vagyoni egységes kezelése érdekében. A dologi jogok egyetemleges jogutódlása fő szabály szerint – melyet az elmélet dolgozott ki – nem tartozik a dologi jogi státútum alá. Ismertek olyan esetek, amikor a dologi jogi szabályok akadályát képezik a más állam joga alapján szerzett jogok érvényesülésének, például a magyar öröklési jogban megszerzett dologi hagyományt a német jog nem ismeri, így hiába a magyar jog alkalmazandó, a német dologi jogrend miatt ezt át kell értelmezni.

Az elhatárolás kapcsán szólnunk kell egy másik esetről. Azokról az esetekről van szó, ahol az eljáró fórum, bíróság, közjegyző vagy más hatóság *közhatalmi aktusa*, döntése dologi jogot keletkeztet, módosít vagy megszüntet. A dolog (áru) zár alá vétele, vagy a végrehajtó intézkedése, az adott állam jogrendje szerint érvényesül, és a közhatalmi aktusok dologi jogi vonatkozásai ezen állam felségjogából eredően ezen államokra vonatkoznak, a kollíziós jog magánjogot érintő dologi jogi rendelkezései nem kapnak érvényesülési lehetőséget ilyen esetekben. Ilyenkor a fórum joga érvényesül, nem pedig a dologi jogi státútum.

³⁰ Francia Code civil art. 2276., német BGB 937. §.

³¹ Lásd 1997. évi CXLI. törvény az ingatlan-nyilvántartásról 35–36. §§.

Tanulmány

V. A Kódex kapcsoló szabályai

A Kódex kapcsoló szabályai egy általános szabályból, és a kivételeket megfogalmazó normákból állnak. Ha az adott tényállás nem tartozik egyik kivétel alá sem, akkor az általános kapcsoló szabály alkalmazandó. A szabály kiválasztása során tekintettel kell lenni a státúmváltás körülményére is, amelyet az adott dolog fizikai helyváltozása válthat ki.

1. Fő kapcsoló szabály

1.1. A dolog fekvésének helye

A Kódex fő kapcsoló szabálya a dologi viszonyokban a *dolog fekvése államának joga* (lex rei sitae). Ez a szabály régóta a magyar jog szabálya, és a dologi jogi szabályozás nemzetközileg is követett normája.³² Annak az államnak a jogát kell alkalmazni, amely állam területén a dolog található, ingatlan és ingó esetében egyaránt [39. § (1) bekezdés]. Azt a kérdést, hogy mi tartozik az adott állam területéhez, azt az állam és a nemzetközi jog szabályai határozzák meg. Az állam földrajzi kiterjedésén túlmenően az állam területéhez tartozhatnak repülő, hajók, még azokban az esetekben is, ha nem az állam területéhez tartozó térben vannak. A fizikai hely nemcsak a földön lévő, hanem a földben és a föld fölötti dolgokat is magában foglalja. A magyar jog alkalmazásában például a Ptk. új szabálya szerint az ingatlanon fennálló tulajdonjog a föld feletti légi térre és a föld alatti földtestre az ingatlan hasznosítási lehetőségeinek határáig terjed.³³

A dolog fekvése a dolog *fizikai helyét* jelöli, azt a helyet, ahol a dolog található, legyen az a szilárd föld, vagy azon lévő építmény, vagy a víz felszíne, vagy mélye. A dolog helye ténykérdés. A földhöz kapcsolódó dolgok esetében ez a fizikai hely viszony viszonylag könnyen megállapítható, ingóságok esetében a dologi jogi minősítés szempontjából releváns időpontjában a dolog fizikai helye az irányadó. Ha a dolog *helyváltoztatás* miatt egyik állam területéről a másik állam területére kerül, akkor a státúmváltás szabályai alkalmazandók annak a kérdésnek az eldöntésére, hogy melyik állam jogát és milyen jogszerzésre, módosulásra, joggyakorlásra kell alkalmazni.

Ingatlanok esetében a dolog helyének meghatározása egyszerű: az a kérdés, hogy az adott jószág *ingatlannak minősül-e vagy ingónak*, szintén a dolog helye szerinti állam joga alapján döntendő el (kastély külső homlokzatán lévő szobor, ház faláról leválasztott falfestmény). Speciális esetek, mint például vízen úszó ház, vagy határokon átnyúló csővezeték, egyedileg minősítendőek. A mozgás-

ban, úton lévő ingóságokra, amelyek több állam területét is érintik, a törvény külön szabályt tartalmaz.

Szintén speciális kérdés, hogy jogokra és követelésekre vonatkozó dologi jogok mint biztosítékok esetében lehet-e a jog fekvésének helyéről beszélni. Mivel a követelésnek és jognak nem tipikus tulajdonsága a fizikai helyük, ezért a törvény is kivételt ad.

1.2. Releváns időpont

A dologi jogi szabályozás fontos eleme a dolog térbeli, fizikai helyzete mellett annak *időbeli* aspektusa is. A szabályozás arra is figyelemmel van, hogy melyik időpontot kell irányadónak venni a dologi jogi kapcsoló szabály alkalmazása során. A Kódex azt az időpontot tekinti mérvadónak, amely időponthoz a *dologi jogi hatást kiváltó tény* kapcsolódik. A dologi jogi jogszerzés esetében ez a jogszerzés időpontja (például a zálogjog mely időpontban keletkezett, a találás mikor történt), a jogmegszűnés esetében pedig például a derelikció, a tulajdonjoggal való felhagyás³⁴ időpontja. Óvatosabb megközelítést igényelnek azok a helyzetek, amelyek időben folyamatos tényállások, például birtok- vagy tulajdonjog folyamatos háborítása. A releváns időpont lehet a birtok- vagy tulajdonjog védelmében történő fellépés időpontja, ha az a jogsértéshez észszerű időben kapcsolódik. A szabályozás lényege mégis abban foglalható össze, hogy a dologi jogi kapcsolás tulajdonképpen az idő és tér így meghatározott *koordinátáin* alapul, abban az időpontban, amikor a dologi jogi hatást kiváltó tény, például a tulajdonjogszerzés bekövetkezik, a zálogjog megszűnik, vagy a dologi jog gyakorlására kerül sor, a birtokháborítás bekövetkezik, és még lehetne sorolni az eseteket, és abban az államban, ahol a dolog található.

A *dologi jogi hatást kiváltó tény* lehet jogügyleti tény, például a birtokátruházásra vonatkozó megállapodás, melyet a Ptk. külön nevesít (5:3. §), vagy a birtokvédelem érdekében kifejtett önhatalom (5:6. §) mint magatartás, vagy dologi jogi alapú jogszerzés, mint az egyesülés vagy vegyítés (5:66. §), illetve bármilyen egyéb tény, amely dologi jogi hatást vált ki, és amely a felek közti vita tárgyát képezi.

A kapcsoló szabály *főszabályként* ahhoz kötődik, hogy a dolog adott időben *mely állam területén található*, vagy mely államhoz kapcsolódik. A főszabály alkalmazásához képest *kivételként* jelenik meg az a tényállás, amikor a vitatott dolog egy másik ténnyel, vagy fizikai-jogi körülménnyel van szoros kapcsolatban. Ez a szoros kapcsolat a dolog fizikai-jogi tulajdonságához kötődhet, például a hajón lévő alkatrész, a teherautóval szállított tartalék üzemanyag, vagy a határon átnyúló csővezeték. A főszabály dologkapcsolatok esetében a földolog fekvése szerint

32 SZABÓ: i. m. (2017) 331.

33 Ptk. 5:17. § (1) bek.

34 Ptk. 5:30. § (1) bek. utolsó fordulat.

alkalmazandó, azaz ha a dolog egy másik dolog alkotórésze vagy tartozéka, arra a fődolog fekvésének helye szerinti jog lesz az felhívott jog [39. § (3) bek. első fordulata]. A dologkapcsolat fizikai-jogi egységéből adódóan az alkatrészt és a tartozék önálló minősítésére nincs szükség, azok osztják a fődolog sorsát.

2. Kivételek a főszabály alól

2.1. Speciális, határon átnyúló dologkapcsolatok

A törvény egyik kivétele azon tényálláshoz kapcsolódik, amely „egyéb dologkapcsolatra vagy dologösszességre” vonatkozik, azaz amikor a vitatott dolog más dolgokkal a tényállás révén szorosan összekapcsolódik, lényegében egybe tartozik, akkor a törvény ezen dologkapcsolatokra az azzal legszorosabb kapcsolatban álló jog alkalmazását mondja ki [39. § (3) bek. 2. és 3. fordulata]. Például a hajón lévő tartalék üzemanyag osztja a hajóra alkalmazandó jogot, függetlenül a hajó mindenkori helyétől, és a magyar polgári jog alapján nehezen osztályozható dologkapcsolat esetében is állhat fenn szorosabb kapcsolat, például hajó esetében speciális jogszabály³⁵ különbséget tesz „hajó felszerelése”, „hajó készletei” és „tartalék alkatrész” közt, adott esetben kollíziós jog szempontjából ezek összekapcsolódhatnak.

2.2. Vízi, légi és vasúti járművek

Az Nmjtvt. [42. § (1) bek.] a lajstromozott vízi és légi járműveket jogilag *ingatlanoknak* tekinti, mivel ezen dolgokra és a kapcsolódó dologi jogokra a *lobogó*, vagy más felségjelvény államának jogát rendeli alkalmazni. Ez a szabály régről ismert, repülőket esetében nemzetközi szinten is szabályozott.

2.2.1. Vízi jármű

Azon ingóságok tekintetében, amelyek viszonylag könnyen és gyorsan képesek a helyüket megváltoztatni, így egyik ország területéről a másikba jutni, sőt hajók esetében nyílt tengeri vízre is el lehet jutni vele, a dolog fekvésének a joga nem mindig megfelelő kapcsoló szabály. Ezen dolgok egy csoportjának, mint a vízi járműveknek egyértelmű és szoros a kapcsolata egy adott államhoz, amely kapcsolatot célszerű a kollíziós norma alapjául venni. A hajóknak nevük van, megkeresztelik őket, mint ha kicsit emberek lennének, a hajók honosságáról beszélhetünk, a hajóknak hazai kikötője van. Hajók esetében a nemzetközi gyakorlat a lajstromozás gyakorlatát mutatja, egységes nemzetközi jogi egyezmény hiányában. A vízi

jármű fogalmát a szabály céljának alapulvételével kell értelmezni (teleologikus értelmezés), a magyar anyagi jogi szabályok ehhez csak segítséget adhatnak. A víziközlekedésről szóló 2000. évi XLII. törvény szerint az úszólétesítményeket – néhány kivétellel – állami nyilvántartásba kell venni. Az úszólétesítmény fajtáit a nevezett törvény meghatározza³⁶, jóllehet a kollíziós norma a vízi jármű kifejezést használja, amely adott esetben tágabb kategória, mint a magyar belső szabály meghatározása, a kiterjesztő értelmezés során a vízi jármű rendeltetését, személy- és áru fuvarozásra való alkalmasságát célszerű figyelembe venni, továbbá azt a szempontot, hogy a szabály esetében a dolog tartózkodási helye nem jelent eleendő kapcsolási szempontot. Felfújható gumicsónak, vagy matrac, de akár egy kajak esetében – ha egyáltalán a vízi jármű fogalma ezt megengedi – ezek a különleges szempontok például nem állnak fenn.

A vízi járművek kapcsolódását az adott államhoz az *állami lajstrom* mutatja egyértelműen.³⁷ A magyar anyagi jogi szabály is ezt a megoldást követi. A nyilvántartás, a lajstrom nyilvánosan és közhitelesen tanúsítja a lajstromozott úszólétesítmény állami hovatartozását; az úszólétesítmény tulajdonosának természetes személyazonosító adatait és címét, illetve jogi személy esetén székhelyét, alapítójának nevét, a gazdasági társaság tagjának természetes személyazonosító adatait és címét, valamint tulajdoni arányát, a gazdasági társaság formáját és cégjegyzékszámát; az úszólétesítményhez kapcsolódó jogokat és jogi szempontból jelentős tényeket; az úszólétesítmény azonosító adatait.³⁸

Ezek a kiragadott szabályok igazolják, hogy a hajók (pontosabban úszó járművek) esetében az állami nyilvántartásban kell a jogváltozásokat átvezetni és *egyedül jogi változások a lajstromba való bejegyzéssel állnak be*³⁹ (az állami felségjog jelképe pedig a nemzeti lobogó).⁴⁰ A lobogó ehhez a nyilvántartáshoz köti a hajót, és a magyar kollíziós kapcsoló szabály ehhez a nyilvántartáshoz – nem pedig a hajó mindenkori helyéhez – köti a dologi jogi kérdések eldöntésére felhívandó jog meghatározását. A lajstrom és a lobogó államának joga azonos.

Ha a hajó *több* állami lajstromban is szerepel, akkor hazai kikötője, illetve a hitelezők védelmének szempontjából az első regisztráció a döntő. Az átlajstromozásra külön európai uniós szabály van: az Európai Parlament és a

36 a) tengeri nagyhajó, b) belvízi nagyhajó, c) kishajó, d) komp, e) úszómunkagép, f) úszómű.

37 A hajó lajstromba a következő, az úszólétesítményhez kapcsolódó – jogszabályon, bírósági vagy hatósági döntésen, valamint szerződésen alapuló – jogokat kell a vonatkozó okmányok benyújtásával bejegyezteni: a) tulajdonjog, b) üzemen tartói jog, c) bérleti jog, d) jelzálogjog, e) hasznélvezeti jog, f) elő- vagy visszavásárlási jog, vételi és eladási jog, g) végrehajtási jog [2000. évi XLII. tv. 11. § (3) bek.].

38 2000. évi XLII. tv. 10. § (1) bek.

39 2000. évi XLII. tv. 11. § (5) bek.

40 2000. évi XLII. tv. 16. §.

35 46/2012. (VIII. 6.) NFM rendelet az Európai Gazdasági Térség valamely tagállamának tengeri kikötőjébe érkező vagy onnan induló tengeri hajókra vonatkozó nyilatkozattételi kötelezettség teljesítéséről.

Tanulmány

Tanács 789/2004/EK rendelete, a teher- és személyhajók Közösségen belüli átlajstromozásáról.

A *nem lajstromozott vízi járművek* esetében a hazai kikötő államának joga hívandó fel, illetve a kisegítő szabály a legszorosabb kapcsolaton alapuló állam joga. A vízi járművekre vonatkozó egyes – alapvetően jogügyletekből fakadó – dologi jogok a lajstromba bejegyzéssel keletkeznek, de a közhatalmi végrehajtási jog, vagy bírói intézkedésen alapuló tulajdonkorlátozás bejegyzése is a lajstromba történik.⁴¹

A tulajdonátruházás, a zálogosítás, a végrehajtás és egyéb dologi jogi joghatás a lobogó lajstromához kapcsolódik, ez indokolja a *lex rei sitae* szabály alóli kivételt. A hajón lévő *rakomány, áru, poggyász nem tartozik ezen státutum alá*, ezek fizikailag és jogilag is függetlenek a hajótól, de például a hajón lévő, és a hajó biztonságos működését szolgáló pótkatétrész, tartalék berendezések és hasonlóak oszttják a hajó sorsát. Amint fentebb a Nmjt. 39. § (2) bekezdése kapcsán már említettük, ez utóbbiakat sajátos dologi kapcsolat, dologösszesség révén szintén a lobogó alá sorolhatjuk. Természetesen, ha a hajó más állam területén van, mint a lajstromozásának állama, a lobogó joga nem akadályozza annak, hogy az adott másik állam a hajóra vonatkozó más dologi szabályokat érvényesítsen.

2.2.2. Légi járművek

A légi járművek jogilag hasonlóak a hajókhoz, de az országok közti helyváltoztatásuk még gyakoribb. A nemzetközi forgalom szabályozásának egyik alapvető normája a *nemzetközi polgári repülésről Chicagóban, 1944-ben aláírt egyezmény*, és annak függelékei (kihirdette a 1971. évi 25. sz. törvényerejű rendelet). Az egyezmény kimondja, hogy a polgári légi jármű ahhoz az államhoz tartozik, amelyik *lajstromába* be van jegyezve (17. cikk). Az általános nemzetközi gyakorlat a légi járművek lajstromozását mutatja. A Chicagói Egyezmény mellett utalunk a 1948-as genfi egyezményre, amely a repülőgépekhez fűződő egyes jogok nemzetközi elismeréséről szól.⁴² Ez utóbbi egységes anyagi és eljárási szabályok mellett kollíziós szabályokat is tartalmaz. A kollíziós normák közül utalunk a II. cikk (2) bekezdésére, amely a lajstromba való bejegyzés harmadik személlyel szembeni jogi hatályára a bejegyzés államának a jogát hívja fel, továbbá a IV. és X. cikkekre.

Az Nmjt.-ben használt légi jármű kifejezés értelmezésére a vízi járművekre írtak megfelelően alkalmazandók. A helyzet annyiban egyszerűbb, hogy a magyar belső jog is a légi jármű kifejezést használja. A légtérbe feljuttatható nem valamennyi dolog sorolandó a légi jármű kategó-

riája alá, az űrbe feljuttatható eszközök a magyar kollíziós jog alkalmazásánál nem bírnak aktualitással.

A légi jármű *fogalmának* meghatározásában segít a légiközlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény, amely általános jelleggel határozza meg a légi jármű fogalmát: „bármely szerkezet, amelynek légkörben maradása a levegővel való olyan kölcsönhatásból ered, amely más, mint a földfelszínre ható légerők hatása” (7. § 5. pontja), ez alapján a nem magyar lajstromba felvett légi járművek minősítése is könnyebb, ha az a kérdés, hogy egyáltalán légi járműnek minősül-e vagy sem az adott eszköz (például drón esetében). Léggömbök, sárkányrepülők és hasonló repülésre alkalmas eszközök légi jármű minősítésénél a lajstromozás kötelezettsége alapján lehet dönteni, hiszen a lajstromozás hiányában a kapcsoló szabály lajstromhoz való kötése nem bír relevanciával, a nem lajstromozott dolgokra a *lex rei sitae* főszabálya alkalmazandó.

2.2.3. Vasúti jármű

A *lex rei sitae* szabály alóli *harmadik kivételt* a vasúti járművek jelentik [Nmjt. 42. § (2) bekezdés].⁴³ A vasúti közlekedés az *Európai Unió egyik fontos szabályozási területe*, a vasúti rendszerek kölcsönös átjárhatóságának megvalósítása, a vasutak biztonsága végett számos uniós jogszabály megalkotására került sor. Ennek az uniós szabályozási rendszernek az egyik következménye, hogy a vasúti járművek nyilvántartása is közös elveken és szabályokon alapszik, az *üzembe helyezés állama* ebben a rendszerben jelentős szerepet kapott. A szabályozás alapja az, hogy vasúti jármű használatához üzembe helyezési engedély szükséges, amelyet az állam kijelölt szerve bocsát ki.⁴⁴ Ez a szabályozási háttér indokolja, hogy a Nmjt. a vasúti járműre vonatkozó dologi jogokra az üzembe helyezés államának jogát rendeli alkalmazni.

2.3. Úton lévő áru

Az úton lévő áru körébe azon tényállások tartoznak, amelyeknél az áru valamilyen gazdasági vagy ügyleti cél teljesítése kapcsán kerül egyik országból a másikba, és úton van, tehát még *nem ért oda a rendeltetési helyére* [43. § (1) és (2) bekezdés]. Ilyen tényállás esetében minimum kettő, de néha több országot is érinthet az áru a határokon átnyúló helyváltozása miatt, ebből eredően az áru mindenkor helye a fuvarozás során csak eseti és átmeneti jellegű, így nem célszerű a *lex rei sitae* alkalmazása. Ezért a

41 Részletszabályokat a 198/2000. (XI. 29.) Korm. r. az úszólétesítmények lajstromozásáról tartalmazza.

42 Convention on the International Recognition of Rights in Aircraft, melyet az 5/1994. (I. 18.) Korm. rendelet hirdetett ki.

43 A vasúti jármű fogalmát az uniós szabályozáson alapuló, a vasúti közlekedésről szóló 2005. évi CLXXXIII. törvény 2. § 1.10 pontjában a következőképpen határozza meg: a vasúti pályán közlekedő vontató, vontatott vagy önjáró, saját kerekein a vasúti sínen közlekedő jármű.

44 A jelenleg hatályos magyar szabály a 31/2010. (XII. 23.) NFM rendelet a vasúti járművek üzembehelyezése engedélyezéséről, időszakos vizsgálatáról és hatósági nyilvántartásáról.

Kódex a korábbiakhoz hasonlóan kivételt fogalmaz meg, és ezen kivétel főszabálya szerint az áru rendeltetési helyének jogát kell alkalmazni. A rendeltetési hely az az ország, ahová az áru fuvarozásra kerül. Ezen szabály merev alkalmazásától azonban óvakodjunk, a Kódex általános kitérő klauzulája segítségül hívható, ha a rendeltetési hely országa túlságosan távoli a konkrét tényállás esetében, pl. az árura átmeneti helyen zálogjog keletkezik, ilyen esetekben a bíró a rendeltetési hely államának joga helyett az adott tényálláshoz lényegesen szorosabban kapcsolódó állam jogát választhatja [10. § (1) bek.]. A szabály alkalmazását célszerű a tranzitországokkal, vagy a nyílt tengerrel (amely felett egyetlen állam sem gyakorol területi szuverenitást)⁴⁵ kapcsolatos tényállásoknál alkalmazni, hiszen míg az áru a küldő ország területén van, a rendeltetési helyhez való kapcsolat távoli.

Egy további kivételt jelent az úton lévő áru kapcsán az a tényállási kör, amelyeknél az áru tulajdonosának – vagy az áru felett rendelkezési joggal bíró személy – akarata ellenére történik valamilyen dologi jogi változás az árun. Az úton lévő árut egyrészt hatóságok lefoglalhatják, igazgatási úton kényszer alatt értékesíthetik, zálog tárgyává válhat (például díjak biztosítására), illetve más dologi jogi változások érhetik. Ilyen alapvetően közhatalmi aktusból eredő dologi jogi változásokra a törvény az intézkedés időpontjában a dolog fekvésének helye jogát rendeli alkalmazni, amely a főszabály, sok esetben a lex fori, azaz az eljáró hatóság vagy bíróság államának joga is egyben. De nemcsak közjogi, hanem magánjogi tényállások is okozhatnak dologi jogi hatásokat, például magánjogi viszonyból fakadóan törvényen alapuló biztosíték is keletkezhet az árun.

2.4. Személyes használati tárgyak

A Kódex megőrizte Szász István eredeti javaslatát⁴⁶, amely a személyes személyes használati tárgyaira – a dolog fekvésétől eltérően – a tulajdonos személyes jogát rendeli alkalmazni [43. § (2) bekezdés]. Szász érvelése szerint, azoknál az ingóságoknál, amelyeket a tulajdonos mindig magával visz (pl. a „hegedűművész Stradivarius hegedűje”), vagy amelyek állandóan személyes használatára vannak rendelve (pl. a műfogsor vagy egyéb „quasi partes corpores”), a lex rei sitae kapcsoló elve átmeneti, ezért indokolt a tulajdonos személyes jogát alkalmazni.

2.5. Dologi jogi biztosítékok

A dologi jogi biztosítékok lényege, hogy a biztosíték jogosultjának a biztosíték tárgyára olyan kielégítési jogot biz-

tosítson, amely megelőzi a biztosíték létrejötte után keletkező minden további jogszerzést, és ezek a későbbi jogszerzések ne legyenek akadályai a dolgokra gyakorolt korábban keletkezett biztosíték alapján járó kielégítésnek. Annak érdekében, hogy ez az alapvetően az adós és a biztosítékot adó közti jogviszony más, ezen jogviszonyban nem részes személyekre is kihasson, a kívülág felé ezt a biztosítéki jogot, annak létezését meg kell jeleníteni. Mindazok a biztosítékok, amelyek a nyilvántartásba vétellel jönnek létre, mint például a magyar jogban a jelzálogjog, ezen nyilvántartáshoz kapcsolódnak [lásd Ptk. 5:93. § (1) és (2) bekezdés]. Alapvetően a jelzálogjogról beszélhetünk a magyar jogban, mint nyilvántartásba bejegyzett biztosítéki dologi jogról, amely ingatlanon, ingó, jogon és követelésen egyaránt alapítható.

2.5.1. Nyilvántartásba vett dologi jogi biztosítékok

A fentiekből ered a Nmjt. szabálya, amely a nyilvántartásba vétellel létrejövő dologi jogi biztosítékokra a biztosítéki nyilvántartás vezetésének helye szerinti állam jogát rendeli alkalmazni [44. § (1) bek.]. A szabály három fontos eleme a (i) dologi biztosíték, a (ii) nyilvántartásba vétellel való létrejövétel és a (iii) biztosítéki nyilvántartás.

(i) Dologi jogi biztosítéknak nevezzük azon jogokat, amelyek egy másik, alapul fekvő követeléshez kapcsolódóan azt garantálják, hogy ha az alapul fekvő jogviszony kötelezettje nem vagy nem szerződészerűen teljesít, akkor az alapul fekvő jogviszony jogosultja a biztosíték tárgyából az alapjogviszonyból eredő követelésének kielégítéséhez juthasson. Dologi jogi a biztosíték, ha ez a kielégítési jog dologhoz kapcsolódik, illetve ha valamely olyan más vagyonhoz, amely a biztosítéki szerződés alapján biztosítéki funkciót tölthet be. Például a magyar jog szabályai szerint zálogjog tárgya dolog, jog és követelés egyaránt lehet, de ez nem változtat a zálogjog dologi jogi minősítésén. A dologi jogi biztosítékok jellemzője, hogy az nemcsak a biztosítékot adó és a biztosíték jogosultja közti jogviszonyban bír jogi erővel, hanem mindenkivel szemben.

(ii) Nyilvántartásba vétel csak bizonyos dologi jogi biztosítékok létrejöttének a feltétele, így számos jogrendben az ingatlan elzálogosítása, illetve hajó vagy repülő, vagy védjegy elzálogosítása a nyilvántartásba vétellel válik meg.

(iii) A biztosítéki nyilvántartás fogalmát funkcionálisan kell értelmezni, mindazon nyilvántartás értendő ez alatt, amelyhez a jog azt a jogkövetkezményt fűzi, hogy a biztosíték bejegyzésével a biztosíték létrejön. Ilyen például az ingatlan-nyilvántartás, de ilyen a hajóajstrom, vagy a védjegynyilvántartás is.

2.5.2. Egyéb dologi jogi biztosítékok

Azokra a dologi jogi biztosítékokra, amelyek létrejöttéhez és létezéséhez nem szükséges nyilvántartásba vétel, a dologi jogi biztosíték nyilvánossága más módon is megvalósul-

45 NAGY KÁROLY: *Nemzetközi jog*. Budapest, Püski, 1999. 194.

46 SZÁSZ ISTVÁN: *Magyar nemzetközi magánjog*. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1948. 51. §, magyarázat 104.

Tanulmány

hat, például a birtoklás tényén. Az a biztosíték, amely az érintett dolog feletti birtoknak a biztosítéki jogosult részére történő átadásával keletkezik, mint például a magyar kézizálog [Ptk. 5:88. § b) pont], a *lex rei sitae* főszabálya alá tartozik. A birtoklás konkrét helyhez kötődik, így a dolog helyéhez kapcsolható az alkalmazandó jog meghatározása.

Azonban vannak olyan esetek, amikor a *lex rei sitae* nem alkalmas a kapcsolat megvalósítására, például azért, mert a biztosíték tárgya folyamatosan változtatja a helyét, olyan gép, berendezés vagy fuvarszköz, amelyet folyamatosan határokon átnyúlóan használnak, és a *lex situs* csak esetleges megoldást jelenthet; illetve lehet olyan dologi biztosíték is, más jogrendben, amely nem kívánja meg sem a nyilvántartásba vételt, sem a birtokátadást. Azok az ingóságok, amelyeknek nincs tartós fekvési helye, „nincs nyugvópontja” (Szászy), és egy állam területéhez sem köthetők ez alapján, *kivételt* képeznek a *lex rei sitae* szabálya alól.

Mindezekre az esetekre tartalmaz a Nmjt. egy speciális kapcsoló szabályt, amely a biztosított követeléshez kapcsolódóan, az adós személyének a jogát rendeli alkalmazni. Jóllehet az Nmjt. 44. § (2) bekezdésének megfogalmazásából az olvasható ki, hogy a szabály az (1) bekezdéshez – azaz a nyilvántartáshoz – képest ad kivételt, a szabály helyes értelmezése rendszertani levezetéssel kapható meg. A főszabály biztosítékok esetében is a *lex situs*, emellett a kivételek köre ehhez képest a nyilvántartásba vétel szabálya [Nmjt. 44. § (1) bek.], valamint azok az esetek, ahol sem a nyilvántartásba vétel, sem a *lex situs* kapcsoló szabálya nem hoz megfelelő megoldást, ez az Nmjt. 44. § (2) bekezdés normája. Ez a speciális kivétel nem rontja a főszabályt, a *lex situs*st, hanem kiegészíti azt, és az adós személyes jogát hívja fel. A személyes jogot a Nmjt. meghatározza. Ennek a szabálynak, amely az adós személyéhez köti a dologi jogi biztosítékot, az eredete a 2010-ben kiadott *UNCITRAL Legislative Guide on Secured Transactions 204. ajánlása*.⁴⁷ Az ajánlás átültetésére és a többi szabályhoz történő illesztésére a kodifikáció során javasolt, és nem egészen kiérlelt szöveg a következő volt: „Ha több államot érint a biztosítékkal terhelt ingóság használata folytán, akkor elsősorban a biztosítéki nyilvántartás állama, annak hiányában a biztosítéki adós személyes joga alkalmazandó, ha az ingóság használata ezt az államot is tartósan érinti.” Ez a javaslat került továbbformálásra a kodifikáció menete során, míg elnyerte a végső, *félrecsúszott* megfogalmazását.⁴⁸

Az Nmjt. néhány speciális esetet külön szabályoz.

47 „204. The law should provide that the law applicable to the issues mentioned in recommendation 203 with respect to a security right in a tangible asset of a type ordinarily used in more than one State is the law of the State in which the grantor is located.”

48 A másik UNCITRAL-alkotás, a „Model Law on Secured Transactions” csak 2016-ban jelent meg.

Ilyen a tulajdonjog-fenntartás, a fizetési számlára, banki letétre és dematerializált értékpapírra, valamint a követelésre vonatkozó biztosíték.

Az Nmjt. 44. § (5) bekezdése szerint a *követelésre alapított biztosítékra* a felek által választott jog, ennek hiányában a biztosíték *nyilvántartásba vételének helye* szerinti állam joga, nyilvántartásba nem vett biztosíték esetében a biztosítéki *adós személyes joga* alkalmazandó. Követelésre és jogra alapított dologi jogi biztosíték nem az adott vagyontárgyhoz tapad, hanem a követeléshez vagy joghoz. Ennek a helye egyáltalán nem, vagy csak nehezen határozható meg. Továbbá ennek a jognak a gyakorlása fizikailag nem köthető a létező és fizikai valósággal rendelkező dologhoz, így a joggyakorlás sem képes egy ilyen realitáshoz közvetlenül kapcsolni, zárlatot vagy végrehajtást vezetni rá. A dologi jogi biztosíték csak a terhelt követeléshez vagy a terhelt jog adósának személyéhez tud kapcsolódni, más módja dologi jogi kielégítésnek nem elképzelhető.

A Kódex itt annyiban tér el a főszabálytól, hogy követelés esetén megengedi a *jogválasztást* a biztosítékot létesítő felek részére. A jogválasztás esetében a felek, így elsősorban a biztosíték jogosultjának az érdeke, hogy olyan jogot válasszanak, amely érvényes és a hatékony végrehajthatóságot szolgálja. A magyar jog szabályai szerint követelésen is lehetséges jelzálogot alapítani, amelyet a hitelbiztosítéki nyilvántartásba kell bejegyezni [Ptk. 5:93. § (1) bek. b) pont]. Más államok eltérő megoldásokat is alkalmazhatnak, a magyar nemzetközi magánjog kapcsoló szabályai *három* megoldást adnak; ezek: a jogválasztás alapján kijelölt jog, ennek hiányában a nyilvántartásba vétel államának joga, és ha nem kell nyilvántartásba venni, akkor az adós személyes joga által felhívott jog lesz az alkalmazandó jog.

2.5.3. Fizetési számla, banki letét és dematerializált értékpapír

Külön speciális kollíziós szabály vonatkozik a fizetési számlára, banki letétre és dematerializált értékpapírra vonatkozó biztosítékra: az Nmjt. 44. § (4) bekezdése az ilyen biztosítékot tartalmazó *nyilvántartás államának jogát* rendeli alkalmazni, illetve annak az államét, amelyben a számlát vezetik, vagy amelyben a központi letéti rendszer működik. Ez a szabály uniós eredetű, a fentebb már említett 2002/47/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 9. cikkelyének átültetését jelenti a magyar jogba. Elsődlegesen itt is a biztosítéki nyilvántartásra utal a szabály, hiszen vélhetően abból a biztosíték megismerhető, a dologi jogok sorrendje megállapítható, annak hiányában a fizetési számlát és a banki letétet végző számlavezető állam jogát kell alkalmazni. Napjainkban a fizetési számla, a banki letét és a dematerializált értékpapírok számítógépes adatok formájában léteznek, amely adatok csak a nyilvántartást végzők által kezelhetők, a kapcsoló szabályok ezekhez a nyilvántartásokhoz kapcsolódnak. A szám-

lavezető állam alatt azt az államot értjük, amely joga és területi fennhatósága alatt a számlavezető intézmény működik.

2.6. Tulajdonjog-fenntartás

A nemzetközi kereskedelemben igen gyakori a tulajdonjog-fenntartással történő értékesítés, de annak dologi jogi hatályai az egyes országokban *eltérőek*. Ha az ilyen joggal érintett ingó dolog más államba kerül, a jogfenntartás dologi hatályait az új állam szabályozási rendszerében kell értelmezni. Végrehajtás, felszámolási eljárás vagy más a dologra vonatkozó jogérvényesítésnek fontos előkérdése lehet, hogy vajon a tulajdonjog-fenntartás fennáll-e vagy sem ebben a másik államban. A magyar kollíziós szabály az Nmjt. 44. § (3) bekezdésében a tulajdonjog-fenntartással átruházott ingó dolog tekintetében a *jogfenntartás joghatásaira* a dolog fekvése szerinti állam jogát rendeli alkalmazni, azaz a főszabályt, a *lex rei sitae*-t. Emiatt nem is kellett volna külön szabályt adni, de a tulajdonjog-fenntartás fontossága mellett a törvény lehetőséget ad arra, hogy a felek az átruházott ingó dolog esetében a rendeltetési helye szerinti állam jogát válasszák. Ebből eredően két állam joga jöhet szóba: a dolog fekvése szerinti államé (lényegében a főszabály szerint), illetve a felek jogválasztása szerint a dolog jövőbeli rendeltetési helye államának joga, azaz annak a helynek a joga, ahova a dolog az elidegenítés révén kerül. Ez utóbbi lehetőséget az igazolja, hogy a felek eltekintsenek az átmeneti időtől, amikor a dolog még az eladó államának a területén van, és *közvetlenül a rendeltetési hely* államához rendeljék a tulajdonjog-fenntartást.

3. Korlátozott jogválasztás esetei

A jogirodalomban már korábban is felmerült, hogy a dologi jogban is célszerű lehet bevezetni a felek részére a jogválasztás lehetőségét.⁴⁹ Az új magyar törvény a követelésre alapított biztosíték⁵⁰, és a tulajdonjog-fenntartás mellett még két esetet ismeri a jogválasztásnak.

3.1. Ingó dolog átruházása

Az Nmjt. 45. § (1) bekezdése lehetőséget ad a szerződő feleknek, hogy ingó dolog tulajdonjogának átruházására irányuló szerződésükben a *dologi jogi joghatásokra* választhassák a dolog fekvése, vagy a dolog szerződés szerinti rendeltetési helye államának jogát. Ez a harmadik eset is csak korlátozott jogválasztást enged meg, hasonlóan a tulajdonjog-fenntartáshoz: vagy a dolog fekvése,

vagy a szerződésben meghatározott, jövőbeli rendeltetési hely államának joga közt választhatnak a felek. A jogválasztás korlátozott: kizárólag ingó tulajdonjog átruházására irányuló szerződéshez kapcsolódhat, a feleknek kell megállapodniuk a jogválasztásban, és a jogválasztás csak a dologi jogi hatásokra terjedhet ki. Ez a dologi jogi hatás lehet a tulajdonjog szerzésre vonatkozó megállapodás, a tulajdonból fakadó egyes jogok gyakorolhatóságát helyezhetik egyik vagy másik jogrend alá a felek.

3.2. Vállalati (üzleti) vagyon átruházása

A jogválasztás negyedik esete a *vállalat vagyonvásárlásához* kapcsolódik. A szabályt meglepő módon már a Nmjt. is ismerte, azonban a szocializmus alatt a szabálynak nem alakult ki gyakorlata. Ez a tényállás olyan szerződésre vonatkozik, amely esetében a vállalat mint vagyonösszesség kerül eladásra, megvételre. Nem a vállalat mint jogi személy az üzlet tárgya, hanem a vállalat *vagyon* vagy *annak egy része*. Nem a vállalati társaságot, az azt hordó jogi személyt veszi meg a vevő, a részvények vagy üzletrészek megvásárlása révén, hanem közvetlenül a vállalat vagyonát, a vállalat tulajdonában lévő egyes vagyonelemeket vagy azok egy részét, jellemzően egy üzletág végzéséhez szükséges vagyonelemeket, például a termeléshez használt gépeket, a vállalat üzleti tevékenységéből eredő követelésekkel és tartozásokkal, amelyek az eladója a vállalat maga. Ezt az ügylettípust a nemzetközi üzleti jogban „*asset-deal*”-nek nevezzük; angolszász eredetű, de rendkívül elterjedt már a nem angolszász jogrendben is. Sajátos adásvételnek minősül, amelynek tárgya az *ingóság*, és minden más a felek szerződésében meghatározott átruházható vagyonelem, amelyek a vállalatot vagy annak jelentős részét képezik. Ilyen szerződés esetén az Nmjt. lehetőséget ad korlátozott jogválasztásra úgy, hogy az átruházással érintett vagyonelemek dologi jogi joghatásaira a *lex rei sitae*, azaz a dolog fekvési helye mellett kiköthessék a *jogelőd* személyes jogát. A szabály az *eladó érdekét kívánja védeni* azzal, hogy a dologi jogi hatásokat személyes joga alá tudja helyezni, ha a dolog jelen tényállásnál a vállalati vagyon fekvésének jogához képest kedvezőbb jogi helyzetet biztosít számára [Nmjt. 45. § (2) bek.]. Az Nmjt. a vállalati vagyon köréből kivonja az ingatlanokat, azokra a fő szabály alkalmazandó.

4. A tulajdonjog megerősített védelme

Az Nmjt. a 47. § (1) bekezdésének szabálya a tulajdonjog védelmét erősíti. Ha a dolog tulajdonosa elveszti a dolog birtokát, az jogellenes cselekmény révén kerül ki a birtokából, majd onnan egy másik országba jut, akkor a tulajdonos *választhat* a birtok elvesztésének helye, és a dolog új fekvésének helye közül, azaz választhat, hogy melyik állam joga alapján érvényesíti tulajdoni igényét. A törvény „dolgot” nevesít, amely értelemszerűen *ingóságot* jelent. A tényállás tá-

49 FLESSNER, AXEL: *Rechtswahl im internationalen Sachenrecht – neue Anstöße aus Europa*. FS Koziol, 2010, 125. skk.

50 KROPHOLLER, JAN: *IPR*, 6. Aufl., München 2006, § 54 II. alatt; BASEDOW, JÜRGEN: *Theorie der Rechtswahl oder Parteiautonomie als Grundlage des Internationalen Privatrechts*. 75 RabelsZ, 2011. 58. skk.

Tanulmány

gan fogalmaz abban a tekintetben is, hogy a jogválasztás lehetősége nemcsak a visszakövetelési igényre, hanem valamennyi lehetséges tulajdoni – és ebből fakadóan, ha magyar jog alkalmazandó – birtokjogi igényre is alkalmazandó.

A birtok jogellenes elvesztése nem feltétlenül kell hogy bűncselekmény, vagy szabálysértés elkövetésén keresztül valósuljon meg, hanem elegendő a birtokvesztés helye szerinti jog alapján annak jogellenességét bizonyítani. A tényállás másik eleme, hogy a dolog az eredeti fekvésének államából egy másik államba kerüljön a jogellenes elvitelt követően, és a dolognak ez az új helye teszi lehetővé a jogválasztást a tulajdonos részére. Az igény elbírálásának időpontjában kell a dolognak egy, a jogellenes elvitel helyéhez képest másik államban lennie ahhoz, hogy a jogválasztás lehetővé váljon. A törvény szövege „a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontját” tartalmazza, mint a jogválasztás lehetséges időpontja, amely a peresítés, a perindítás időpontjaként értelmezendő.

Ennek a tényállásnak a párhuzamos eleme jelenik meg az Nmjt. 47. § (2) bekezdésében, amely a jogellenesen birtokból kikerült dolog későbbi *jóhiszemű tulajdonosának* ad szintén *jogválasztási* lehetőséget. Arról a személyről van szó, akihez utólag került a dolog, de jóhiszeműen járt el annak megszerzése során. A szabály szerint, ha annak az államnak a joga, amelynek területén eltűnése, illetve jogellenes birtokváltozásának időpontjában a dolog található volt, nem nyújt védelmet a későbbi jóhiszemű birtokosnak, ez a személy igényelheti azon állam jogának az alkalmazását, amely állam területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában van. A jogválasztás alapján a későbbi birtokos birtoklásának jóhiszeműsége is ezen státútum alapján dönthető el, továbbá a tulajdoni igényekkel szembeni védelmi jogai is.

5. A kulturális javak védelme⁵¹

Az előbbi szabályokhoz képest is speciális a tárgya a kulturális javak⁵² védelmére megalkotott új kollíziós normának. Az Nmjt. a belga törvényhez⁵³ hasonlóan külön szabályozza a kulturális javak egyes dologi jogi vonatkozásait. Magyarország részese a *kulturális javak nemzetközi szabályozásában mérőföldkőnek minősülő 1970-es ENSZ (UNESCO) egyezménynek*⁵⁴, amely a kulturális javak jog-

szabályba ütköző behozatalának, kivitelének és tulajdonátruházásának megakadályozását és megelőzését szolgálja. 1995-ben került elfogadásra egy további nemzetközi egyezmény az UNIDROIT keretében, amely a lopott és jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról rendelkezik.⁵⁵ Az egyezményhez Magyarország is csatlakozott és annak szövege a *2001. évi XXVIII. törvénnyel* került kihirdetésre.⁵⁶ Az Európai Unión belül is szabályozásra került a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatása a *2014/60/EU irányelvben*, az irányelvet a magyar jogba a *2001. évi LXXX. törvény* ültette át. A törvény hatálya csak az Európai Unió valamely tagállamának területéről jogellenesen kivitt és Magyarország területén lévő, valamint Magyarország területéről jogellenesen kivitt és az Európai Unió valamely tagállamának területén lévő kulturális javak *visszaszolgáltatására*, valamint az ezekkel kapcsolatos eljárási rendre terjed ki. A magyar törvény meghatározza a kulturális javak fogalmát⁵⁷, továbbá a jogellenes kivitel is.⁵⁸

A nevezett irányelv 13. cikkének értelmezése korábban számos bizonytalanságot vetett fel, melyeket a magyar jogalkotó a Kódexbe iktatott kollíziós szabályokkal oldott meg. Az uniós szabályozás ellenére a klasszikus dologi kollíziós norma: a dolog fekvési helye által felhívott jog alkalmazása ezen tényállásokra nem képes mindig hatékony megoldást adni a visszakövetelési igény érvényesíthetőségére.⁵⁹ Az Nmjt. szabálya ehhez a szabályhoz is kapcsolódik, de *nem korlátozódik uniós tagállami* esetekre.

Az Nmjt. két tényállást tartalmaz: az elsőben az állam érvényesíti a nemzetközi szerződésben biztosított vissza-

55 UNIDROIT Convention on the International Return of Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (1995).

56 Az UNIDROIT egyezmény anyagi jogi szabályokat tartalmaz, és két tényállást vázol: 1. az első szerint a lopott kulturális tárgy birtokosa köteles azt visszaszolgáltatni, a tárgy korábbi tulajdonosának, és adott esetben méltányos és ésszerű kártalanításra jogosult (3. és 4. cikkek), ezt nevezi az egyezmény lopott kulturális tárgy visszaszerzésének; 2. a második esetben, az egyezmény részes állama kérheti a másik egyezményes államtól, hogy a területéről jogellenesen kivitt kulturális tárgyat szolgáltatassa vissza (5. cikk, 7. cikk), ezt az egyezmény a kulturális tárgy visszaadásának nevezi. Míg az első esetkörben a tulajdonos jogosult fellépni a tulajdonát képező tárgy jogellenes elvitelével szemben, addig a második tényállási körben az állam, függetlenül attól, hogy tulajdonos-e vagy sem, jogosult visszakövetelni a területéről jogellenesen kivitt tárgyat.

57 2001. évi LXXX. tv.: „azok a javak, melyeket a tagállam területéről történő jogellenes kivitel előtt vagy azt követően nemzeti jogszabály vagy közigazgatási eljárás keretében hozott hatósági határozat az (EUMSZ) 36. cikke szerinti »művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek« közé sorol” (2. § 1. pont).

58 2001. évi LXXX. tv.: „a kulturális javaknak a tagállam területéről a kulturális javak kiviteléről szóló 116/2009/EK tanácsi rendelet, vagy a kulturális javak védelméről szóló tagállami jogszabályok megsértésével történt kivitele, valamint a jogszerű ideiglenes kivitelre vonatkozó feltételek megszegéséből adódó jogsértést, ideértve a kivitel lejártát követően vissza nem vitt javak esetét is”.

59 Lex originis kapcsoló elve az Institut de droit international 1991-es döntésében is szerepel.

51 SZABÓ: i. m. (2017) 342. skk.; SIEHR, KURT: *Nationaler und Internationaler Kulturgüterschutz*. FS W. Lorenz, 1991, 525 skk.; Uő.: *Handel mit Kulturgütern in der EWG*, NJW 1993. 2206; Uő.: *International Art Trade and the Law*. Recueil des Cours Hague, 1993-VI. 9 skk.; Uő.: *Vereinlichung des Mobiliarsachenrechts in Europa, insbesondere im Hinblick auf Kulturgüter*. 59 RabelsZ, 1995. 454; Uő.: *Kulturgüterschutz innerhalb der Europäischen Union*. ZVglRWiss. 95, 1996.

52 CSEHI ZOLTÁN: *A kulturális javak fogalmáról – egy univerzális dologfogalom születése*. In: Liber Amicorum. Studia P. Gyertyánfy dedicata (szerk. Faludi Gábor). Budapest, ELTE, 2008. 153–183.

53 A nemzetközi magánjogról szóló 2004. július 16-i belga tv. 90. cikke.

54 1979. évi 2. törvényerejű rendelettel került kihirdetésre.

követelési jogát, a második pedig a *jóhiszemű birtokosnak* ad további tulajdonvédelmi lehetőséget.⁶⁰ Mindkét tényállás központi eleme a kulturális javak fogalma, amely a dolgokon belül egy szűkebb kategóriát jelent.⁶¹ Az Nmjt. 46. § (1) bekezdése szerint, ha egy állam által kulturális javai közé tartozónak tekintett dolog olyan módon hagyja el az állam területét, amely a saját joga szerint a kivitel időpontjában jogellenesnek minősül, akkor az állam által érvényesített tulajdonjogi igényre az igényt érvényesítő állam választása szerint ennek az államnak a jogát vagy annak a másik államnak a jogát kell alkalmazni, amelynek területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában van.

A törvény tényállása állam által érvényesített tulajdoni igényre vonatkozik. Az Nmjt. nem tesz különbséget az Unió tagállamok közti, vagy más, nem uniós államot érintő esetek közt. Ahhoz, hogy az állam léphessen fel visszakövetelési igénnyel, vagy az szükséges, hogy az állam maga legyen a kulturális jószág tulajdonosa, vagy ha az állam nem tulajdonos, akkor igényérvényesítését jogszabály alapozza meg. A tényállás második eleme a jogellenesség abban a tekintetben, ahogy a visszakövetelt kulturális jószág a visszakövetelő állam területét elhagyta. A jogellenességet ezen ország szabályai szerint kell értékelni.

Az Nmjt. *két kapcsoló szabályt* is ad a tulajdoni igényre, a kulturális jószág származási országának a jogát, valamint az igényérvényesítés elbírálásakor a kulturális jószág fekvési helye országának a jogát. A *választás az igényt érvényesítő államot* illeti meg. A fekvés helye esetében a törvény a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjáról beszél, amely az igényérvényesítés bejelentésének, illetve bírósági érvényesítésének az időpontját kell, hogy jelentse.

A fenti tényálláshoz szorosan kapcsolódik az Nmjt. 46. § (2) bekezdésének szabálya, amely a visszaköveteléssel érintett, jogellenesen más országba vitt kulturális jószág *jóhiszemű birtokosának* ad pótlólagos védelmet, annak a személynek, akihez az érintett kulturális jószág került. A szabály szerint, ha annak az államnak a joga, amely a jogellenesen elvitt dolgot a kulturális javai közé tartozónak tekinti, nem nyújt védelmet a jóhiszemű birtokosnak, e személy igényelheti az azon állam joga szerinti védelmet, amelynek területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában van.

A tényállás elemei, hogy jóhiszemű birtokosnak kell

lennie, valamint az is szükséges, hogy a származási ország joga ne adjon védelmet számára. Az, hogy jóhiszemű birtokos vagy sem, elsődlegesen a származási ország joga alapján minősítendő, és azt kell vizsgálni, hogy ezen jog ad-e védelmet számára. Ha nem, akkor a törvény lehetőséget ad arra, hogy a birtokos jóhiszeműsége a kulturális jószág fekvése szerinti állam joga alapján kerüljön minősítésre, és annak fennállta esetén ezen állam joga által biztosított jogokat érvényesíthesse. A törvény formális alkalmazása esetén előfordulhat, hogy a visszakövetelési tulajdoni igényre és a kulturális jószágot jóhiszeműen birtokló személy védelmi jogaira eltérő jogok kerüljenek alkalmazásra. Ez a megoldás csakis nagyon különlegesen indokolt tényállás esetén támogatható.

6. Szomszédjogok

A szomszédjogok egyes dologi jogi jogsértésekre adnak hathatós védelmet, és előfordulhatnak határon átnyúló esetek is, amikor több állam jogának alkalmazása merülhet fel (lásd: német EGBGB 44. cikk, példa: a híres Tisza-szennyezés). A törvény – a kodifikációs előtanulmány javaslatától eltérve⁶² – nem ad erre az esetre speciális kollíziós szabályt, így marad a *lex situs* normája, melyet az eset körülményei módosíthatnak. A Róma II rendelet kifejezetten csak a környezeti károokra vonatkozó deliktális tényállásokat rendezi⁶³, amelynek alkalmazása nem terjed ki a dologi jogi igények érvényesítésére.⁶⁴

VI.

A statútumváltás szabályozása

1. A statútumváltás általános szabálya

Statútumváltásról akkor beszélünk, ha a nemzetközi magánjog szabályának alkalmazása alapjául szolgáló körülmények vagy tényállás *valamely eleme* időközben *megváltozik*, és ennek következtében a korábbi tényállás alapján alkalmazott kapcsoló szabály által meghatározott jog helyett az új tényálláshoz tartozó kapcsoló szabály *új jogra* utal. Az alkalmazandó jogot meghatározó tények olyan változásáról van szó, amelyek alapján előállt új helyzetben új jogrendre utal a kollíziós jog (például az ingó dolog fekvése más államba került). A tények mellett a kollíziós szabály is változhat, mindezen esetekben kérdés, meny-

60 A szabály előtörténetéhez és alaposabb megértéséhez a kodifikáció előtanulmánya nyújt segítséget. SZABÓ SAROLTA: *A kulturális javak (és lopott dolgok) speciális védelme az új nemzetközi magánjogi törvényben*. In: BERKE B. – NEMESSÁNYI Z.: i. m. (1. lj.) 160. és skk.

61 7. § 10. pontja a következők szerint határozza meg: „az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások”.

62 CSEHI i. m. 158.

63 7. cikk A környezeti károkból vagy az ilyen károkból eredő, személyeket ért vagy dolgokban okozott károkból eredő szerződésen kívüli költelmi viszonyra alkalmazandó jogot a 4. cikk (1) bekezdésének alkalmazásával kell meghatározni, kivéve, ha a kártérítést követelő személy úgy dönt, hogy követelését annak az országnak a jogára alapozza, amelyben a károkozó esemény bekövetkezett.

64 MANSEL i. m. Art. 44, 38. margószám.

Tanulmány

nyiben érintik ezek a változások az alkalmazandó jog meghatározását. Az Nmjt. 14. §-a *főszabályként* kimondja, hogy az alkalmazandó jogot meghatározó körülmények megváltozásának a változást megelőzően érvényesen létrejött jogviszonyokra csak akkor van hatása, ha e törvény kifejezetten így rendelkezik. A megszerzés időpontjában vizsgálándó körülmények szerinti megszerzésre nincs hatással a körülmények ezt követő változása. Például a személyi jogban az állampolgárság változása nem érinti a korábbi személyi állapotot és az annak alapján létrejött jogokat.

2. A statútumváltás jelentősége a dologi jogban

A dologi jogi statútum az adott helyen és időben a dologra vonatkozó jogokat, keletkezésüket, módosulásukat vagy megszűnésüket szabályozza, illetve mely dologi jogok gyakorolhatók a változást követően. A dologi statútum konkrét időponthoz és térhez kapcsolódik, emiatt felmerül, vajon a *korábban szerzett jogokra* miként és hogyan kell tekintettel lenni. A dologi jogok körében a Kódex ezért külön szabályozza a statútumváltást. Ha a már beállított dologi jogi változást követően a dolog egy másik állam területére kerül, amely államban más dologi jogi szabályok érvényesülnek, akkor a dolog helyváltozása – amely időben követi a korábbi jogváltozást – önmagában nem hat ki a korábbi megszerzésre, jogváltozásra. A statútumváltás a dologi jogok körében jellemzően az ingóságokkal kapcsolatban merül fel.

3. A befejezett tényállás szabálya

Az Nmjt. 14. §-ának általános szabálya vonatkozik azokra az esetekre, amikor a jogváltozás beálltát követően változik a dolog fekvésének a helye és egy másik jogrend alá kerül a dolog, például az elbirtoklás megtörténtét, befejeztét követően kerül a dolog egy másik állam területére, akkor ez a helyváltozás nem érinti az elbirtoklás dologi jogi hatályának a beálltát. Ez a szabály a dologi jogi változás bekövetkeztét, a tényállás megvalósulását követő helyváltoztatásra vonatkozik, melyet befejezett tényállásnak nevezünk. A *befejezett tényállások* körében *három* különös esetkör merülhet fel. 1. Az egyik az az eset, ha a megszerzett dologi jog nem ismert a dolog új helye államának jogában, ebben az esetben a megszerzett dologi joghoz funkciójában hasonló jog ismerhető el. 2. A másik, ha a megszerzett dologi jog az új hely állama szerinti jog alapján ismert, de annak tartalmát már az új hely joga határozza meg és az alapján gyakorolható. 3. A harmadik, ha a dolog miután másik állam – vagy jogrend – területére került, visszakerül abba az államba, ahol a jogváltozás bekövetkezett, ez a fizikai mozgás nem fogja érinteni a korábbi jogváltozások jogi hatályát.

A dologi jogok körében a fentiek közül az az eset került szabályozásra a Kódexben, ha a korábban megszerzett

dologi jog a dolog helyváltozása következtében az új fekvésének a helyén *nem ismert vagy másként ismert*, akkor a magyar kollíziós jog szabálya lehetővé teszi ezen új állam joga szerinti elismerhetőségét. Ebben az esetben is van egy korábbi megszerzés, de a dolog helyváltozása miatt ez a korábban megszerzett jog annak az államnak a szabályai szerint, amely területre a dolog később került, nem ismert, akkor a korábbi megszerzés a dolog új fekvési helyének joga szerint ismerhető el [41. § (1) bekezdés]. Például a német jogban ismert a biztosítéki célú tulajdonjog-átruházás intézménye, amely ha a német jog alapján létrejött, majd ezt követően például Magyarországra kerül az ekként terhelt dolog, a magyar jog nem ismeri a biztosítéki célú tulajdonjog-átruházást. Viszont a Kódex szabálya alapján ezt a német dologi jogot elismerheti biztosítéki tehernek, például zálognak (feltéve, ha annak feltételei fennállnak).

4. Nyitott tényállás szabálya

Számos dologi jogi változást nem egy, hanem *több tényállási elem* képes csak kiváltani, a változás összetett tényálláson alapul, több feltétel együttes teljesülésétől függ, amely feltételek időben egymást követően állnak be. A Nmjt. harmadik esete ezt szabályozza, amikor a dologi jog változásának, megszerzésének a *folyamata elkezdődött* a dolog fekvése szerinti állam joga szerint, de nem fejeződött be, és időközben a dolog egy másik állam területére kerül. Ez a helyváltozás kihathat a megkezdett megszerzésre, attól függően, hogy a dolog új fekvése szerinti állam dologi joga ezt miként szabályozza. A megszerzés kérdése immáron csak a későbbi, az új állam joga szerint válaszolható meg. A Kódex szabálya szerint, ha a dolog helyváltozása *tartós*, azaz nem átmeneti, nem ideiglenes, akkor a megszerzés az új fekvés államának joga alapján bírálendő el [41. § (2) bekezdése]. Ebben az esetkörben a törvény külön bekezdésben nevesíti az elbirtoklást, amely szabály ingóságra értelmezhető azokban a speciális esetekben, amelyeknél az elbirtoklás folyamatában az ingó dolog az egyik állam területéről egy másik, esetleg egy további harmadik állam területére kerül.

A magyar törvény szerint abban az esetben, ha az elbirtoklás alatt a dolog más állam területére kerül, azaz az elbirtoklás – annak tartama alatt – több állam területét érinti, annak az államnak a joga alkalmazandó, amely állam területén az elbirtoklás *lejáratakor* található. Ez adott esetben kedvezőbb, de terhesebb is lehet az elbirtoklóra, illetve a dolog tulajdonosára, ha az elbirtoklás törvényi feltételeiben az érintett államok szabályai eltérnek (például lopott dolog tulajdonjoga megszerzhető-e elbirtoklással; vagy az elbirtoklási időtartama eltérő lehet a szóba jöhető államok szabályozásában). A Kódex azzal az *anyagi jogi* szabállyal egészíti ki a kapcsoló normát, hogy önmagában a dolog helyének a változása, az a tény, hogy az

egyik államból a másikba kerül, nem szakítja meg az elbirtoklást [41. § (4) bekezdése]. Ennek indoka a magyar jog szabálya, amely az ingóság elbirtoklásához tíz éven át tartó, szakadatlan és sajátjakénti birtoklást ír elő [5:44. § (1) bek. 2. fordulat], de a tulajdonosnak kimentési lehetőséget is ad a Ptk., ha nem volt abban a helyzetben, hogy tulajdonosi jogait gyakorolhassa (5:48. §).

A Kódex nem tartalmazza a csalárd kapcsolás szabályát, amely kifejezetten kimondaná, hogy abban az esetben, ha az elbirtokló azért viszi át a dolgot egy másik országba, mert ott időben hamarabb következik be az elbirtoklás vagy kedvezőbbek a feltételek az elbirtoklóra, például lopott dolog elbirtoklása is lehetséges, és könnyebben meg tudja szerezni a tulajdonjogot, akkor ez a joggyakorlás tilos és nem állnak be a joghatályok. Ehelyett – hacsak a bíró írott szabály nélkül nem alkalmazza a csalárd kapcsolást mint ismert elvet – alkalmazható a Kódex

új 10. §-a, amellyel az adott csalárd elbirtoklás az ahhoz szorosabban köthető állam joga szerint bírálendő el, nem pedig az elbirtokló által kiválasztott jog szerint.

VII.

Nem szabályozott kérdések

Sem nemzetközi szerződés, sem az Nmjtvt. nem rendezi a kisajátítás és az államosítások nemzetközi dologi jogi kérdését. Mind a kettő az adott állam közhatalmi aktusa, így alkalmazása és hatálya ezen állam területére és felségjogára vonatkozik. Ha az érintett dolog nem az államosító állam területén található, az államosítás területi korlátai miatt a másik állam ilyen természetű közjogi intézkedése főszabályként nem terjed ki rá.

NMJTV. FORDÍTÓKULCS (ODA-VISSZA)

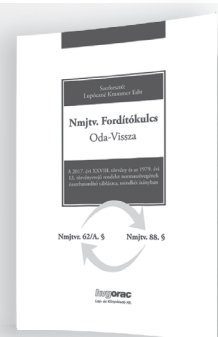
A 2017. évi XXVIII. törvény és az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet normaszövegének összehasonlító táblázata, mindkét irányban

SZERKESZTŐ: **Lupócné Krammer Edit**

Közel negyven évvel ezelőtt, 1979. július 1. napján lépett hatályba a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Tvr.). A Tvr.-t nemrégiben váltotta fel a 2018. január 1. napján hatályba lépett, a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: Törvény).

A jelen kiadvány célja a Tvr. és a Törvény rendelkezéseinek összehasonlítása. A mű hangsúlyozottan nem kommentár, hanem fordítókulcs. Ennek megfelelően elsődleges rendeltetése a Tvr. és a Törvény rendelkezéseinek összevetése.

A mű első részében az első hasáb a Törvény, a második hasáb a Tvr. rendelkezéseit tartalmazza. Az első hasáb a Törvény egyes szakaszainak megfelelő sorrendet követi, és ezekhez rendeli hozzá a Tvr. megfelelő rendelkezéseit. Az egyes szakaszok után hosszabb-rövidebb magyarázó szöveg hívja fel a figyelmet a leglényegesebb változásokra. A második rész a Tvr.-ből kiindulva, az első hasáiban a Tvr. egymást követő rendelkezéseit tartalmazza, és ehhez társítja a Törvény megfelelő szakaszait. Az egyes szakaszok után itt is szerkesztői megjegyzés, magyarázat következik, amely a Tvr. és a Törvény rendelkezéseit veti össze.

Ára: **6000 Ft**

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

Tanulmány

Madai Sándor egyetemi docens, Debreceni Egyetem

Az idősek és fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelmének jogpolitikai háttéréről

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény több bűncselekmény kapcsán korábban hazánk büntetőjogában nem szabályozott esetet vezetett be. A „bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére” történő elkövetés szabályozásának jogpolitikai célkitűzése világos, nem is vitatható, az idős korúak, fogyatékkal élők védelme kiemelt célja a nemzetközi egyezményeknek is. A normaszöveg megfogalmazása azonban – mint általában minden újdonosság – értelmezési kérdéseket is felvet, ezért a jogpolitikai háttér áttekintése olyan eredményeket is hozhat, amely nem csupán a tudomány, hanem a gyakorlat számára is hasznos lehet.

Bevezetés

1. A büntetőjogtól nem idegen, és talán soha nem is volt az, hogy *fokozott* büntetőjogi védelmet biztosítson bizonyos társadalmi csoportoknak, azok – jogalkotó által akceptált – személyes körülményeire tekintettel. Gondolhatunk e körben a hivatalos személyek fokozottabb büntetőjogi védelmére, de akár meghatározott életkorú – pontosabban az alatti – gyermekek¹, vagy állapotú személyek körére is. E személyek esetében a jogalkotó által méltányolt személyes jellemző lesz az adott magatartás büntetendővé nyilvánításának alapja, vagy éppen a súlyosabb minősítést meghatározó körülmény. Az életkor passzív alany oldalán történő hangsúlyozása kapcsán ugyanakkor érdekes – s érdemes – arra is figyelemmel lennünk, hogy hosszú időn keresztül a gyermekek fokozottabb büntetőjogi védelmét exponálta elsősorban a jogalkotó, és a skála másik irányát illetően nem mutatott különösebb érdeklődést; valljuk meg, semmilyen sem.² Pedig hát azon jogpolitikai indokok, amelyek igazolhatóak a gyermekek vonatkozásában, nemritkán igazolhatóak az *idősebbek*, illetőleg valamilyen fizikai vagy mentális *nehézséggel küzdő* személy esetében is. Ilyen értelemben tehát a jogalkotói választás kissé bicebóca volt.

1 A rendszerváltás – és különösen az 1993. évi XVII., az 1995. évi XLI., majd az 1998. évi LXXXVII. törvény megalkotása – óta a büntetőjog mind fokozottabban üldözi a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményeket.

2 A gyakorlat ugyanakkor – a maga eszközeivel – próbálta némiképp pótolni a jogalkotói törődést, hiszen a büntetékiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. BK véleményben foglaltak szerint súlyosító körülményként értékelendő, ha a sértett védtelen, idős, beteg, védekezésre képtelen vagy oltalomra szoruló személy, amennyiben e körülmények valamelyike nem eredményez súlyosabb minősítést.

Az idők változásával olykor a büntetőjog is változik. Nem volt ez másként a vizsgált körülményeket illetően sem, hiszen például a törvényben használt, de nem definiált fogalomhoz kapcsolódóan, a bírói gyakorlat által kimunkált „védekezésre képtelen”-ség fogalmát elfogadva, a jogalkotó legális definíciót inkorporált.³ Ezt megelőzően (is) ugyanakkor az életkort olykor összekapcsolta a védekezésre képtelenséggel, s egyes tényállásoknál ex lege – minden személyes fizikai, mentális körülménytől függetlenül – védekezésre képtelennek volt tekintendő a tizenkettedik életévét be nem töltött sértett.⁴

2. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény az 1979-es hatálybalépését követően – a 2013. június 30-i hatályon kívül helyezéséig – több mint száz alkalommal módosult, ebből a jogalkotó a '80-as évek óta több mint kilencven alkalommal módosította, és több alkotmánybírósági határozat is érintette a normaszöveget. Ezek a változások ezerhatszáznál is több rendelkezést módosítottak, vezettek be, illetve helyeztek hatályon kívül. A módosítások nagy száma arra vezethető vissza, hogy a rendszerváltás óta a különböző kormányok eltérő büntetőpolitikai irányvonalat követve igyekeztek formálni – sokszor egymásnak (s olykor-olykor saját maguknak is) ellentmondva – a büntetőjog rendelkezéseit, így a módosítások a törvény eredeti rendszerét jelentősen átforgalmazták. *Átalakult* a büntetési rendszer, és a rendszerváltás évtizede a Különös Részre is jelentős befolyást gyakorolt. Ez különösen szembeötlő volt a gazdasági bűncselekményeket szabályozó fejezetnél, de jelentősen módosult az olyan hagyományosnak gondolható terület is,

3 2009. évi LXXX. törvény 42. § (5) bekezdés.

4 Lásd az 1978. évi IV. törvény 183/A. § és 210. §-ait.

mint a személy elleni bűncselekményeket szabályozó fejezet. A törvény újabb novelláira hatással volt a felgyorsult *tudományos fejlődés* és – olykor közvetett módon – az Európai Unióhoz történő csatlakozással együtt járó *jogharmonizáció* is. A legutóbbi időben előtérbe kerültek a szervezett bűnözés elleni hatékonyabb fellépést segítő módosítások, valamint a bűnözés szerkezetében bekövetkezett változások következményeként a büntetéseket szigorító rendelkezések. Nos, az előbbi indokokból (is) kiindulva szilárdult meg a kormányzati gondolat: születesen új Büntető Törvénykönyv.⁵

3. Az új törvény kodifikációja⁶ elérte a *különös részt* is: új tényállások és új minősített esetek születtek, egyes tényállások más fejezetbe kerültek, s van, amelyet a dekriminálizáció ért utol.⁷ Az új körülményeket illetően van olyan, amellyel csak egy-egy tényállás gazdagodott, de van olyan is, amely több tényállásban is feltűnik. Ez utóbbi körbe tartozik „a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére” (emberölés, testi sértés esetében), valamint „a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére” (rablás, kifosztás, sikkasztás, csalás esetében) történő elkövetés. Mint látható, a különbség a két fordulat között annyi, hogy előbbinél az *elhárítási* képességet, míg utóbbinál a *felismerési* vagy *elhárítási* képességet érinti hátrányosan az állapot. Jelen tanulmányban a második esetkörrel foglalkozom, hiszen ez magában foglalja az előbbit, s a megfelelő fogalmi elemek kapcsán értelmezendők a leírtak az előbbi esetkörre is.

Talán nem felesleges ugyanakkor felhívni arra a figyelmet, hogy a jogalkotó a vizsgálódás tárgyát képező esetet tulajdonképpen *több esetből kovácsolta* egygé, hiszen valójában az alábbiakról van szó:

- a bűncselekmény felismerésére idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés;
- a bűncselekmény felismerésére fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés;

5 TÓTH MIHÁLY: *Az új Btk. bölcsőjénél*. Magyar Jog. 2013. 9. sz. 525–529. A kodifikáció szükségességének gyakran elhangzott indoka volt a korábbi Btk. nagyszámú módosítása. Egyfelől ez önmagában, s érdemben talán kevésbé indokolja új törvény megalkotását, másfelől a 2012. évi C. törvény is számos módosításon esett át hatálybalépése óta.

6 A törvény „*mértéktartó kodifikáció végeredménye, de ez napjainkban talán magától értetődő követelmény is. Aki ma a büntetőjog területén teljesen újat akar kitalálni, attól – kriminológiai felfogásunktól függetlenül – óvakodnunk kell.*” TÓTH MIHÁLY: *Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyve*. Jogtudományi Közlöny. 2014. 10. sz. 448.

7 A vagyon elleni bűncselekményekről szóló fejezetből például a hitel-sértés bűncselekménye átkerült a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények közé, mivel annak védett jogi tárgya nem elsősorban a vagyoni viszonyok rendje. Az új törvényben nem szerepel a vásárlók megkárosítása bűncselekmény.

- a bűncselekmény elhárítására idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés;
- a bűncselekmény elhárítására fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés.

I.

A szabályozás előtörténete

Az *eredeti törvényjavaslat*⁸ nem tartalmazta e körülményt, s egy 2012. május 30-i⁹ egyéni képviselői módosító indítvány formájában került a törvényhozás elé.¹⁰ Az indítvány az emberölés, a testi sértés, valamint – a tag értelemben felfogott vagyon elleni bűncselekmények körében – a rablás, a kifosztás, a sikkasztás és a csalás tényállásaihoz javasolta beiktatni az új körülményt.

4. Az indítvány előterjesztői azzal indokolták a törvénybe iktatás szükségességét, hogy „*az utóbbi időben az időskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények vonatkozásában nem csak számszerű növekedés mutatkozik, hanem a jogsértések elkövetési módja is egyre súlyosabb. Az elkövetők kihasználják, hogy az általában egyedülálló időskorúak kevésbé tudnak védekezést tanúsítani. Hasonlóan a fiatalokhoz az időskorúakat is nagyobb védelemben kell részesítenie a büntetőjognak. A sérelmükre megvalósított tipikus bűncselekmények, így az emberölés, a testi sértés, a rablás, a kifosztás, a sikkasztás és a csalás esetében ezért indokolt minősítő körülményként szabályozni a bűncselekmény felismerésére, illetve elhárítására idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést, amely nagyobb visszatartó erővel hat. Ez ugyancsak indokolt az állapotuknál fogva kiszolgáltatottabb helyzetben lévő fogyatékos személyek esetében is.*”¹¹

A módosító indítvány indokolásából kitűnik, hogy az időskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények *számszerű növekedése* áll a javasolt – és később elfogadott – módosítások jogpolitikai indokainak exponált helyén. A számszerű növekedés mellett másik érvként az elkövetési mód *súlyossága* szerepel. Mindkét indok gyakorta lát napvilágot a sajtóban, az erre vonatkozó statisztikai adatok elemzése pedig külön kutatást érdemel. Külön kriminoló-

8 T/6958. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről.

9 Ugyanezen a napon született egy másik – vagyon elleni bűncselekményhez kapcsolódó – minősített eset beiktatására vonatkozó képviselői módosító indítvány, amely végül (az indítvány eltérő normaszöveget javasolt) „*erdőben jogellenes fakivágással*” nevet kapta, s a lopás tényállását színesíti. MADAI SÁNDOR: *Nem látom a fától az erdőt – Az erdőben jogellenes fakivágással elkövetett lopás alapkérdései*. Magyar Jog. 2016. 9. sz. 504–509.

10 T/6958/137. módosító javaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslathoz.

11 A T/6958/137. módosító javaslat indokolása.

Tanulmány

giai kutatást tenne ugyanakkor szükségessé annak vizsgálata is, hogy mivel magyarázható az ilyen bűncselekmények magas száma?¹² Vajon az *idősödő* társadalom képét festi elénk, vagy pedig elkövetői *attitűdváltást* jelez, azaz a kisebb ellenállás – s egyben nagyobb siker – reményében fordulnak/fordultak inkább az idősek felé az elkövetők?

5. Az indítvány tulajdonképpen a *szinkronját* kívánta megteremteni annak a korábban már hivatkozott jogalkotási szemléletnek, amely a kiskorúak olykor fokozottabb védelmét mutatta. Kérdés lehet ugyanakkor, hogy valóban szinkronról beszélhetünk ennek következtében? A törvényt *komplex módon* szemlélve igen, valóban efelé történt elmozdulás, ugyanakkor, ha az *egyes bűncselekményekre* vetítjük a kijelentést, akkor már nem tekinthetjük azt helyénvalónak. A módosító indítványban elsőként nevesített bűncselekmény az emberölés. A Btk. 160. § (2) bekezdés i) pontjában megtaláljuk „a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére” minősítő körülményt, míg a k) pontban „a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére” fordulat szerepel. E tényállás esetében tehát valóban párhuzamba állítható a két életkori szakasz. A testi sértés vonatkozásában már nincs párhuzam, hiszen az indítványozott eset megtalálható a tényállásban, mind a könnyű testi sértés [Btk. 164. § (4) bekezdés c) pontja], mind a súlyos testi sértés [Btk. 164. § (6) bekezdés c) pont] esetén, azonban nem találunk a kiskorúsághoz/gyermekkorúsághoz köthető életkori minősítést. Hasonló a helyzet a rablás [Btk. 365. § (3) bekezdés g) pont], a kifosztás [Btk. 366. § (1) bekezdés c) pont], a sikkasztás [Btk. 372. § (4) bekezdés c) pont] és a csalás esetében [Btk. 373. § (4) bekezdés c) pont]. Megjegyzendő ugyanakkor egy – az előbbin túli – fontos különbség is: az említett tényállások közül a kifosztás esetében *alap-tényállási* elem a passzív alany idős kor vagy fogyatékoság szerinti személyes kvalifikáltsága, míg a többi deliktum esetében *minősítő* körülmény.¹³

6. Az indítvány hivatkozik a *súlyosabb büntetési tétel* nagyobb visszatartó hatására.¹⁴ Az talán nem újdonság,

hogy egy bűncselekmény elkövetése előtt/során sok tényező befolyásolja az elkövetést fontolgató személyt/elkövetőt, s a motívumok küzdelmének eredményeként dől el, hogy merre visz tovább az útja. E motívumok közül kétségtelenül *fontos*, azonban *csupán az egyik* tényező a büntetési tétel. Ismert, hogy egy bűncselekmény társadalomra veszélyességének – talán legfontosabb – fokmérője a büntetési tétel. De vajon hogy készül a büntetési tétel? Ki az vagy kik azok, akik eldöntik, hogy mely bűncselekmény milyen büntetési tétellel fenyegetett legyen? Aligha hihető, hogy minden esetben a törvényhozó – végső soron az Országgyűlés plenáris ülése – dönt *érdemben* arról, hogy egy-egy cselekmény milyen tételkerettel működjön? Márpedig ezt az alapvető fontosságú döntést – úgy vélem –, csupán transzparens módon, széles körű konszenzus alapján lehetne meghozni. Nem csupán azért, mert – mint jeleztem – *alapvetően tükrözi* a jogalkotó adott magatartáshoz fűződő viszonyát¹⁵, hanem azért is, mert mint szintén tudjuk, ehhez *számos körülmény* kapcsolódik, gondoljunk csak a halmazati büntetés kiszabásának szabályaira, a visszaesés egyes jogkövetkezményeire, de akár a bünszervezetben történő elkövetés jelenleg hatályos szabályaira is. A büntetési tétel mértéke és annak törvénybe foglalási folyamata tehát szerény véleményem szerint jóval nagyobb figyelmet érdemel, mint amelyben jelenleg részesül. A büntetési tétel *meghatározása* kétségtől elvitathatatlannal a *jogalkotó kompetenciájába* tartozik, azonban az elkövetést (vagy el nem követést) befolyásoló egyéb tényezők vonatkozásában is komoly eszközrendszer birtokosa a jogalkotó (a felelősségre vonás elkerülhetetlenségének, gyorsaságának stb. biztosítása, ösztönzése), amelyek összehangolt alkalmazása mutathat hosszú távú és jelentős eredményeket a bűnmegelőzés terén – s ez talán nem csupán a vizsgált „újdonságok” vonatkozásában van így.¹⁶ Persze azt sem szabad elfelejtenünk, hogy – ha a vagyoni elleni deliktumokra vetítjük a törvénybe iktatott személyes körülményeket – a középérték alkalmazásának követelménye okán¹⁷, a valóságban talán soha elő nem forduló, de most elképzelt „laboratóriumi körülmények között” – nem létező, vagy azonos számú és nyomatékú súlyosbító és enyhítő körü-

12 Egyetérthetünk Györgyi Kálmánnal, hogy a bűnözés struktúráját számos tényező befolyásolja, s az már nem a jogalkotótól és nem is a jogalkalmazótól függ, hogy az adott tényállást kimerítő cselekmények közül a milyen súlyúak a gyakoribbak. GYÖRGYI KÁLMÁN: *Büntetések és intézkedések*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1984. 278.

13 Fel kell hívni a figyelmet ugyanakkor arra is, hogy a fent említett cselekmények közül az emberölés, a testi sértés, a rablás és a kifosztás (leg)súlyosabban minősülő eseteinél megteremtette az elkövetéskor 12. életévüket betöltött személyek felelősségre vonásának lehetőségét is a jogalkotó. A büntethetőség korhatárának leszállítását érintő vitákhoz lásd például TÓTH MIHÁLY: *Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizén*. Élet és Irodalom. 2012. 35. sz. 5. és PALLAGI ANIKÓ: *Büntethető gyermekkorúak*. Pro Futuro. 2014. 1. sz. 97–111.

14 Gondos mérlegelést igényel a szakpolitikától annak megfontolása, hogy milyen büntetési tételt rendeljen egy-egy cselekményhez, hiszen a szigor gyakran tartja egyedüli megoldásnak a „nagy” politika és a

média is. NAGY FERENC: *A büntetőjogi szankciórendszer reformja. Büntetések és intézkedések az új Büntető Törvénykönyvben*. Büntetőjogi Kodifikáció. 2001. 2. sz. 3. és SIPOS FERENC: *Büntetés – üres fenyegetés?* Glossa Iuridica. 2012. 1. sz. 47–51.

15 „A büntetési tétel a jogalkotó általános értékelését tükrözi a tényállás alá tartozó magatartásokról és annak elkövetőiről.” PÁPAI-TARR ÁGNES: *Gondolatok a büntetésiszabás néhány elméleti és gyakorlati kérdéséről*. Pro Futuro. 2017. 1. sz. 14.

16 KERTÉSZ IMRE: *Büntetőpolitika – Bűnmegelőzés*. Büntetőjogi kodifikáció. 2002. 4. sz. 21–22.

17 Egyetértve Gellér Balázssal: a középérték alkalmazása természetesen nem kötelező, hanem irányadó kiindulási állapot jelent, attól a bíróság – indokoltan – eltérhet. GELLÉR BALÁZS: *Büntetésiszabás Magyarországon negyedik Büntető Törvénykönyvében*. Jogtudományi Közlemény. 2015. 2. sz. 74.

ményeket, s kizárólag ezen egy súlyosabb megítélésű körülményt feltételezve – végiggondolt büntetéskiszabás alapján elképzelhető, hogy – ami sok minősítő körülménynél nem fordulhat elő – a minősített eset *középmértéke* súlyosabb lesz, mint az alapeset, illetőleg a minősített esetet megelőző, kisebb tárgyú súlyú minősített eset *büntetési tételének felső határa*.

Az indokolás gerincét az *időskorúak* fokozottabb védelmének szükségességére vonatkozó érvek teszik ki, s a *fogyatékosága* miatt felismerésben vagy elhárításban korlátozott személyek kapcsán csupán az utolsó mondatban vonnak párhuzamot az előterjesztők az időskorúakra vonatkozó érvekkel.

7. Sajnálatos tény, hogy az indokolás érveivel csupán a *jogalkotás szükségességére* irányítja rá a figyelmet, azonban a felmerülő *jogalkalmazói kérdésekhez* nem nyújt segítséget. Szintén sajnálatos tény, hogy a törvényjavaslat előterjesztője sem ad támpontot az értelmezéshez, és ez talán magyarázható a kodifikáció forgószeleivel, de a folyamatra jellemző időtényező kérdésével is, hiszen a Btk. eredeti előterjesztéséhez elkészült az indokolás, de már a zárószavazásra bocsátott változathoz nem módosult az indokolás az előterjesztő által befogadott indítványokra kiterjedően. Ez bizonyos jogszabályoknál nem okozna diszkomfortérzetet, de a Büntető Törvénykönyv esetében, az értelmezési nehézségeket – *törvényi értelmezés híján* – orvosolni törekvő segítség, talán örömmel töltötte volna el a jogalkalmazók szívét. Természetesen egy ilyen igényre lehet akként reagálni, hogy „majd megoldja a gyakorlat”. Nyilvánvaló, hogy megoldja. Vagy legalábbis megpróbálja. Lakonikusan állapítja meg a jogalkalmazó is: „*a fogalom tartalmi kitöltése a bírói gyakorlatra vár*”.¹⁸ Nem ez az első és vélhetően nem is az utolsó eset hazánk büntetőjog-történetében, hogy magára marad a jogalkalmazás. Csakhogy ennek – különösen a fogyatékosággal kapcsolatos korlátozottság megítélésének – az eredménye az eltérő bírói gyakorlat, kedvezőbb esetben a Kúria kötelező erejű iránymutatása lehet.

II.

Jogpolitikai háttér – kissé talán bővebben

1. Ki az idős?

Az *idős kor* – a vele olykor együtt járó testi és szellemi hanyatlás, valamint tűrőképesség-csökkenés miatt – megalapozza a fokozottabb büntetőjogi védelem igényét. A rendszerváltás utáni magyar büntetőjog mind ez ideig adós maradt olyan Btk.-módosítással, amely megpróbál kiemelkedő büntetőjogi védelmet biztosítani a társada-

lom e rendkívül széles és különösen sebezhető, rászoruló korosztályának.

Bár a nemzetközi¹⁹ és a hazai²⁰ dokumentumok általában kerülnek az idős kor²¹ *kezdetének* pontos meghatározását²², egyértelműen deklarálják, hogy hazánk²³ – s az Európai Unió – népessége idősödik.²⁴ Hazánkban 2017-ben a 65 év felettek száma 1 701 023 fő volt.²⁵ Az idősödő és idős emberek biztonságát és emberi méltóságának megőrzését támogató gazdasági és társadalmi környezet kialakítása e tendencia miatt is fontos követelménnyé vált. Alapvető fontosságú az emberi jogok érvényesülését és az emberi méltóság megőrzését támogató környezet megerősítése, a közbiztonság, ahol megvalósulhat az idős emberek személy- és vagyónbiztonsága, és szükség esetén legyen elérhető a számukra leginkább megfelelő szolgáltatás, beleértve ebbe az *igazságszolgáltatást* is. Ehhez elengedhetetlen a nagy társadalmi ellátórendszerek (beleértve a humánszolgáltató és személyvédelmi rendszereket) továbbfejlesztése úgy, hogy leginkább igazodni tudjanak a meglévő lehetőségek mellett e csoport szükségleteihez. A növekvő életkorú népesség – vizsgálatunk szempontjából – magával hozza azt, hogy *szükségképpen* egyre nagyobb társadalmi kör lesz kitéve annak, hogy bűncselekmény sértettjévé váljon, hiszen nem minden elkövetésre vállalkozni kívánó személy tekint el az elkövetéstől, vagy keres más sértettet, mert idős(ebb) korú az eredetileg „kiszemelt” személy. Az *életkorból eredő* sértetté válást elősegítő tényezőt kezelheti a jogalkotó a büntetőjog eszközei-

19 Lásd például *Political declaration and Madrid international plan of action on ageing*. New York, United Nations, 2002., *Active ageing: a policy framework*. Geneva, World Health Organization, 2002., *Global strategy and action plan on ageing and health*. Geneva, World Health Organization, 2017., *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing*. Luxembourg, European Union Agency for Fundamental Rights – Publications Office of the European Union, 2018.

20 Az Idősügyi Nemzeti Stratégiában az Egészségügyi Világszervezet életkor szerinti felosztását figyelhetjük meg: „*E felosztásban a 60–74 év közöttiek az idősödők, a 75–89 évesek az idősek és a 90 év fölötti személyek a nagyon idősek – magyar fordításban a nem egészen jól hangzó „ag-gok”. A Stratégia szempontjából e három korcsoportot együttesen tekintjük időseknek, bár a hazai munkaerőpiaci sajátosságok okán – e szakterület vonatkozásában – már a 45 éven felüliek is szeniorokként kezelendők.*” 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról. E vonatkozásban tehát a 75 év felettek tekinthetők időseknek.

21 Hazánkban előfordul a „szépkorú” kifejezés is, a jogalkotó a 90. életévüket betöltött személyeket sorolja ebbe a kategóriába. 255/2008. (X. 21.) Korm. rendelet a szépkorúak jubileumi köszöntéséről.

22 Kivételes például az Amerika-közi egyezmény az idősebb személyek emberi jogainak védelméről (*Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Persons*). Az egyezmény 2. cikke szerint idősebb személy a „60 éves vagy annál idősebb személy, kivéve, ha a jogszabályok meghatározzák a minimális életkort, amely kisebb vagy nagyobb, feltevé, hogy ez nem haladja meg a 65 évet. Ez a fogalom magába foglalja – mások mellett – az időseket is.”

23 <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html> (2018. 07. 19.)

24 Hazánkban 2007–2017 között 2,8%-kal nőtt a 65 év felettek aránya. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing (2018. 07. 19.)

25 https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd009.html (2018. 07. 19.)

18 Fővárosi Törvényszék 27.Bf.10850/2013/15. sz. ítélete, 6.

Tanulmány

vel is, azonban ne feledjük, hogy jelen esetben az életkor *nem elegendő* a súlyosabb fenyegetettséghez.

Feltétlenül megjegyzendő, hogy az „*időskor*” kifejezés nem köbe vésett életkori szakaszokat jelöl: egyfelől jelenleg is *több életkori kategorizáció* figyelhető meg a társadalomtudományban, illetőleg az időskorral (is) foglalkozó dokumentumokban. Talán nem alaptalan kijelentés, hogy *a társadalmi viszonyok* határozzák meg azt, hogy ki tekinthető idősnak. Minél inkább idősödik egy társadalom²⁶, annál inkább számolhatunk azzal, hogy új(abb) kritériumok szerint történik majd a társadalom csoportjainak életkor szerinti meghatározása.

Gerontológusok szerint az életkor és az időskor legalább *négyféle* értelemben használható. Az a dimenzió, amelyet a köznyelvben használunk, a *kronológiai* életkor, amelyet a születés óta eltelt évek száma határoz meg. A második dimenzió a *biológiai* kor, amely a fizikai változásokra utal. A harmadik dimenzió, a *pszichológiai* életkor, azokra a pszichológiai folyamatokra – értve ezalatt elsősorban a mentális működést és a személyiséget érintő változásokat – utal, amelyek életciklusunk során előfordulnak. A gerontológusok hangsúlyozzák, hogy a kronológiai kor nem mindig ugyanaz, mint a biológiai vagy pszichológiai kor. Az öregedés negyedik dimenziója *társadalmi* (szociális) dimenzió. A társadalmi előregedés az egyén szerepének és kapcsolatainak változásait jelenti, mind a hozzátartozó, ismerősök hálózatában, mind a formális szervezetek (például munkahely) vonatkozásában. Bár a társadalmi előregedés egyénenként különbözhet, alapvetően befolyásolja az öregedés társadalmi kultúrában gyökerező megítélése.²⁷

Helyesen állapítja meg az EU Alapjogi Ügynöksége, hogy a *kronológiai* és a *biológiai* életkor nem pontos kifejezése az időskornak, az ugyanis olyan társadalmi konstrukció, amely az adott időpillanatban megfigyelhető *társadalmi realitással*, valamint az időskorról alkotott, folyamatosan és társadalmanként *változó felfogással* áll szoros kapcsolatban.²⁸ Az időskorról beszélve szükséges a történelmi sajátosságokról is említést tenni, hiszen a *történelmi meghatározottság* is fontos szempont, mivel a befutott életpálya erősen befolyásolja az idősök korcsoportjának helyzetét, még ha az egyének társadalmi helyzete különböző is. Például a ma 80 év felettiek gyermekként átérték a második világháborút, majd az 50-es években ők építették fel a lerombolt országot, átérték 1956-ot, a Kádár-korszakban töltötték életük nagyobbik hányadát. A ma 70–

80 éves korosztály a második világegés idős szakában, illetőleg közvetlenül az után született. E korcsoportokból sokan veszítették el szüleiket, családtagjaikat felnőttkoruk előtt. Utóbbi generáció gyermekként élte meg az '50-es éveket, a Kádár-korszakban kezdtek dolgozni. Szocializációjuk során az állami szerepvállalás jelentette az ingyenes oktatást, az egészségügyi és szociális ellátást, az állami lakást, a közszolgáltatást. Ez a korosztály *nagy arányban* veszítette el munkahelyét a rendszerváltozást követően, sok mai idős ember életpályája megszakadt a kilencvenes évektől és az újrakezdés gondot okozott szinte az egész 70 év feletti generációnak. Új feltételeket diktált a piacgazdaság, sokan közülük *mélyszegénységbe* jutottak. A 60–70 év közötti korcsoportnak volt esélye az újrakezdésre a rendszerváltás után, mégis sokan nyugdíjba mentek vagy egészségi állapotuk alapján kérték a rokkantsági nyugdíj megállapítását, *s a társadalom látókörén kívülre kerültek*.²⁹ E folyamatok nyomot hagytak fizikai és mentális állapotukon, csupán ennek mértéke kérdéses.

A vizsgált körülmények vonatkozásában kiemelendő, hogy a jogalkotói szándék sem pusztán a kronológiai idős korban lévők fokozottabb védelmére irányul, hanem komplex elemzést igényel a jogalkalmazó részéről, s nem csupán azért, mert a passzív alany kronológiai kora mellett – ami csupán kiindulási alapot szolgáltat („*idős koránál fogva*”) – a biológiai és a pszichológiai korát is elemeznie kell az ítékezés során, hanem azért is, mert abból kell aztán levonni azt a következtetést – a támadás jellegének megfelelően –, hogy az elkövetés pillanatában fennálló „*komplex*” idős kor³⁰ *korlátozta-e* a sértettet a *felismerésben*, illetőleg az *elhárításban*?

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1982. december 3-ai keltezésű, 37/51. számú határozatában jóváhagyott egy, az öregedésről szóló nemzetközi intézkedési tervet, emlékeztetve arra, hogy az ENSZ közgyűlésének 1991. december 16-ai 46/91. számú határozatában³¹ megalkotta azokat az elveket, amelyeket minden kormány idősökkel kapcsolatos programjaiban szükséges alkalmazni. Az ENSZ-közgyűlés 1992. október 16-ai 47/5. számú határozatában kiáltványt fogalmazott meg, figyelemmel az Európai Szociális Chartában lefektetett alapelvekre. Az ENSZ támogatta az Európai Unió 1998. november 16-ai bécsi nyilatkozatában foglaltakat, egyetértve az idősök nemzetközi éve alkalmából kiadott budapesti nyilatkozatban meghatáro-

29 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról.

30 Ennek megítélése a jogalkalmazóra van bízva, s a passzív alany állapotát szakértői vélemény, tanúk, illetőleg a jogalkalmazó saját személyes meggyőződése is megalapozhatja. Természetesen ezek kapcsán is körültekintő értékelés szükséges. ELEK BALÁZS: *A személyi bizonyítékok megbízhatósága a büntetőperekben*. Rendészeti Szemle. 2009. 3. sz. 87–120.

31 A határozat 17. pontja kifejezetten rögzíti, hogy „*az idősök számára lehetővé kell tenni, hogy méltósággal és biztonsággal élhessenek, és mentesüljenek a kizsákmányolás és a fizikai vagy szellemi visszaélésektől.*” Az ENSZ közgyűlése által elfogadott „Idős Emberekkel Foglalkozó Alapelvek”.

26 Ez elsősorban a „fejlett” világra értendő, s az egyén szintjén az élettartam növekedését jelenti, míg társadalmi szinten az élve születések számának csökkenéséből is adódik. *World Report on Ageing and Health*. Geneva, World Health Organization, 2015. 43–45.

27 NANCY R. HOOYMAN – H. ASUMAN KIYAK: *Gerontology and the Concept of Aging*. In: *Sociology: Understanding and Changing the Social World*. Minneapolis, University of Minnesota Libraries Publishing, 2011. 1.

28 *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing*. i. m. 6.

zott célokkal. Ez a vizsgált téma szempontjából azért is fontos, mert az ENSZ 2002-ben zászlajára tűzte³² – s ennek megfelelően nemzetközi szervezetek, illetőleg az ENSZ tagállamai(nak jelentős része) törekszik ennek megvalósítására – az úgynevezett *aktív időskor* biztosítását. Lényege, hogy az ennek megvalósításáért felelős szervezeteknek tenniük kell azért, hogy a felnőttkorra (az időskort megelőző, legmagasabb aktivitású felnőttkort értve ezalatt) jellemző aktivitás minél hosszabb ideig megőrizhető legyen az idősebb egyének számára is. Az erre való törekvés folyamánya lehet az, hogy a minél tovább fennálló friss szellemi és fizikai állapot *nem fogja oly mértékben korlátozni* a bűncselekmény felismerését vagy elhárítását, mint ezelőtt 20-30 évvel. A vizsgált esetet tekintve megállapítható, hogy felfoghatjuk azt a *büntetőjogban megjelenő*, ENSZ-célkitűzés elérésére való törekvésnek is, hiszen az idősebbek számára biztosított fokozott büntetőjogi védelem – feltételezve annak legalább részbeni preventív hatását – megóvhatja a korosztályt olyan mentális, fizikai károsodástól, amely életminőségükre, s ezáltal aktivitásukra is kihatással lesz. Konklúzióként leszűrhető tehát, hogy a jövőben – összevetve a várható növekvő élettartammal – *későbbre fog tolni a büntetőjogban* – jelenleg még egyértelműen nem rögzült, s talán nem is rögzíthető – *időskori határ*, így az érintett rendelkezések folyamatos felülvizsgálata látszik szükségesnek.

2. Ki a fogyatékkal élő?

Az előbbieken láthattuk, hogy az „*idős kor*” is kreativitásra készíti a jogalkalmazót, s a kreativitás követelménye a „*fogyatékos*” kapcsán is megmarad. Ugyanazzal a problémával állunk szemben e fordulat kapcsán is, mint az „*idős kor*” esetén: *a jogalkotó mellőzte* a „*fogyatékos*” definiálását, illetőleg az esetleg más normában található definícióra történő utalást. A legális definíciónak, illetve az arra történő utalásnak a hiánya azért jelent nehézséget a jogalkalmazásnak, mert e fogalom kapcsán *még ingoványosabb a talaj* ahhoz, hogy egy egységes kiindulási pontot találjunk, ugyanis a *fogyatékos* sokféle képpen értelmezhető: a skála a *nagyon súlyos* fogyatékoságtól kezdve egészen a hétköznapi, „*átlagos*” életet csupán *minimálisan*, vagy olykor érdemben még úgy sem befolyásoló körülményekig terjed.

Hazánkban a 2011-es népszámlálás adatai szerint 490 578 fogyatékkal élő személy élt; a szám „önbevallás” alapján készült, vagyis a nyilatkozó saját közlése alapján fogyatékkal élő.³³ Ez előre vetíti a vizsgált esetkör bünte-

tő-jogalkalmazási problematikáját is, vagyis annak kérdését, hogy található-e olyan *objektív* kritérium, amire alapozva büntetőjogi értelemben is fogyatékossgal küzdőnek minősül a személy, vagy ez saját nyilatkozata alapján is figyelembe vehető?

Nemzetközi szintéren hasonló helyzettel szembesülhetünk, mint az „*idős kor*” kapcsán. A fogyatékossgból – mint az egyént korlátozó tényezőből – eredő hátrányok elleni nemzetközi fellépés kezdetei a XX. század második felére tehetőek. 1975. december 9-én az ENSZ Közgyűlése kiáltványt fogadott el a fogyatékossgal élő személyek jogairól, majd a '80-as, '90-es évektől kezdődően egyre több nemzetközi dokumentum foglalkozik a fogyatékosok jogaival.

A fogyatékossg kapcsán több modell szerinti felfogást különböztethetünk meg; így például ismert *orvosi* modellel, *társadalmi* modellel, *bio-pszicho-szociális* modellel és *kulturális* fogalmi modellel.³⁴ A felfogás a korábban uralkodó orvosi modell felől a társadalmi, illetve a bio-pszicho-szociális modell felé tolódik el, vagyis afelé, hogy a fogyatékossg szempontjából nem annak orvosi kategorizálása a döntő, hanem elsősorban az, hogy a fogyatékkal élő személy társadalmi részvételét mennyiben korlátozza saját állapota. E tekintetben tehát a vizsgált büntetőjogi körülmény is e felfogást tükrözi akként, hogy külön kritériumként – s nem a fogyatékossg fogalmába érve – nevesíti az állapot egyénre, pontosabban az ő felismerési, cselekvési képességére gyakorolt hatását kell a büntetőjogi értékelés során alapul venni. És az újabb nemzetközi dokumentumok szintúgy a *változó világ változó viszonyaiban* vizsgálandónak tartják a fogyatékossgot, mint az *idős kor* fogalmánál is tapasztalhattuk.³⁵

A „*fogyatékossg*” fogalmának szempontjából vizsgálva a kérdést, elmondható, hogy több nemzetközi dokumentum – s hazai jogszabály – is meghatározza, hogy mi tekinthető *fogyatékossg*nak, illetve ki minősül *fogyatékkal élő* személynek.³⁶

A 2006. december 13-án, New Yorkban elfogadott Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény 1. cikke szerint: *„fogyatékossgal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását”*. Az újabb nemzetközi dokumentumok ugyanilyen tartalommal, illetve visszautalva az Egyezményre, törekednek

34 HADI NIKOLETT: *A fogyatékossgal élő személyek alapjai*. PhD értekezés, Kaposvár, 2013. 15–20.

35 *World Report on Disability*. Geneva, World Health Organization, 2011. 4.

36 A „*fogyatékos*” vagy „*fogyatékos személy*” – mint jogi szempontból elsősorban hátrányos vagy pozitív diszkriminációra okot adó körülménnyel bíró személy – kifejezés a politika látóterébe kerülve változáson ment keresztül, s napjainkra a „*fogyatékkal élő személy*” kifejezés terjedt el, s lett remélhetőleg negatív előítéletektől mentes.

32 *Active Ageing – A Policy Framework*. i. m. 2002. A stratégia részletes elemzését lásd ALAN WALKER: *A strategy for active ageing*. International Social Security Review. 2002. 1. sz. 121–139.

33 2011. évi népszámlálás – 17. *A fogyatékossgal élők helyzete és szociális ellátásuk*. Budapest, KSH, 2015. 11.

Tanulmány

megjelölni a fenti definícióban rögzített hátránnyal, hátrányokkal élő személyeket.³⁷

Hazánk vonatkozásában elmondható, hogy – szemben az „idős kor” fogalmával – a jogalkotó is meghatározta, hogy ki minősül „fogyatékos személynek”. A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról szóló 2013. évi LXII. törvény hatálybalépését megelőzően más – szűkebb³⁸ – fogalom szerepelt a törvényben, azonban a korábban már említett ENSZ-egyezményre³⁹ figyelemmel módosítani kellett a törvényi definíciót.⁴⁰ 2013. június 1-je óta az alábbi fogalommal találkozhatunk az 1998. évi XXVI. törvény 4. § a) pontjában: „fogyatékos személy: az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja”. A definíció tartalmilag nagyban hasonlít az ENSZ-egyezmény meghatározásához, de egy különbözőségre mindenképpen indokolt felhívni a figyelmet: az ENSZ-egyezmény a „korlátozhatja” fordulatot használja, míg a törvény a „korlátozza vagy gátolja” fordulatot... A Btk. által használt fogalomnak tartalmi kitöltését tehát megtalálhatjuk jogrendünkben, bár az efelett érzett örömmünket kissé beárnyékolja, hogy a törvényi definíció az 1998. évi XXVI. törvényre vonatkozik („e törvény alkalmazásában”), de büntetőjogunkban nem ez az első – s vélhetően nem is az utolsó eset –, amikor a jogalkotó önálló problémamegoldásra képesnek tekintti a jogalkalmazót...

Tekintettel arra, hogy a Btk. nem ad *semmilyen* támpontot a fogyatékoság értelmezésére, így bármilyen, orvosi értelemben akár fogyatékoságnak nem minősülő állapot is megalapozhatja a fordulat alkalmazását; ugyanakkor az

1998. évi XXVI. törvény meghatározását célszerűnek tűnik szem előtt tartani. Ezen értelmezés egyébiránt *megfelel* a nemzetközi trendeknek is, s ezáltal szélesebb személyi körnek biztosítható a fokozott büntetőjogi védelem.⁴¹ Megjegyzendő természetesen, hogy a passzív alany állapota *csupán kiindulópont*, hiszen *szükséges*, hogy ez korlátozza a bűncselekmény felismerésére, illetőleg elhárítására képességét. Ez olykor *könnyebb* feladatot ró a jogalkalmazóra (például végtaghiány a fizikai támadás elhárítására való képességet egyértelműen korlátozhatja), míg *nehézebb* megítélésű esetben indokolt lehet ennek tisztázására igazságügyi orvos szakértőt igénybe venni, s az sem mellékes, hogy a passzív alany állapotát *mindig az elkövetés idejére vetítve* kell vizsgálni, s már az eljárás korai szakaszában kellő részletességgel kell ezt dokumentálni annak érdekében, hogy a későbbiekben is elegendő adat álljon rendelkezésre ennek megítélésére.⁴² Fontos ugyanakkor az is, hogy mindig a támadás *típusa* (fizikai vagy pszichikai) alapozza meg a fordulat alkalmazását, hiszen például *önmagában* a mozgáskorlátozottság nem ad alapot a család esetén a minősített eset megállapítására.

Azt sem hagyhatjuk ugyanakkor figyelmen kívül, hogy olykor az idős kor okozta hátrányok is a fogyatékosággal azonos hatásúak lehetnek, ebben az esetben idős kor alapozza meg a fordulat alkalmazását, s ha a passzív alany állapota egyben fogyatékoságnak is minősül (például az érzékelés jelentős mértékű tompulása), az súlyosbító körülményt képezhet.

Megjegyzendő, hogy – s ez a normaszöveg nyelvtani értelmezéséből is következik – ha az idős kor, illetve a fogyatékoság nem korlátozza, hanem kizárja a védekezésre képességet, akkor a passzív alanyt védekezésre képtelennek kell tekinteni.⁴³

III.

Kodifikációs alternatívák

A bizonyos társadalmi csoportok számára – életkor vagy állapot miatt – biztosítandó fokozott büntetőjogi védelem törvénybe iktatása nem csupán az „új” Btk. kapcsán merült fel. 2008-ban született egy, az akkor hatályos Btk.-hoz készített módosító indítvány⁴⁴, amely azonban nem került elfogadásra. Az indítvány *a fogyatékoságot mellőzte, s a tizennégy év alatti és a hatvanöt év feletti személyeket* részesítette volna fokozott védelemben. Jogtechnikai szempontból *két út állt az előterjesztők előtt*: az egyik az

37 Lásd például *World Report on Disability*. i. m. 2011., *WHO Global Disability Action Plan 2014–2021*. Geneva, World Health Organization, 2015. Az Európai Unió Alapjogi Chartája, Európai fogyatékoságügyi stratégia 2010–2020.

38 A korábbi szabályozás szerint „fogyatékos személy: az, aki érzékszervi – így különösen látás-, hallásszervi –, mozgásszervi, értelmi képességeit jelentős mértékben vagy egyáltalán nem birtokolja, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során”

39 Magyarországon kihirdette a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 2007. évi XCII. törvény.

40 Az Egyezmény hazai végrehajtásáról szóló országvédésre 2012. szeptemberében került sor az Egyezmény nemzetközi ellenőrzését végző ENSZ-Bizottság előtt. A Bizottság a védelem alapján elfogadott zárókövetkeztetésekben felhívta Magyarországot a fogyatékos személy fogalmának újradefiniálására. Lásd a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról szóló 2013. évi LXII. törvény részletes indokolását. A módosításról, illetve annak hatásával kapcsolatban lásd GYÜRÜ LAURA: *A fogyatékoság különböző jogi megközelítései Magyarországon*. Közjogi Szemle. 2017. 3. sz. 49–53. A korábbi fogalom kritikájára lásd HADI NIKOLETT: *Az Alaptörvény fogyatékosággal élő személyeket érintő rendelkezéseinek értelmezése*. Jogtudományi Közlöny. 2012. 5. sz. 211.

41 *World Report on Disability*. i. m. 2011. 4.

42 Gondoljunk a passzív alany eljárás során bekövetkező halálára, illetőleg bármilyen irányú állapotváltozására.

43 KÓNYA ISTVÁN (szerk.): *Magyar büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára (I. kötet)*. Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2016. 512.

44 T/5489. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

Általános Részben történő kodifikáció, amely valamennyi bűncselekményre vonatkozóan súlyosabb büntetéssel fenyegette volna a fokozottan védett személye sérelmére történő elkövetést, míg a másik az egyes bűncselekmények minősítési rendszerébe iktatta volna be a minősített esetet. Végül ez utóbbit fogadták el az előterjesztők – bár a jelenlegi szabályozástól részben eltérő körben (például 1978. évi IV törvény nemi erkölcs elleni bűncselekményei között a legsúlyosabbak is módosításra javasoltak voltak) –, s talán helyesebb is ez a megoldás. Különbség még a jelenlegi törvényhez képest, hogy a javaslatban az adott deliktum teljes minősítési rendszerén végigvonult volna a módosítás. További különbség az is, hogy az időskor helyett konkrét életévhez kötötte volna az indítvány a súlyosabb büntetést, s objektív körülményként került volna szabályozásra (hasonlóan a tizennegyedik életévüket be nem töltött személyekhez), vagyis nem lett volna

szükséges, hogy koruk korlátozza a passzív alanyokat a felismerésben vagy elhárításban.

Úgy vélem, hogy akceptálhatjuk – merthogy akceptálnunk kell, afelől ne legyen kétségünk – a jogalkotó kizárólagos kompetenciájába tartozó értékválasztást. Minden egyes magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása értékválasztás, mint ahogy ugyanilyen értékválasztás annak eldöntése, hogy milyen körülményből legyen minősítő, illetőleg privilegizáló körülmény. Számos ilyen értékválasztást találunk még büntetőjogunkban. Természetesen a törvénybe iktatott körülményeknek is, azaz ennek az értékválasztásnak is üzenete van. A jogalkotó üzenni kíván a jogkövetőknek, a bűn útjára tévedni szándékozóknak, a már bűn útjára tévedteknek, vagyis az egész társadalomnak: e magatartásokat nagyobb társadalomra veszélyességgel rendelkezőknek tartja, s a büntetőjog fokozott szigorú sűjt le az elkövetőkre.

A JOGGAL VALÓ VISSZAÉLÉS

A joggal való visszaélés elmélete, bírói gyakorlata és munkajogi jelentősége

SZERZŐ: **Tercsák Tamás**

Tercsák Tamás könyve a joggal való visszaélés intézményének monografikus feldolgozását adja. Érvényes ez a megállapítás az elméleti alapok feltárására éppúgy, mint a bírói gyakorlat kritikai bemutatására. Az elméleti kérdések tárgyalását Szerző az alanyi jog fogalmi háttérainak megvonásával kezdi, hogy az alanyi jog fogalmának szilárdan megépített alapjára építhesse fel a joggal való visszaélés dogmatikáját. Ez a tárgyalási mód feltétlenül indokolt, mivel magánjogunkban a joggal való visszaélés tilalma általános jelentőségűvé vált. A Polgári Törvénykönyv ugyanis az alapvető rendelkezések között helyezi el a tilalmi szabályt, ahogy azt már – az 1912-ben hatályba lépett svájci Zivilgesetzbuch mintáját követve – az 1959-es kódex is tette. Ez a kiemelt rendszertani pozíció pedig azzal a következménnyel jár, hogy elvben bármely alanyi jog visszaélésszerű gyakorlása a tilalomba ütközhet. A magyar magánjog tudatosan vállalja az általános tilalom módszerét, annak ellenére, hogy az egyes alanyi jogok és a velük való visszaélés módozatai jelentősen különbözhetnek egymástól. Külön ki kell emelni, hogy Tercsák elemzései túlterjeszkednek a szorosabban felfogott polgári jogon, és behatóan foglalkoznak a joggal való visszaélés munkajogi kérdéseivel. Ez a széles feldolgozási horizont önmagában is egyedülálló jelentőségűvé teszi a könyvet, amely jogirodalmunkban elsőként ad összefoglaló képet a munkajogi jogviszonyokban lehetséges visszaélési helyzetekről és azok jogi megítéléséről. A mű másik feltétlenül kiemelendő erényét a bírói gyakorlat szinte teljes körű feldolgozása jelenti. Nincs ma a magánjognak még egy olyan területe, amelynek teljes mértékadó jogalkalmazási praxisát egyetlen könyvben található meg az alaposan dolgozó jogász. Ez a monográfia több mint félévszázad alatt, az 1959-es Ptk. hatálybalépése óta alakuló ítélkezési gyakorlatot kritikailag dolgozza fel és mutatja be áttekinthetően szerkesztett, az olvasó által könnyen követhető rendszerben. Melegen ajánlom Tercsák Tamás könyvét a hivatásukat igényesen gyakorolni kívánó magyar jogászoknak.

Vékás Lajos professzor emeritus, akadémikus

Ára: 8000 Ft

Tanulmány

Prugberger Tamás egyetemi tanár, Miskolci Egyetem – Tóth Hilda egyetemi docens, Miskolci Egyetem

A 2012. évi Munka Törvénykönyvének egy újabb módosítása a rendkívüli munkavégzés korlátainak tágítása érdekében*

A Munka Törvénykönyve munkaidőre vonatkozó szabályainak legújabb módosítását tartalmazó törvényjavaslatot a szakma és az érdekképviseletek tiltakozása ellenére a parlament elfogadta, 2018. december 20-án a köztársasági elnök aláírta, így 2019. január 1-jén hatályba lépett a munkaidő-szervezéssel és a munkaerő-kölcsönzés minimális kölcsönzési díjával összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2018. évi CXVI. törvény. A túlmunkavégzés korlátainak jelentős kitégítésére vonatkozó új szabályozás két jelentős módosításban valósul meg. Egyrészt a módosítás a rendkívüli munkavégzés éves mértékét felemelte 250, illetve 300 órától 400 órára. Ez a módosítás még akkor is jelentősen sérti a munkavállalók érdekeit, ha a munkáltató a kitégített túlmunkát egyoldalú határozattal nem rendelheti el, hanem ahhoz a munkavállalóval történő megállapodás is szükséges. Mivel ezt a „megállapodást” a munkavállalót függésben tartó munkáltató kikényszerítheti a munkavállaló munkaviszonyának más indokkal történő megszüntetésével, ezért a megállapodás csak formális, amely mögött a valóságban egyoldalú munkáltatói akarat áll, az önkéntesség ebben a munkajogi intézményben nehezen, vagy egyáltalán nem értelmezhető. Az európai jogrendszerekhez tartozó államok túlnyomó többségének idevonatkozó jogi szabályai hasonlóak, de mégis enyhébb szabályozás Nyugat Európában csak az angolszász jogrendszer államainál van, míg a germán és a frankofon-latin jogrendszerhez tartozó államoknál nincsen. Az Európai Unió új tagállamaiban is csak ott van hasonló, de enyhébb megoldás ezen a téren, ahol külföldi érdekeltségű autógyáraknak összeszerelő üzemei vannak. A törvény másik jelentős rendelkezése a munkaidőkeretnek három évre történő felemelése, ha a kollektív szerződésben ezt a felek kívánják.

I.

A munka díjazására vonatkozó szabályok rugalmasítása a korábbi szabályokban

1. Vitán felüli tény, hogy a 2012. évi I. tv.-vel megalkotott új Munka Törvénykönyv (Mt.) az 1992. évi XXII. törvénnyel hatályba lépett korábbi Mt.-hez viszonyítva jelentősen leszűkítette a munkavállalók szociális és egzisztenciális védelmét biztosító előírásokat.¹ Ez a folyamat azonban már elke-

dődött az 1992. évi Mt. módosításaival, amelyek közül az 1995. évi LV. tv., a munkahelyétől igazoltan távol levő személy részére – a nyugat- és kelet-európai államok mind-egyikében alkalmazott átlagkereset megfizetése helyett – az annál kisebb összegű távolléti díjat vezette be, amely csak a rendszeresen kifizetésre kerülő bérösszetevőket (pótlékokat) tartalmazza, de már a prémiumokat nem, mivel azok nem rendszeresen járnak.²

Az 1992. évi Mt. első változata még előírta, hogy ha a túl-

* A tanulmány a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával (K120158 kutatási témapályázat keretében) az NKFI Alapból valósult meg (Szerk.).

1 A 2012. évi I. törvény indoklása szerint a Kormány a „Magyar Munka Terv” c. dokumentumban a foglalkoztatási viszonyok átalakítását tűzte ki célul a foglalkoztatás növelése érdekében, e célkitűzésnek a megvalósulása az új Munka Törvénykönyv. Már az indoklás is utalt arra, hogy a foglalkoztatás átalakítását részben a rugalmas foglalkoztatás kereteinek megalkotásával valósítják meg. E rugalmasság számos helyen tetten érhető a magyar munkajogban olyan intézmények esetében, mint a munkaviszony-megszüntetés, kárfelelősség, vagy a munkaügyi kapcsolatok jogában fellelhető, szakszervezetek gyengítését célzó szabályozások. Ld. erről Kiss György: *Konceptióváltás a magyar munkajogban? Megjegyzések a 2012. évi I. törvényhez*. In.: Kun Attila (szerk.) *Az új Munka Törvénykönyve dilemmái* című tudományos konferencia utókiadványa. KRE ÁJK, 2011. december 13., Budapest,

KRGE ÁJK 2013. 11–23.; RÁCZ ZOLTÁN: *Az új Mt. és az átmeneti törvény kollektív munkajogot érintő rendelkezéseiről*. Publicatoines Universitatis Miskolciensis Series Juridica et Politica 2013/1. 451.; SZABÓ IMRE SZILÁRD: *A magyar kollektív munkajog egyes jogértelmezési kérdéseiről*. Debreceni Jogi Műhely. 2017/3–4/6. JAKAB NÓRA: *Gondolatok a rugalmasság és biztonság egyensúlyáról Prugberger Tamás 80. születésnapja alkalmából*. Miskolci Jogi Szemle, 2017/2, 213–226.; JAKAB NÓRA: *Systematic thinking on employee status*. Lex et scientia. XXV:2 (2018) 56–68.; MÉLYPATAKI, GÁBOR: *Az újrakodifikált magyar munka- és közszolgálati jog jellemzői*. Pécsi Munkajogi Közlemények, 2015/1–2. 147–163.; MÉLYPATAKI GÁBOR: *A munkaidő és foglalkoztatás kérdésköre különös tekintettel a vasárnapi munkavégzés tilalmára*. Hr és Munkajog. 2015/3. 7–13.

2 1995:LV. tv. Az 1995. szeptember 1-je előtti szabályozás szerint: 1992:XXII. tv. 152. § (3) bekezdés: „Az átlagkereset-számítás alapjául az utolsó négy naptári negyedévben kifizetett munkabérek szolgálnak.”

munkára egymást követő napokon kerül sor, a túlmunka napi időtartama összesen négy óra lehet.³ 1995-ben akként módosult ez a szabály, hogy az *elrendelhető túlmunka* négy egymást követő napon maximum 8 óra lehet.

2. 2001-ben jogharmonizációs célú módosítással a rendkívüli munkaidő szabályai a Tanács 93/104/EK irányelvnek megfelelően módosultak. Az irányelv nyomán a törvény 2001. július 1-jétől a munkaidő mértékét napi 12 órában és heti 48 órában határozta meg.⁴ Az elrendelhető túlmunkának a törvényből levezethetően csak két korlátja van: a napi túlmunka nem haladhatja meg a négy órát, éves viszonylatban pedig nem lehet több, mint 250 munkára, amit azonban kollektív szerződéssel fel lehet emelni 300 órára.⁵

A most elfogadott törvény szerinti „önkéntes túlóra” nem újdonság a magyar munkajog történetében: már 2007. július 1-jével egyszer bevezette a jogalkotó ezt a „jogintézményt”, a kollektív szerződéssel nem rendelkező munkáltatóknál is 300 óra lehetett a maximum, ha a munkavállaló ehhez hozzájárult.⁶ A 2012. július 1-jén hatályba lépett (negyedik) Mt. a heti 48 órás munkaidőt átvette, a rendkívüli munkavégzés munkáltató által egyoldalúan elrendelhető éves korlátját pedig 250 órára emelte, és *nem* szabályozta az önkéntes megállapodással felemelhető rendkívüli munkavégzés intézményét.

3. Az Országgyűléshez 2018. november 20-án nyújtott be három országgyűlési képviselő egyéni képviselői javaslatot az Mt. munkaidőt tartalmazó szabályainak részbeni módosítására „a munkaidő-szervezéssel és a munkaerő-kölcsönzés minimális kölcsönzési díjával összefüggő egyes törvények módosításáról” címmel T/3628 szám alatt (T.) A javaslatot a tárgyat tekintve illetékes Vállalkozásfejlesztési Bizottság és a Törvényalkotási Bizottság is megtárgyalta, és módosította, így az eredeti javaslat szövegtől kissé eltérő javaslat került a parlament elé 2018. december 12-én. A ja-

vaslatot a képviselők elfogadták és a köztársasági elnök 2018. december 20-án aláírta, majd az kihirdetésre került. Az időpontok rögzítésével azt kívántuk érzékeltetni, hogy milyen *rendkívül rövid idő alatt* lett a javaslatból kihirdetett törvény.

Kiemeljük, hogy e törvényjavaslat előterjesztését *nem előzte meg szociális párbeszéd* a munkavállalói érdekképviseleti szervezetekkel, komolyabb tárgyalás, konzultáció nem zajlott a felek között, holott a jogszabály szerint az Nemzeti Gazdasági Társadalmi Tanács véleményt nyilváníthat a vállalkozásokat, a foglalkoztatást, illetve a társadalom széles körét közvetlenül érintő tervezett kormányzati intézkedésekről.⁷ 2018. december 6-án három szakszervezeti konföderáció: a LIGA, a MASZSZ és a MOSZ egyeztetett a javaslatot benyújtó képviselők egyikével, valamint a Pénzügyminisztérium egyik képviselőjével, de az egyeztetés eredménnyel nem zárult, a parlamenti elfogadásra benyújtott javaslat lényegében nem változott.

4. A *problematikus* kérdéseket vizsgálva legelőször a törvény szövegét össze kívánjuk vetni e témát rendező *európai uniós irányelvvel*. Visszatekintő jelleggel nézve a kérdést, még az 1992. évi Mt. 1995-ben történt módosítása a munkaidő-szervezés egyes szempontjairól megalkotott 93/104. EK Irányelvben szereplő „referencia idő” figyelembevételével bevezette az ún. „munkaidőkeretet”, mely szerint a rendkívüli munkaidőket maximálisan négyhavi időtartam figyelembevételével a személyi alapbérén felüli juttatások, így a rendkívüli munkavégzés után járó pótlékok átlagolva is elszámolhatóvá válhatnak. Az irányelv lehetővé tette a négyhavi hivatkozási időtartamtól való eltérést a tagállami törvényekben, kollektív szerződésekben, de csak az irányelvben rögzített tevékenység esetén.

Rögzítette továbbá az irányelv, hogy ez az eltérés legfeljebb hat hónapos hivatkozási időtartamot eredményezhet, továbbá ez az időtartam kivételesen 12 hónapra is emelhető: „A tagállamoknak azonban lehetősége van arra, hogy a munkavállalók biztonságának és egészségének védelmével kapcsolatos általános elvek betartása mellett objektív vagy műszaki okok, vagy a munka megszervezésével kapcsolatos okok miatt lehetővé tegyék, hogy a kollektív szerződések vagy a két szakmai oldal között kötött megállapodások a hivatkozási időtartamokat legfeljebb 12 hónapban rögzítsék.”⁸ Lényeges csupán az, hogy az alkalmazott munkakereti időszak alatt teljesített munkórak napi, illetve heti szintű elosztásának az átlaga az adott munkaidőkeret időszakában napi 8, illetve heti 48 óra *alatt maradjon*, a rendkívüli munkavégzés

3 1992:XXII. tv. 129. § (1) bekezdése szerint: „Az elrendelhető túlmunka felső határa két egymást követő napon összesen négy óra; ettől érvényesen eltérni nem lehet. Az elrendelhető túlmunka felső határa naptári évenként száznegyvennégy, kollektív szerződés eltérő rendelkezése esetén legfeljebb kétszáz óra.”

4 A Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény, valamint az ezzel összefüggő törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2001. évi XVI. törvény.

5 A módosítás tervezetének a vitája az Országos Munkaügyi Tanácsban zajlott, ld. erről részletesen: PRUGBERGER TAMÁS – TÓTH HILDA: A munkaidő, pihenődő, a szabadság és a túlmunka munkajogi kérdései. Válság 2001/1. 22–27.

6 Egyes foglalkoztatási jogviszonyokat szabályozó törvények munka- és pihenődőre vonatkozó szabályainak módosításáról szóló 2007. évi LXXIII. tv. A törvény azonban komoly korlátokat épített be, csak olyan munkáltató alkalmazhatta ezt a megállapodást, amelynél szakemberhiány merült fel, és a munkaerőigényt a az állami foglalkoztatási szolgáltatónál bejelentette és az állásközvetítés nem járt eredménnyel. Menynyiségi korlátot is tartalmazott a törvény, 10 fő alatti foglalkoztatás esetén 1 munkavállalóval, 10 fő feletti foglalkoztatás esetén a munkavállalók 10%-ával volt köthető ilyen megállapodás.

7 Ugyanis a háromoldalú érdekegyeztetést és megállapodáskötés lehetőségét az érdekegyeztetés (ÉT, OÉT, OMT elnevezések alatti intézmény) felszámolásával, illetve gazdasági és társadalmi tanácsa történt átalakításával az országos érdekegyeztetésről szóló 2009:LXXII. tv. helyére lépett 2011:XCIII. tv.-vel megalakított Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács megállapodáskötésre nem, hanem csak véleményezésre jogosult konzultatív jellege megszüntette.

8 93/104/EK irányelv 17. cikkely (4) bekezdés.

Tanulmány

után járó pótlék szempontjából pedig napi 8, illetve heti 40 óra felett legyen.

Itt azonban meg kell jegyezni, hogy az azóta a 93/104 EK irányelv helyére lépett 2003/88. EK irányelv 16. cikke lye kategorikusan kimondja, hogy az Mt. által munkaidőkeretnek nevezett referencia-időszak nem haladhatja meg a négy hónapot, illetve kollektív szerződés esetén a 12 hónapot. A 19. cikkely rögzíti a referencia-időszak alóli eltérések korlátait, eszerint: „A tagállamoknak azonban lehetőségük van arra, hogy a munkavállalók biztonság- és egészségvédelmével kapcsolatos általános elvek betartása mellett objektív vagy műszaki okok, vagy a munka megszervezésével kapcsolatos okok miatt lehetővé tegyék, hogy kollektív szerződések vagy a szociális partnerek által kötött megállapodások a referencia-időszakot legfeljebb 12 hónapban rögzítsék.”⁹ Ebben a tekintetben ki kell emelni az irányelv egyértelmű célját, amely a munkavállalók egészsége és biztonságának a védelme érdekében kialakítandó munkafeltételeket kívánta rögzíteni.

5. Részleteiben megvizsgálva az Európai Unió régi és új tagállamainak e kérdésben fennálló jogi szabályait, az egyes tagállamokban e kérdés rendezését mind a germán, mind pedig a frankofon jogrendszerre nézve a következő fejezetben mutatjuk be.

II.

Munkaidő-szabályozás Európában

1. Jog-összehasonlító vizsgálatunkat a germán jogrendszerhez tartozó országokkal, mindenekelőtt Németországgal kezdjük.¹⁰

Németországban a munkaidőre, és a pihenőidőre vonatkozó előírásokat, ideértve a túlmunkát/túlorát (Überstunden) is, a munkaidőtörvény: az *Arbeitszeitgesetz* tartalmazza. E törvény értelmében a napi munkaidő 8 óra, a heti pedig 48. Ezzel szemben azonban az országos és a tartományi ágazati tarifaszerveződések jóval kevesebbet állapítanak meg. A nehéziparban az ágazati tarifaszerveződések át-

lag heti 37,8 órát, míg a könnyűiparban 38,8 órát állapítanak meg. Még kedvezőbb a helyzet a fémiparban, ahol az ágazati tarifaszerveződések heti 35 óra munkaidőt állapít meg. Ezenfelül lehetséges a túlóra, ami maximum napi 2 óra lehet, azonban nem haladhatja meg 6 hónapon, vagy 24 héten belül a napi 8 órás munkaidőátlagot.¹¹ A munkaidőkeret (*Referenzzeit*) ennek megfelelően 6 hónap, vagy pedig 24 hét egy naptári éven belül. A túlmunka után a magyar joghoz hasonlóan a tarifaszerveződések, és a munkavállalókkal történő megegyezések szerint általában az átlagkereset 50%-a, heti pihenő- és munkaszüneti napon 100%-a vagy szabadidő-kiegyenlítés jár, az utóbbinál azonban még az átlagkereset 50%-a is.¹²

2. Hasonló szabályozás van érvényben Görögországban is, mivel az ottani munkajogi kodifikációban jelentős szerepet játszott a német jogtudomány. A maximális munkaidő itt is napi 8 óra és 6 napos munkahéttel számolva legfeljebb heti 48 óra. Tarifaszerveződések azonban a heti munkaidőt fő szabály szerint 40 órában állapítják meg. A napi 8 órás munkaidő 2 munkaórával megemelhető, azonban a túlmunka a heti 45 órát nem haladhatja meg. A munkaidő plusz-mínusz 2 órával rugalmasítható és ugyanígy a heti 10, illetve 45 óra átlagának 4 hónapon belül kell kijönnie. A munkaidőkeret (referenzperiod) ennek megfelelően 4 hónap. A túlmunka után 2% pótlék, vagy szabadidő-kiegyenlítés jár.¹³

3. Ausztriában a német munkajoghoz hasonlóan a munkaidőt és a pihenőidőt szintén külön törvény, az „Arbeitszeitgesetz” szabályozza, melynek 9. §-a szerint a napi munkaidő 8, a heti pedig 5 munkanapra számítva 40 óra. Túlmunkával a munkaidő főszabály szerint nem haladhatja meg a heti 50 órát, kivételesen azonban heti 60 óra is lehet.¹⁴ A munkaidőkeret maximálisan egy év, amely idő alatt a munkaidő havi átlaga a 60 órát nem lépheti túl. A túlmunkapótlék, illetve a szabadidő-kiegyenlítés a német jogi rendezéshez hasonló.¹⁵

4. Hollandiában az ottani Munkaidőtörvény (*Arbeittijdenwet*) értelmében a heti munkaidő 5 munkanapra vetítve 40 óra, a napi munkaidő pedig ennek megfelelően 8 órát

9 A korábbi irányelv hasonlóképpen szabályoz, a munkaidő EU-ban való szabályozási háttéréről, indokairól ld. részletesen: KISS GYÖRGY: *Az Európai Unió munkajoga*. Budapest, Osiris, 2001. 351–360.

10 A magyar törvényjavaslat indoklásából arra lehet következtetni, hogy elsősorban a feldolgozóipar, ezen belül is az autóipar részéről állt fenn az az igény, hogy az eddig bemutatott és elemzett munkaidő-liberalizálást a magyar jogalkotó végrehajtsa. „A törvény módosítás a hosszabb távú gazdasági trendekre figyelemmel kívánja biztosítani munkaidő-szervezés megfelelő kialakításának lehetőségét. Erre különösen a hosszú, akár 6-7 éves termékciklusokkal működő ágazatokban segítheti elő a kereslethez igazodó termelést, ahol a törvényben rögzített, legfeljebb 12 hónapos munkaidőkeret korlátai szűknek bizonyulnak.” Hivatkozik továbbá az ellátási láncba bekapcsolódó magyar tulajdonban lévő vállalatok által elérhető előnyökre is: „A javaslat a hosszú termékciklusokhoz igazodó, hullámzó munkaintenzitást rugalmasan követő munkaidő-beosztásra kíván lehetőséget adni, mely igazodik a nemzetközi gazdasági környezethez, mely termelésüket a globális rendszerben kell megszervezniük” – T/3638 javaslat általános indoklása.

11 Christian Töpfer: *Wie lange darf man arbeiten*. <https://www.channel-partner.de/a/wie-lange-darf-man-arbeiten,236791>. (2018.12.14.); BRITTA BEATE SCHÖN: *Arbeitszeitgesetz – So lange dürfen Arbeitnehmer arbeiten*. <https://www.finanztip.de/arbeitszeitgesetz>. (2018.12.14.)

12 MANFRED LÖWISCH: *Arbeitsrecht*, Düsseldorf, Werner Verlag, 2004. 242.

13 KALIOPI KERAMEOS – GEORGIUS KARAMEUS: *Arbeitsrecht in Griechenland*. Rz. 45–52. In: MARTIN HENSSELER – AXEL BRAUN (Hrsg.): *Arbeitsrecht in Europa*. Köln, Dr. Otto Schmidt Verlag, 2011. (Továbbiakban rövidítve: H/B.) 418–420.

14 GERT-PETER REISSNER: *Lern- und Übungsbuch Arbeitsrecht*. Wien, Manz, 2015. 175.

15 HELEN PELZMANN: *Arbeitsrecht in Österreich*. Rz. 69–74. In: H/B. 943–944.

tesz ki. A túlmunkát és a munkaidő-referenciaidőszakot viszont egészen sajátosan és indirekt módon, valamint liberálisan rendezi a holland munkajog. Egyévi időtartamot ugyanannál a munkavállalónál történt ledolgozás után a munkáltató 4 hónapon belül a munkáltató javasolhatja, hogy a munkaszerződésben meghatározott munkaidőt a tényleges munkavégzés alapján megemeljék, vagy lecsökkentsék a következő évre. A munkavállaló ilyen kezdeményezéssel nem 4, hanem csak egy hónapon belül élhet. A munkaidőnek a következő időszakra történő, a tényleges munkavégzéshez történő eme igazítását a Munkaigazítási Törvény (*Wet aanpassing arbeiduur*) szabályozza. A munkaidőt elsősorban az üzemi tanács a munkáltatóval történő megállapodással állapítja meg az egész üzemre nézve, amelynek figyelembevételével rendezik egyénenként a munkavállalókkal évente a ténylegesen elvégzett munkához a munkaidő-igazítást, ha a felek ezt a munkáltató, vagy a munkavállaló szükségének látja.¹⁶

5. A frankofon-latin jogrendszerekhez tartozó országokat vizsgálva, Franciaország esetében a *Code du travail* (Munkakódex) szerint a heti munkaidő 35 óra, ami túlmunkával 38 óra lehet. A havi munkaidő túlmunka nélkül 157,67 órában van maximálva. A túlóra, és/vagy a heti pihenőnapon végzett munka csak heti 3 óra lehet a napi 8 és a heti 35 órás alpmunkaidőt figyelembe véve. A túlmunka és a rendkívüli munka maximális ideje heti 48 óra, viszont csak 44 óra lehet akkor, ha 12 egymást követő héten túlmunka zajlik. Referenciaidő, vagyis munkaidőkeret alkalmazható, amelynek maximális időtartama 12 hét lehet. Ezen belül kell kiegyenlítődni a túlmunkával kiegészült heti 38 óra munkaidő átlagának, egyéves átlagban azonban nem lehet túllépni a napi 8 és a heti 35 órában meghatározott alap-munkaidőátlatot, valamint az évi 220 órát. A feleknek viszont lehetőségük van e törvényi előírásoktól eltérően magasabb munkaidő-kontingensben megállapodni. Ebben az esetben azonban lehet 1607 óránál magasabb az éves munkaidő. Ennek megfelelően Franciaországban a referencia periódus kétosztatú: van egy rövidebb és egy hosszabb időszakú formája, ahol a rövidebbnél a túlmunkakorlát létezik, míg a hosszabbnál az alap munkaidőnek kell kiegyenlítődni.¹⁷

6. Belgiumban a napi 8 óra időtartamú munkaidő alapul véve a munkaidő túlmunkával együtt napi 9, esetleg 10, kivételesen pedig 11 óra lehet. Az utóbbi esetben azonban csak akkor, ha anyag-tönkrementel, vagy folyamatos gépműködési szükséglet miatt nem lehet leállni. A belga mun-

kajogban a referenciaperiódus nem került mind ez ideig bevezetésre.¹⁸

Luxemburgban a napi munkaidő 8, a heti pedig 40 óra. Túlmunkával a napi munkaidő 10 órára, a het 48 órára emelhető fel. A referencia-időszak, vagyis a munkaidőkeret 4 hétre szólhat, aminek az alkalmazását a munkáltató a munkavállalóval a bevezetését megelőzően közölni köteles. Ez is a munkaidőnek a referencia-időszakon belüli hasonló plusz-mínusz csúsztatását jelenti (glechene Arbeitzeit), amelyről a holland megoldásnál már szó esett.¹⁹

7. A latin államok körében Spanyolország esetében az „*Estatuto de los trabajadores*”, vagyis a munkavállalók szabályzata 34. cikkelye rendezi a munkaidőt, mely szerint a napi munkaidő 8, a heti pedig 40 óra, 5 munkanappal számolva. A túlmunkát és annak időtartamát kollektív szerződéssel rendezik Spanyolországban, azonban a túlmunka naptári évenként nem lépheti túl az évi 80 órát. Referenciaperiódus itt is alkalmazható, amelynek maximális terjedelme 4 hónap. Ez alatt az időszak alatt a heti 40 órás túlmunka átlagának ki kell jönnie. Az ezen felüli túlórákat vagy szabadidőben, vagy túlórapótlékkal kell kiegyenlíteni.²⁰

8. Portugáliában a *Codico do trabalho* szerint a munkaidő napi 8, és heti 40 óra 5 napos munkahéttel számolva. Túlmunkával a heti munkaidő 48 órára felemelhető. Munkaidőkeret, vagyis referenciaperiódus létezik, amelynek leg hosszabb időtartama 12 hónap. Ha a munkaidő letelte után az elszámolás 40 munkaóránál többet mutat ki, a többlet órák után a munkavállalónak vagy szabadidő, vagy pótlék jár választása szerint.²¹

9. Az olasz szabályozás sokban hasonlít a spanyolhoz és a portugálhoz. Itt is a napi munkaidő 8, a heti pedig 40 óra 5 munkanapos héttel számolva. A munkaidőkeret pedig főszabályként egy hónap, az idénymunkára, valamint a több műszakra és a folyamatosan üzemelő cégekre tekintettel egy év.²²

10. A skandináv jogrendszerhez tartozó Norvégia Munkatörvénye (*Arbeidsmijowen*) szerint a heti munkaidő 36-38 óra. Az ágazati és a firma tarifaszabályozások e két szám között állapítják meg a tényleges heti munkaidőt, ami a jogirodalom megállapítása szerint átlagolva heti 37,5 órát tesz ki. Ez hasonlít a német gyakorlathoz. Az *Arbeidsmijlo-*

16 MARINE HOOGENDOORN – JULIA N. ROGMANNS: *Arbeitsrecht in Niederlanden*. Rz. 54–62. In: H/B 781–788.

17 Jura Europae (Droit du travail – Arbeitsrecht): München. Berlin, C. H. Beck Verlag Edition technique iuris Chasseurs. Paris. I. 30.30-1.2.; PAULE WELTER – ELOIDE CARON: *Arbeitsrecht in Frankreich*. Rz. 42–45. In: H/B.: 347–348.

18 Jura Europae, I. 20.31-1

19 GUY CASTEGNARO: *Arbeitsrecht* (továbbibban rövid.: Arbr.) in *Luxemburg*. Rz. 168–172. In: H/B.: 742–743.

20 VINCENTE CALLE – STEFANIE PREHM: *Arbr. in Spanien*. Rz. 27. In: H/B.: 1395–1396.

21 EBERHARD FEDTKE – JORG JOHANNES FEDTKE: *Arbr. in Portugal*. Rz. 57–59. In: H/B.: 1078–1079.

22 STEFANIA RADOCIA: *Arbr. in Italien*. Rz. 81. In: H/B. 621.

Tanulmány

ven 10-1 cikkelye szerint a munkaidőkeret tarifaszerződéssel maximum 52 hét lehet. A munkaügyi hatóság azonban a maga területén ennél alacsonyabb munkaidőkeretet is megállapíthat azzal, hogy a munkaidőkeret a 26 hetet nem lépheti túl. A túlmunkavégzés területi kereteit is általában kollektív szerződések rendezik. A munkatörvény szerint azonban a napi munkaidő túlmunkával együtt a 10 órát, a heti munkaidő pedig nem haladhatja túl az 54 órát. Eme törvényi felső korlátnál a munkaügyi hatóság szűkebben is megállapíthatja a túlmunka terjedelmét. Ez esetben a napi munkaidő a túlmunkával együtt nem lehet több, mint napi 13, valamint heti 48 óra.²³

11. *Dániában* a 219/2002. évi rendelet a heti munkaidőt 37 órában állapítja meg. Ezenkívül a jogszabály csak azt írja elő, hogy két munkanap között 11 óra pihenőidőt kell a munkavállaló részére biztosítani. Referencia-időszakot a dán jog nem ismer.²⁴ E két sarkalatos szabály figyelembevételével országos és területi ágazati, valamint firma tarifaszerződések rendezik a munkaidőt. A *svéd* munkaidő-szabályozás e kettő között helyezkedik el.

12. A két európai *angolszász* jogrendszerhez tartozó államot: az *Egyesült Királyságot* és *Írországot* vizsgálva megállapítható, hogy a napi munkaidő 8 óra, a heti pedig 6 munkanapot figyelembe véve 48 óra. Ezen kívül az Egyesült Királyság munkajoga ismeri a munkaidőkeretet, ami főszabályként 17, bizonyos munkakörök, illetve munkatevékenység esetén 26 hét is lehet. A munkáltató és a munkavállaló megegyezése alapján a referencia-időkeret ennél magasabban is megállapítható, azonban az 52 hetet nem haladhatja meg. Az ilyen megállapodást azonban a munkavállaló bármikor felmondani jogosult.²⁵

Az *ír* munkajogban a munkaidőtörvény (*Working Time Act*) értelmében a napi és a heti munkaidő szintén 8, valamint 48 óra, amely azonban az angollal szemben semmilyen megállapodással nem léphető túl. Az *ír* jog is az angolhoz hasonlóan szigorúan előírja, hogy két munkanap között 11 óra pihenőidőt, 6 napi munkavégzés után pedig egybefüggő 24 óra szabadnapot kell a munkavállaló részére biztosítani. Ha munkavállaló a heti pihenőidejében vagy munkaszüneti napon dolgozik, valamint túlmunkát végez – szintén a brit joghoz hasonlóan –, a munkáltató ezt vagy pótlékkal, vagy szabadidővel kiegyenlíteni tartozik.²⁶

14. Az Európai Unióhoz 2004. május 1-jével történő csatlakozással a visegrádi 4-ek és Románia esetében a mun-

kaidő jogi rendezésének a bemutatását Csehországgal kezdjük. *Csehországban* a munka törvénykönyvéről szóló 262/2006. törvény²⁷ 79. §-a és 93. §-a értelmében a heti munkaidő főszabályként maximálisan 40 óra. A munkaidőkeretet a cseh jog sajátosan alkalmazza: bevezette az ún. „munkaidőkontót”, ami azt jelenti, hogy az 5 napos munkahétre vonatkozó munkabérek láncolatosan csak a 80%-a kerül elszámolásra és kifizetésre, a maradék 20%-ok pedig a munkavállalóval megállapodott, vagy a kollektív szerződésben meghatározott 4-6 havi munkaidőkeret leteltével. A túlmunka nem lehet több heti 8 és évi 150 munkaóránál. Külön megállapodással azonban e korlátoktól el lehet térni. Azonban ilyen megállapodás esetén sem lehet több a túlmunka évi 416 óránál.²⁸ (Úgy tűnik, ezt a megoldást próbálta a magyar kormány az Mt. mostani módosításával keresztül vinni, kezdetben „ex lege” jelleggel, most már azonban a nagyfokú szakszervezeti ellenállás miatt szintén a munkáltatóval történő megállapodással).

15. A *szlovák Zákonník práce*²⁹ a cseh jogi rendezéshez hasonlóan a napi munkaidőt 8, a hetit pedig 40 órában állapítja meg, szintén 5 napos munkahét mellett. Ez alól kivétel az egészségügy, ahol a heti munkaidő maximálisan 56 óra lehet. A túlmunkát a munkáltató utasítása alapján a törvény évi 150 órában határozza meg, a munkavállaló hozzájárulásával maximum évi 400 óra lehet, hasonlóan most már a magyar szabályozáshoz.³⁰ További korlátozás a túlmunka esetében, hogy a napi munkaidő a túlmunkával együtt nem haladhatja meg a 12 órát, az elszámolási referencia-időszak pedig főszabály szerint 4 hétnél hosszabb nem lehet egyes ágazatok és munkakörök kivételével, ahol a munkaidőkeret maximum 4 hónapra meghosszabbítható.³¹

16. *Lengyelországban* a *kodeks pracy* szintén 5 munkanapra vetítve a napi munkaidőt 8 órában, a hetit pedig 40 órában rögzíti. Ismeri a kódex a referencia-időszakot, aminek hossza főszabály szerint maximálisan 4 hónapig terjedhet. Főszabály szerint a lengyel munkajog a túlmunkát elutasítja: egyes ágazatokban és munkakörökben azonban, mint amilyen az idény- és mezőgazdasági munkavégzés lehetővé teszi az alkalmazását, aminek referencia-, és elszámolási időszaka csak kivételesen lehet 12 hónap.³²

27 Zákon č. 262/2006 Sb. zákoník práce

28 TOMAS LINHART – RADIN RANIC: Arbr. in Tschechien. Rz. 34 és 37–38. In: H/B.: 1475–1476. p.

29 A munka törvénykönyvéről szóló 311/2001. törvény, a szlovák neve: Zákon č. 311/2001 Z. z.

30 Zákon č. 311/2001. 85. §; 97. §

31 JANA MARKECOVA – KATERINA KLIMANOVA: Arbr. in Slovenskisen Republik. Rz. 47–50, 52. In: H/B.: 1344–1346.

32 JULIA ZIMOCH – TUHOTKA/MONIKA MALINOWSKA – HYLÁ: Arbr. in Polen, Rz. 37–52. In: H/B.: 108–1011.

23 HELGA AUNE – PREBEN HAUGMOGEN MO: Arbr. in Norwegen. Rz. 61–64. In: H/B. 865–866.

24 LISBEN STEINBRÜCKER – MICHAEL HEDAGER WÜRZ: Arbr. in Dene-mark. Rz. 52–53. és 55. In: H/B. 221–223.

25 ANDRIEN HART – ANDREW TAGART: Arbr. in Grossbritannien, Rz. 28. In: H/B.; 500.

26 Beate Erken: Arbr. in Irland. Rz. 29–31. In: H/B.: 562. p.

17. Végezetül Romániát nézve a „Codul muncii”, vagyis a román Mt.³³ a napi és a heti munkaidőt és a heti munkanapok számát az előbbiekhez hasonlóan állapítja meg. Mind a napi, mind a heti, mind pedig a havi, sőt az ennél is hosszabb időre szóló munkaidő konkrét meghatározását a codul muncii rugalmasan kezeli, amelynek keretében maximum 12 hónapig terjedő referencia-időszak kiköthető. A túlmunka esetében a megdolgozott bér 75%-a jár pótléként, ami a túlmunkával arányos szabadidővel kiváltható. Munkaszüneti és heti pihenőnapon, valamint pihenőidőben történő munkavégzés esetén a bérpótlék 100%-os, a munkavállaló kívánságára azonban szabadidővel feleződhet szabadidőkérés esetén.³⁴

III. Összegezés

1. E jog-összehasonlítást kivetítve a mostani magyar munkaidő-szabályozás módosítására először is megállapítható az, hogy néhány ország kivételével a túlmunka szabályozása a magyar jogi rendezéshez viszonyítva – még az újonnan uniós taggá vált közép-európai országokat is beleértve – külföldön a munkavállalók számára a magyar szabályozásnál lényegesen kedvezőbb a munkaidőkeret tartamának szempontjából.

A hivatkozási időszak (referencia-időszak) átlagosan rövidebb a külföldi megoldások esetében, mint a magyar munkaidőkeret. A törvények által biztosított alternatívák pedig nagyobb választási és meggyezési lehetőségeket biztosítanak mind a munkavállalók, mind pedig a munkáltatók részére.

2. Az Országgyűléshez benyújtott javaslatához képest – vélhetően a szociális partnerek nyomására – bekövetkezett változások nyomán mindenképpen pozitívuma az elfogadott tervezetnek, hogy a rendkívüli munkaidő éves keretét 250 órától 400 órára csak a munkavállaló hozzájárulása esetén alkalmazza. Mindazonáltal álláspontunk az, hogy a munkajogviszonyban az önkéntesség nehezen vagy bizonyos intézményeknél egyáltalán nem értelmezhető. A fogalmilag

alá-fölé rendeltségi konstelláció által jellemzett munkajogviszonyból adódóan a munkaviszony tartama alatt a munkavállaló hozzájárulását egy esetleges jogvitában az *alapelvek szigorú teljesülése* mellett lehet értékelni, értelmezni, megadottnak tekinteni. E problémát álláspontunk szerint akként lehetne orvosolni, ha a rendkívüli munkavégzés időtartamának 400 órára történő felemelése *kollektív szerződéses* megállapodással történne.

3. A rendkívüli munkavégzés évi időkorlátjának ez a *drasztikus mértékű tágítása* önmagával az irányelvvel nem ütközik, mivel az említett *EU-irányelv* nem határozza meg az éves szinten végezhető rendkívüli munkavégzés órászámának maximumát: a heti 48 órás munkaidő évi 416 óra rendkívüli munkát feltételez. Ellentétes a rendkívüli munkavégzés ilyen mértékű felemelése az irányelv céljában kifejtett azon elvvel, amely szerint a munkaidőt a munkavállalók egészségének védelme, biztonsága, a munkafeltételek megfelelő kialakítása érdekében szükséges korlátozni, szabályozni. Magyarországon az elmúlt években jelentősen megnőtt a munkahelyi balesetek száma, és a statisztikák szerint nagyobb számban következnek be munkahelyi balesetek a munkaidő (rendkívüli munkaidő) végén.³⁵

4. A munkaidőkeret három évre történő kiterjesztésének lehetősége egyaránt *ellentétben áll* az *EU-irányelvvel* (és – bár ez nyilván nem releváns, de – ugyanígy ellentétes a német „Arbeitszeitgesetz-cel is). Ennek oka az, hogy a német jog az irányelvvel összhangban rendezi a referencia-időszakot. Mint már jeleztük, hasonló a helyzet a többi nyugat-európai államban is.

5. Tekintettel arra, hogy ez az Mt.-módosítás komoly ellenállást váltott ki a munkavállalói társadalomban és a szakszervezeteknél, a fentiek szerint javasoljuk a jogszabály módosítását. Ennek megfelelően a szociális párbeszéd keretében – amennyiben valós igény van rá – *ágazati kollektív szerződések megkötésével* lenne kívánatos a vonatkozó ágazatokban a rendkívüli munkaidő és a munkaidőkeret kérdéseiben megállapodni.

33 2003. évi 53. törvény.

34 VALLASEK MAGDOLNA: *Román munkajog. Az egyéni munkaszerződés*. Kolozsvár, Forum Iuris, 2017. 89–91.

35 A Pénzügyminisztérium Munkavédelmi Főosztályához beérkezett és feldolgozott munkabaleseti jegyzőkönyvek adatai alapján az összes munkabaleset számában 2013-tól a foglalkoztatottság növekedése és a feldolgozóipar bővülése miatt emelkedés tapasztalható, tény azonban hogy az emelkedés üteme 2017-ben lelassult.

Tanulmány

T. Kovács Júlia egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar (Budapest)

Az élelemhez való jog alapjogi dogmatikája

Világunk tele van ellentétetekkel: míg a világ egyik fele az éhínségtől szenved, addig a világ másik felét a modern, jóléti társadalmak megnövekedett élelmiszerigényét kiszolgáló élelmiszer-biztonsági kockázatok, valamint a túlsúly okozta betegségek fenyegetik. A tanulmány elsődleges célja annak vizsgálata, hogy az élelmiszer kérdése alapjogi minőséget nyerhet-e, és amennyiben igen, úgy az élelemhez való jog hogyan helyezhető el az alapjogok dogmatikai rendszerében. Az alapjogi dogmatika feltárására irányuló törekvésem új területnek minősül az alkotmányjog-tudományban, erre sem a magyar jogirodalomban, sem az alkotmánybírói joggyakorlatban mind ez ideig nem került sor.

Bevezetés

A tanulmányban az élelemhez való jogot az alapjogok dogmatikáján keresztül igyekszem bemutatni, az élelemhez való jogot az alapjogok fogalmainak rendszerében próbálom meg elhelyezni, majd ezt követően megkíséreltem az élelemhez való jog elhelyezését az emberi jogok rendszerén belül keletkezése, valamint a joggyakorlás jellege, és az állami szerepvállalás jellege alapján. Ezt követően, az élelemhez való jogot megpróbálom elhelyezni az alapjogok rendszerében, így az emberi jogi generációk között, az egyéni és kollektíven is gyakorolható jogok között, valamint azt vizsgálom, hogy van-e az élelemhez való jognak polgári és politikai jogi jellege és amennyiben igen, akkor ezek a jegyek mennyire hangsúlyosak a vizsgált alapjog tekintetében.¹

I.

Az élelemhez való jog alkotmányos védelmének szintje

Az élelemhez való jog alapjogi dogmatikai elhelyezése kapcsán elsőként az alkotmányos védelem és az alanyi jog kapcsolatából létrejövő kategóriákban kíséreltem meg elhelyezni az élelemhez való jogot. E körben szükségesnek tartom leszögezni, hogy nem az alapjogi kategóriák dogmatikai meghatározására vállalkozom, hanem egyszerűen a hazai alapjogi irodalomban használt fogalomrendszerekben kívánom az élelemhez való jogot elhelyezni.

Az Alkotmánybíróság a 28/1994. (V. 20.) AB határozatában az alapjogokat érvényesíthetőségükre tekintettel négy nagy csoportba sorolta. A klasszikus alapjogokat (alkotmányos alanyi jogokat) elkülönítette a szociális jogoktól, magától a környezethez való jogtól, valamint az államcélaktól.²

Schanda Balázs és Balogh Zsolt az alkotmányos védelem és az alanyi jogi jogosultság szempontjából négy csoportot különböztet meg, így az *alapjogok* csoportját, az *alapjognak nem minősülő alkotmányos jogok* csoportját, az *államcélakat*, és legvégül pedig az *egyéb jogok* csoportját, amelyeket törvények és más jogszabályok biztosítanak, de az alkotmányra nem vezethetőek vissza.³ E kategorizálási kísérletnek a folyamatoként első körben összevettem, hogy az alkotmányjog-tudomány egyes képviselői – a teljesség igénye nélkül – mit értenek alapjog, alapvető jog, emberi jog, államcél fogalmak alatt és ezek közé mennyiben lehet beilleszteni az élelemhez való jogot.

1. Az élelemhez való jog alapjogi jellege

Az alapjogoknak több kategóriáját is meg lehet különböztetni: az alapvető jogok és az emberi jogok csoportját. Amennyiben az alapvető jog fogalmát olyanképpen fog-

1 Az élelemhez való jog történelmi előzményeinek, társadalmi igényeinek, illetve érvényesíthetőségének átfogó kifejtését lásd: TÉGLÁSINÉ KOVÁCS JÚLIA: *Az élelemhez való jog – társadalmi igénye és alkotmányjogi dogmatikája*. Doktori értekezés. PPKE-JÁK Doktori Iskola, Budapest, 2017.; T. KOVÁCS JÚLIA: *Megvéd-e a jog az éhenhalástól, a XXI. században – avagy létezik-e élelemhez való jog?* De iurisprudentia et iure publico, 2011/4. sz. 381–423.; T. KOVÁCS JÚLIA: *Az élelemhez való jog védelme és érvényesítésének eszközei* In: Acta Iuvenum Caroliensia I. Patrocinium, Bp. 2011. 56–70.; T. KOVÁCS JÚLIA: *The general rules of the Hungarian food safety system*. In: International Eco-Conference of Safe Food. Ecological Movement of Novi Sad. Novi Sad (Serbia) 2012. 337–343.

2 SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: *Alapjogok. Alkotmánytan II*. Osiris, Bp. 45.

3 SCHANDA BALÁZS – BALOGH ZSOLT: *Alapjogok – Általános rész*. In: Alkotmányjog – Alapjogok. (Szerk. SCHANDA BALÁZS – BALOGH ZSOLT) Pázmány Press Budapest 2014. 25.

jük fel, hogy az az alapjogok azon csoportját képezi, amelyet a nemzeti alkotmányok alapvető jogként ismernek el⁴, úgy az élelemhez való jog *alapvető jogi* voltát csak az egyes nemzeti alkotmányokban való rögzítettsége esetén lehet megállapítani.

Emberi jogok alatt azt értjük, hogy léteznek olyan jogosultságok, amelyek az embereket emberi mivoltuknál fogva illetik meg, amelyeket nem az állam teremt, de köteles elismerni és tiszteletben tartani, és amely jogok minden embert egyenlően illetnek meg.⁵ Az emberi jogok olyan erkölcsi és egyben alanyi jogok, amelyek azon alapulnak, hogy a jogosult emberi lény, akit emberhez méltó bánásmód illet meg.⁶ Ma már azonban emberi jogok csoportja nem csupán az egyénnek az államhoz fűződő viszonyáról nyújt eligazítást, hanem az egyén és közösségei viszonyáról *más egyénekhez és közösségekhez* is. A különféle, méltánylást érdemlő emberi igényeket egyre nagyobb számban minősítik emberi jogoknak, és fokozatosan bővül az emberi jogok érvényesülési köre.⁷ *Halmi Gábor és Tóth Gábor Attila* elutasítja azokat a nézeteket „amelyek a legkülönbözőbb méltányolható emberi igényeket és humanitárius törekvéseket az emberi jogok fogalmi keretei közé kívánják beilleszteni.”⁸ Ezen felfogással részben egyetértve *Sajó András* megállapítása szerint sem igazolható az emberi lét minden alapvető feltételéről, hogy az emberi jog; hanem az *emberi állapot univerzalizálható alapfeltételeiről, amelyek a méltóságteljes életnek (az autonóm, szabad választásból álló létnek) nem egyszerűen külső feltételei, mint az oxigén a lézésnek, hanem annak alkotó elemei.*⁹

Az élelemhez való jog hazai alkotmányjogi elismertségét tekintve vannak olyan felfogások is, amelyek nem alapjognak, hanem pusztán államcélnek fogják fel ezt a jogot. Így, *Juhász Gábor* az Alaptörvény XX. cikkében megfogalmazott egészséges élelmiszerekhez és ivóvízhez való hozzáférés követelményét államcél jellegűnek minősíti, ami nem biztosít alanyi jogot a megjelölt forrásokra.¹⁰ Az élelemhez való jog alapjog dogmatikai osztályozását tekintve vitatom *Juhász Gábor* megállapítását, nem értek egyet azzal, hogy az élelemhez való jogoknak ne lenne *egyénileg* is közvetlenül érvényesíthető, alanyi oldala.

Az alapjogok fejlődésének tapasztalata azt mutatja¹¹, hogy a fejlődési pálya nem lineáris, egyes korokban más és más társadalmi igények kerültek előtérbe, amelyek hatására más alapjogok váltak hangsúlyossá, és a fejlődés során az alapjogok jellege is megváltozott.

Az alapvető emberi szükségletek emberi jogi megalapozása magában hordozza az emberi jogok inflálódásának a lehetőségét, azonban megítélésem szerint, az élelemhez való jogot a mai kor kihívásai közepette – amikor több milliárdra rúg az alul- és a túltápláltsági problémákkal küzdő egyének és társadalmak száma szerte a világban – nem lehet azt pusztán méltányolható emberi igényként felfogni, ugyanis az élelemhez való jog „szükséges alkotóeleme” az emberi élethez és méltósághoz való jog érvényesüléséhez, amely egyszerűen nem nélkülözheti az alapjogi megközelítést.

Rixer Ádám az élelemhez való jogot az Alaptörvény lényeges sajátosságainak egyikeként említi, a befolyásolt életviszonyok „újszerűségével” összefüggésben, hogy ti. az Alaptörvényben az elemi létfeltételek alaposabb, körültekintőbb és újszerű szabályozása hangsúlyosabbá válik az élelemhez való jog rendezése révén, amennyiben ezek korábban évtizedekig nem jelentettek hangsúlyos, középponti jelentőségű (jogi) problémát Magyarországon.¹²

Ugyan az Alaptörvény szövegében az élelemhez való jog önállóan nevesített alapjogként nem jelenik meg, ugyanakkor álláspontom szerint önálló alkotmányos jognak kell tekinteni, amely az Alaptörvény védelmét kell, hogy élvezze, hasonlóan a szerződési szabadsághoz. Az Alkotmánybíróság ugyanis a 13/1990. (VI. 18.) AB határozata óta a szerződési szabadságot, mint a piacgazdaság lényegi elemét, önálló alkotmá-

4 Halmi Gábor és Tóth Gábor Attila szerint az „alapvető jogok” kifejezés és az „alapjogok” szó szinonimák, s gyakran még az alkotmányos jogok kifejezés is ezzel azonos jelentésben fordul elő. HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA: *Emberi jogok*. Budapest, Osiris Kiadó 2008. 29. Ez a megállapítás Gárdos-Orosz Fruzsina álláspontja szerint téves, mert „alkotmányos jognak nevezhető minden, az alkotmányon alapuló alanyi jog, így azok is, amelyek nem az emberi jogok alkotmánybeli megfogalmazásai (például az országgyűlési képviselők jogosultságai)”. GÁRDOS-OROSZ FRUZZINA: 8. § [Alapjogok korlátozása]. In: JAKAB ANDRÁS (szerk.): *Az Alkotmány Kommentárja. Századvég Kiadó*. Budapest, 2009. 392. Az Alaptörvény ezen fogalmi meghatározásokhoz képest leginkább az alapvető jog terminológiáját alkalmazza, ezen belül is az ember alapvető egyéni és közösségi jogait, illetve ezen jogok és kötelezettségek természeténél fogva a törvény alapján létrehozott jogalanyok jogait nevezi meg.

5 Az emberi jogok általános jellegét illetően három nézetet különböztet meg Takács Péter. Az első nézet szerint – Mauric Cranston Cranston: *What are Human Rights?* című műve alapján – az emberi jogok gyakorlatilag természetes jogok, csupán más az azokat alátámasztó érvek rendszere. A másik – szélesebb körben elterjedt – felfogás szerint az emberi jogok valójában erkölcsi jogok. „Egy emberi jog úgy határozható meg, mint egy egyetemes erkölcsi jog; mint valami olyasmi, amivel minden embernek, mindenütt és mindig rendelkeznie kellene; valami, amitől senkit sem lehet megfosztani anélkül, hogy súlyosan meg ne sértenék az igazságosságot; s ami minden emberi lényt pusztán azért illet meg, mert ember.” Végül, egy harmadik álláspont szerint az emberi jogok a jogok önálló csoportját jelentik, melyben a természetes és az erkölcsi jogok egyes elemei csak kiegészítő szerepet játszanak. TAKÁCS PÉTER: *Az emberi jogok jogelméleti kérdései*. http://jog.unideb.hu/documents/tanszkek/jogbolcseleti/tansegdtetek/2011-12/2011-12-2/takcs_p_-_az_emberi_jogok_jogelmleti_krdsei_-_a_jogok.pdf (2016-01-29).

6 HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA: *Emberi jogok*. i. m. 28.

7 HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA: *Emberi jogok*. i. m. 29.

8 HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA: *Emberi jogok*. i. m. 30.

9 SAJÓ ANDRÁS: *Szegényjogot – szegényjogon*. Világosság 1997/3. 73.

10 JUHÁSZ GÁBOR: *A gazdasági és szociális jogok védelme az alkotmányban és az alaptörvényben*. Fundamentum 2012. 1. szám, 43.

11 VÖ. TÉGLASINÉ KOVÁCS JÚLIA: *Az élelemhez való jog megjelenésének társadalmi igénye*. In: SZALMA JÓZSEF (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2016*. Dialóg Campus, Budapest, 255–268.

12 RIXER ÁDÁM: *A magyar jogrendszer jellegzetességei 2010 után*. Patrocinium, Budapest 2012. 107.

Tanulmány

nyos jognak tekinti.¹³ Ezt a testület az Alaptörvény hatálybalépését követően többször is megerősítette, azon az alapon, hogy az Alaptörvény M) cikke által védett vállalkozás és verseny szabadsága működésének elengedhetetlen feltétele¹⁴, valamint azért, mert az Alaptörvény tulajdonhoz való jogot garantáló XIII. cikk (1) bekezdéséből is következik.¹⁵ A fentiekből látható, hogy az élelemhez való jog egyes részjogosítványai az Alaptörvény több – alapjogot biztosító – rendelkezéséből is levezethető (úgy mint az élethez és emberi méltósághoz való jog, az egészséghez és szociális biztonsághoz való jog stb.), ezért a nemzetközi jog alapján emberi jognak, a hatályos magyar Alaptörvény rendszerében pedig önálló (nevesítetlen) alkotmányos jognak tekinthető¹⁶, aminek sérelmére – a szerződési szabadsághoz hasonlóan – alkotmányjogi panasz is alapítható¹⁷, ám a korlátozásának alkotmányossága nem az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése alapján, hanem – figyelemmel a közérdekre is – az észszerűségi tesztet alkalmazva bírálható el.¹⁸

2. Az élelemhez való jog az alapjogképző kritériumok rendszerében

Az alapjogi megközelítés elemzéséhez elengedhetetlenül fontos megvizsgálni, hogy milyen kritériumoknak kell ahhoz megfelelni egy alapvető emberi igénynek, hogy arról alapjogként beszélhessünk.

Kiss György szerint ahhoz, hogy egyes, eredendően partikuláris értékek, illetve érdekek az alapjog szintjére emelkedjenek, három feltétel teljesülésére van szükség, az érték fundamentalitására, univerzális jellegére és meghatározott legáldefinícióra.¹⁹ Drinóczi Tímea és Juhász

Gábor ezeket a feltételeket alapjogképző kritériumoknak nevezi, amelyek mentén az államoknak fel kell ismerniük annak szükségességét, hogy az adott jogot alapjogként tetelezzék.²⁰ Az alapjogok alapjogként történő felismeréséhez az államnak segítséget nyújtanak az alapjogképző kritériumok (fundamentalitás, univerzalitás, gyakorlati megvalósíthatóság), és ezzel összefüggésben a nemzetközi dokumentumok és az alkotmányok közti kölcsönhatás, illetve az államnak a nemzetközi életben az alaptörvénye alapján vállalt kötelezettségei.²¹

Az alapjogképző kritériumokat Maurice Cranston nevesítette először.²² Cranston hármasság kritériumrendszer elemei a következők: fundamentalitás, univerzalitás és gyakorlati megvalósíthatóság.

1. Az emberi jogoknak kiemelkedő jelentőséggel kell bírniuk az emberi lét feltételeinek biztosításában. Ezért tekintik az emberi jogokat minden embert megillető alapvető, vagy másképp fundamentális jogoknak.

2. Az emberi jogoknak egyúttal univerzálisnak (vagyis minden embert mindenki mással szemben megilletőnek) kell lenniük.

3. Az emberi jogoknak a gyakorlatban is megvalósíthatónak, vagyis jogilag kikényszeríthetőnek kell lenniük. A gyakorlati megvalósítás követelménye a későbbi vitákban olyan további szempontokkal gazdagodott, mint a többi emberi joggal, illetve a rendelkezésre álló forrásokkal való összeegyeztethetőség, továbbá a legáldefinícióra való alkalmasság.

A továbbiakban az élelemhez való jogot a fenti alapjogképző kritériumok tesztjén keresztül is vizsgálat alá veszem.

2.1. Az élelemhez való jog fundamentalitása

Az első, ezeknek az értékeknek a *fundamentalitása*²³, amely

tározása, az alanyi kör megjelölése és az alanyi körhöz kapcsolódóan alanyi jognak történő minősítése.

13 A magyar Alkotmánybíróság 1990–1993 közötti, piacgazdasággal, gazdasági alkotmányossággal kapcsolatos joggyakorlatának átfogó elemzését lásd: VÖRÖS IMRE: *A gazdasági alkotmányjog egyes kérdései*. Jogi Tájékoztató Füzetek. 17. Magyar Gazdasági Kamara, Jogi Tagozat, Bp. 1993.

14 3192/2012. (VII. 26.) AB határozat, Indokolás [21].

15 33/2015. (XII. 3.) AB határozat, Indokolás [25]–[26].

16 Kukorelli István ilyen – a szerződési szabadsághoz hasonló – önálló alkotmányos jognak tekintette a – korábbi Alkotmányban még szövegszerűen sem említett – fogyasztói jogokat, amelyek az egyén piaci autonómiáját hivatottak védeni. Lásd: Kukorelli István alkotmánybíró párhuzamos indokolása a 1270/B/1997. AB határozathoz.

17 A valódi alkotmányjogi panasz 2012. január 1-jei bevezetésével felmerülő esetleges veszélyekre hívja fel a figyelmet a Molnár András, Téglási András és Tóth J. Zoltán, külföldi országok tapasztalatainak alapvetőével. Lásd: MOLNÁR ANDRÁS – TÉGLÁSI ANDRÁS – TÓTH J. ZOLTÁN: *A magánjogi és az alapjogi érvelések együttélése – feszültségek és dilemmák*. Jogelméleti Szemle. 2012/2. sz., 88–117.

18 Lásd: 33/2015. (XII. 3.) AB határozat, Indokolás [26]. Az alapjogok korlátozásáról átfogó elemzést nyújt: POZSÁR-SZENTMIKLÓSY ZOLTÁN: *Alapjogok mérlegen. Az általános alapjogi tesztek dogmatikája*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2016.

19 KISS GYÖRGY: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. Justis Bt., Pécs, 2010. 69–70. Salamon László alkotmánybíró 8/2014. (III. 20.) AB határozathoz írt párhuzamos indokolása szerint az alapjogi szintre emeléshez elengedhetetlen a jog Alaptörvényben történő definitív meghatározása,

20 DRINÓCZI TÍMEA: *Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs, 2007. 105.

21 DRINÓCZI TÍMEA: *Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok*. i. m. 257.

22 CRANSTON MAURICE: *Human Rights: Real and Supposed*, In: D. D. RAPHAEL (ed.): *Political Theory and the Rights of Man*, Indiana University Press, Bloomington, 1967, 43–51.

23 Az alapjogok fundamentalitása kapcsán Téglási András megjegyzi, hogy az egyes alapjogi definíciók általában tartalmazzák is az alapjogok fontosságára való utalást. Azonban – álláspontja szerint – ezzel kapcsolatban a probléma az, hogy nincs meghatározva ki dönti el és milyen szempontok alapján, hogy az adott időszakban melyik jog lényegesebb (esetleg a leglényegesebb) a többenél, vagyis mi alapján tudjuk meghatározni, hogy a jogok közül melyek tekinthetők alapvető fontosságúnak. Ezt álláspontja szerint az adott állam alkotmánya alapján lehet megállapítani, idevéve azonban a nemzetközi dokumentumokat, illetve az ezekhez esetlegesen kapcsolódó nemzetközi jogvédő mechanizmusokat. TÉGLÁSI ANDRÁS: *A tulajdonhoz való jog alkotmányos védelme*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2014. 37. A tulajdonhoz való jogról lásd még a szerzőtől: TÉGLÁSI ANDRÁS: *A tulajdon alkotmányos védelme Magyarországon az Alaptörvény hatálybalépését követően*. In: DRINÓCZI TÍMEA – JAKAB ANDRÁS (szerk.) *Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011*. Budapest; Pécs: Pázmány Press, 2013. 305–347.; TÉGLÁSI ANDRÁS: *A tulajdonhoz való jog alkotmányos*

meghatározza, hogy egy adott időszakban, egy adott közösség kapcsolataiban melyek a leglényegesebb, az emberi lét és méltóság szempontjából a legfontosabb törekvései.²⁴ Cranston szerint a fundamentalitás azt jelenti, hogy csak azok a jogok tekinthetők valódi emberi jogoknak, amelyek olyannyira fontosak az emberi létezéshez, hogy hiányukban az életet egyáltalán nem nevezhetjük emberinek. Ezeknek az értékeknek az adott közösség életében vitán felül kell állniuk, legalábbis, ami lényeges magjukat, tartalmukat illeti.²⁵ Az élelmezés kérdésének az értéke, mind az egyén, mind a közösség számára abszolút mértékű. Másrészt a kérdés fundamentalitását az egészség szempontjából az élelmezés világméretű forradalmasítása is alátámasztja. *A fentiek alapján megállapítható, hogy az élelmezés, valamint az éhezéstől való mentesség kérdése mind az egyén léte, mind a közösség léte szempontjából alapvető, fundamentális jelentőséggel bír.*

2.2. Az élelemhez való jog univerzalitása

A második kritérium szükségszerűen kapcsolódik a fundamentalitáshoz, amennyiben ezeknek az értékeknek – szintén adott korszakban – általános elismertségben kell részvételüknek, azaz *univerzálisnak* kell minősülniük.²⁶ E kritérium azt fejezi ki, hogy meghatározott értékek és érdekek nem csupán az adott közösség számára fontosak, hanem azt is, hogy a közösségtől függetlenül más közösségek is elismerjék.²⁷ Ez azt jelenti, hogy az emberi jogok az egyént minden körülmények között feltétel nélkül, mindenki mással szemben megilletik. *Az élelmezés és az éhezés kérdése e tekintetben, az emberi lét feltételeiből fakadóan abszolút univerzálisnak tekinthető. Az élelemhez való jog azért is teljesíti ezt a feltételt, mert ez nemcsak a szükséglet szenvedőkre korlátozódik, hanem az egészséges élethez minden embernek szüksége van megfelelő élelemre.*

2.3. Az élelemhez való jog megvalósíthatóságának követelménye

Cranston emberi jogi tesztjének utolsó kritériuma a megvalósíthatóság (practicability) követelménye, ami alapvetően az alapjogok bírói úton történő kikényszeríthetőségét

jelent. A szociális jogok megvalósíthatóságával kapcsolatban merült fel továbbá a többi alapjoggal való összeegyeztethetőség, a forrásfüggőség kérdése, illetve az, hogy lehetséges-e a tartalmuk jogilag pontos meghatározása.²⁸

Jelen tanulmány keretei között nem térek ki az élelemhez való jog többi alapjoggal való összeegyeztethetőségének kérdésére²⁹, valamint a forrásfüggőség kérdésére sem³⁰, csak a megvalósíthatósági követelmények közül a jogi megfogalmazhatóság és a kikényszeríthetőség kritériumait vizsgálom meg közelebbről.

2.3.1. Az élelmezés jogi megfogalmazhatósága

Az értékeknek, illetve érdekeknek rendelkezniük kell az a körülírható *legáldefinícióval*, amely által pontosan meg lehet határozni tartalmukat, és ehhez képest az állam kötelességét – beavatkozását vagy tartózkodását.³¹ Ezen a ponton Kiss György szerint lényeges magának az emberi méltóságnak a jogi megfogalmazhatósága, levezethetősége, adott esetben alkotmánybeli megjeleníthetősége. Ez a kritérium Kiss György szerint azt jelenti, hogy azoknak a döntően erkölcsi alapértékeknek, amelyek a korai természetjogi felfogásoktól kezdve a 18. század végén megfogalmazott újabb eszméken át egészen a 19. század második felében erősödő szociális töltésű törekvésig napvilágot láttak, pozitív jogként kell megjeleníteniük. Ez vonatkozik mind az alkotmányra, mind pedig az ún. egyszerű törvényekre.³²

Az élelemhez való jog, az Alaptörvény *Szabadság és Felelősség* című fejezetében, az egészséghez való jog érvényesülését elősegítve jelenik meg. Magyarország Alaptörvényének XX. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy a testi és lelki egészséghez való jog érvényesülését Magyarország a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

Az Alaptörvény megfogalmazása azonban egyedülálló az alkotmányok között, ugyanis a legtöbb alkotmány, amely kifejezetten rendelkezik az élelemhez való jogról,

védelmé. Doktori Értekezés. Szegedi Tudományegyetem. 2011.; TÉGLÁSI ANDRÁS: *A tulajdonhoz való jog védelme Európában – az Európai Unió Bírósága, az Emberi Jogok Európai Bírósága és a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatának fényében*. KÜL-VILÁG (ONLINE) 2010/4. 22–47.; TÉGLÁSI ANDRÁS: *A tulajdon alkotmányos védelmének kialakulása*. Jogtudományi Közlemények 2008/7–8. 361–374.; TÉGLÁSI ANDRÁS: *The constitutional protection of agricultural land in Hungary with special respect to the expiring moratorium of land acquisition in 2014*. Jogelméleti Szemle 2014/1. sz. 155–175.

24 DRINÓCZI TÍMEA: *Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok*. i. m. 105.

25 KISS GYÖRGY: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. Justis Bt., Pécs, 2010.69.

26 DRINÓCZI TÍMEA: *Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok*. i. m. 105.

27 KISS GYÖRGY: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. i. m. 69.

28 JUHÁSZ GÁBOR: *Szociális alapjogok? Eötvös Loránd Tudományegyetem, Disszertáció, 2014. 12.*

29 Lásd erről: TÉGLÁSINÉ KOVÁCS JÚLIA: *Az élelemhez való jog – társadalmi igénye és alkotmányjogi dogmatikája. Doktori értekezés*. i. m. 115–156. E helyütt az alapjogok generációinak mentén csoportosított alapjogokkal, alkotmányos értékekkel, valamint állami önkötelezésekkel vetem össze az élelemhez való jog egyes részeleleit.

30 Erre a kérdésre az élelemhez való jog mennyiségi és minőségi oldalának az anyagi garanciái kapcsán térek ki részletesebben: TÉGLÁSINÉ KOVÁCS JÚLIA: *Az élelemhez való jog – társadalmi igénye és alkotmányjogi dogmatikája. Doktori értekezés*. i. m. 168.

31 DRINÓCZI TÍMEA: *Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok*. i. m. 105.

32 KISS GYÖRGY: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. i. m. 70.

Tanulmány

annak leginkább a szociális oldalára, az élelmezésbiztonságra fekteti a hangsúlyt.

Ennek a legnyilvánvalóbb okai leginkább az adott társadalom legnagyobb kihívásaiban és az adott társadalmi érdemprioritásokban keresendők. Ugyanis míg az élelemhez való jogot elismerő alkotmányok országai legnagyobb kihívásai között a szegénység és az éhezés társadalmi problémája, avagy szomorú történelmi tapasztalatai állnak, és nyilvánvalóan ezek determinálták ezen alapjog alkotmányba foglalását, és leginkább szociális jogi jellegű megfogalmazását, addig hazánkban leginkább a nem megfelelő minőségű élelmiszerek okozta problémák és civilizációs betegségek kaptak központi szerepet, melyre tekintettel az Alaptörvénybe az egészséghez való jog objektív intézményvédelmi oldalaként került deklarálásra. A nemzetközi emberi jogi szerződésekből eredő élelemhez való jog azonban inkább az élelmezés mennyiségi, szociális oldalára irányítja rá a figyelmet, és kevésbé hangsúlyosak a minőségi kritériumok. Az Általános Kommentár 6. pontja az élelemhez való jog *legáldefiníciója kapcsán a megfelelő élelemre vonatkozik, amely akkor valósul meg, amikor minden férfinak, nőnek és gyermeknek, mind egyénileg, mind másokkal együttesen, mindig megvan a fizikai és gazdasági hozzáférése a megfelelő élelemhez, illetőleg a beszerzéséhez szükséges eszközökhöz.*³³

Az Általános Kommentár 8. pontja szerint az élelemhez való jog lényeges tartalma, hogy az élelem olyan mennyiségben és minőségben álljon rendelkezésre, amely kielégíti az egyén és a közösség („másokkal együttesen”) táplálkozási igényeit, az mentes legyen a káros anyagoktól, továbbá az elfogadható legyen az adott kultúrában. Az élelemhez való fizikai és gazdasági hozzáférés mellett, az Általános Kommentár a beszerzéshez szükséges eszközökhöz való hozzáférést is megjeleníti – ami lényegében nem halat, hanem a hálót is jelképezi egyúttal – vagyis a mezőgazdasági termelőeszközökhöz, valamint az élelmiszer előállításához szükséges eszközöket is érteni kell ez alatt. Ezzel kapcsolatban az élelemhez való jog gyakorlásának a korlátját is meghatározza az Általános Kommentár 8. pontja, amely szerint az élelemhez való hozzáférést oly módon kell biztosítani, hogy fenntartható legyen, és ne akadályozza más emberi jog gyakorlását.³⁴

Az élelemhez való jog definícióját tekintve a külföldi jogirodalomban, Bernd van der Meulen és Otto Hospes a következő megfogalmazást alkalmazta: *az élelemhez való jog az ember mennyiségileg és minőségileg megfelelő táplálékhoz való rendszeres hozzáféréseinek jogát jelenti – összhangban a mindenkori kulturális hagyományokkal, amelyek lehetővé teszik a méltóságteljes és félelem nélküli életet.*³⁵ E definíció nem tér ki külön az élelemhez való jog kollektív jellegére és nem részletezi a megszerzés eszközeihez való hozzáférést sem, csupán a hozzáférés módját.

Jean Ziegler, az ENSZ élelemhez való jog különleges megbízottja szerint az élelemhez való jog *„az ember rendszeres, ingyenes vagy gazdaságilag elérhető, mennyiségileg és minőségileg megfelelő táplálékhoz való hozzáféréseinek jogát jelenti, összhangban az adott személy kulturális hagyományával, amely mind fizikailag, mind szellemileg, mind egyénileg, mind kollektíve lehetővé teszi a méltóságteljes és félelem nélküli életet.”*³⁶ Jean Ziegler definíciója már kiemeli a kollektív jellegét az Általános Kommentárhoz hasonlóan, azonban a fenti meghatározásokhoz képest már a gazdasági hozzáférhetőségen az ingyenes szerzési módot is érti.

2.3.2. A megfelelő élelmezés kikényszeríthetősége

Az élelemhez való jog bírói úton való kikényszerítésének gyakorlata mind a hazai, mind a nemzetközi gyakorlatban meglehetősen csekély mennyiségben áll rendelkezésünkre. Hazánkban sem az Alkotmánybíróság, sem a Kúria joggyakorlatában nem talákoztunk még kifejezetten az élelemhez való joggal kapcsolatos jogesettel. Az Alkotmánybíróság esetjogában mindössze egy alkalommal, Magyarország szociális nemzetközi jogi vállalásainak vizsgálata kapcsán mutatott rá Kilenyi Géza alkotmánybíró úr a 26/1993. AB határozathoz fűzött különvéleményében, hogy az Egyezségokmány „11. cikk 2. pontja rögzíti: mindenkinek alapvető jogát arra, hogy ne éhezzen.” Teljesen egyértelmű, hogy az Egyezségokmány 9., illetőleg 11. cikke önálló alapvető jogokat fogalmaz meg. Itt szükséges még rámutatni arra, hogy az Alkotmánybíróság a korábbi Alkotmány alapján a 42/2000. (XI. 8.) AB határozatban az élelmezéssel összefüggésben arra a következtetésre jutott, hogy a szociális biztonsághoz való

33 Az Általános Kommentár teljes szövegét magyar nyelven lásd: T. KOVÁCS JÚLIA: *Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya – 12. számú Általános Kommentár. A megfelelő élelemhez való jog.* Acta Humana: Emberi jogi közlemények, 2014. 4. sz. 55–64.

34 Az alapvető jogok más jogokkal szemben elsőbbséget élveznek, tehát csak más alapjog vagy legitim cél érdekében lehet őket korlátozni, de az alapvető jogok lényeges tartalma nem korlátozható. Az élelemhez való jog az élethez és emberi méltósághoz való jog lényeges tartalmát képezi, és ezáltal abszolút korlátozhatatlan alapjoggá válik. Az élethez való jog védelmi alapjog. Ez alanyi oldalról, az Alkotmánybíróság gyakorlatában azt jelenti, hogy az állam nem rendelkezhet az emberi élet elvételéről, így esetünkben a megélhetéshez szükséges élelem elvételéről sem. Ennek megfelelően például a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény is kizárja az állami végrehajtás alól az adós és a háztartásához tartozók részére egy hónapra szükséges élelmiszertartalékát.

35 BERND VAN DER MEULEN – OTTO HOSPES: *Introduction: what is there to celebrate in the Netherlands on World Food Day?* In: Fed up with the right to food? The Netherlands' policies and practices regarding the human right to adequate food (edited by: OTTO HOSPES – BERND VAN DER MEULEN) Wageningen Academic Publishers The Netherlands, 2009. 125.

36 „The right to have regular, permanent and free access, either directly or by means of financial purchases, to quantitatively and qualitatively adequate and sufficient food corresponding to the cultural traditions of the people to which the consumer belongs, and which ensures a physical and mental, individual and collective, fulfilling and dignified life free of fear.” Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: *The Right to Adequate Food.* Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: *The Right to Adequate Food.* Fact Sheet No. 34. No. 34. 2. <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet34en.pdf> (2016-07-16).

jogból konkrét ellátás iránti részjogosítványok nem vezethetők le, így a szociális biztonsághoz való jogból nem következik, hogy az Alkotmány a lakhatáshoz, a megfelelő élelméhez, tisztálkodáshoz, ruházódáshoz való jogot is biztosítaná.

Az *Emberi Jogok Európai Bírósága* több esetben is foglalkozott a kínzás és embertelen bánásmód tilalmának és az élelemnek a kapcsolatával, az „élelmet” mindig a jogellenes fogvatartás körülményeivel hozta összefüggésbe. Egyes ügyekben a fogvatartottak számára vagy nem biztosították a megfelelő mennyiségű és minőségű élelmet³⁷, vagy az éhségstrájkoló fogvatartottakat akarataik ellenére kényszerítették evésre.³⁸

Az európai bírósági gyakorlatban találkozhatunk olyan esettel is, ahol az élelméhez való jog kérdése, mint a megélhetéshez szükséges minimum része állt a jogeset középpontjában. 1996-ban a Svájci Szövetségi Bíróság kimondta a *Geb-rüder v. Bern Kanton kormánya*-ügyben, hogy minden embernek joga van a megélhetéséhez szükséges minimumhoz, vagyis az olyan alapvető emberi létszükségletekhez, mint az élelem, a ruházat és lakás. Az ügyet három hontalan, cseh származású fivér indította el, akik Svájcba menekültek élelem és pénz nélkül. Nem dolgozhattak, mivel nem kaphattak engedélyt, viszont iratok nélkül nem hagyhatták el az országot. Segély iránti kérelmüket a berni kantoni hatóságok elutasították. A bíróság az ítéletében megállapította: nincs hatásköre annak meghatározására, hogy melyek a megélhetési minimumhoz szükséges feltételek, ugyanakkor kimondta, hogy nem alkalmazhatók ebben az esetben azon jogszabályok, melyek kizárnák a szükséghelyzetben lévőket a szociális jogok élvezetéből, mert ezáltal megsértenék az élelemhez való jogukat. A Svájci Szövetségi Bíróság kijelentette, hogy ebben az esetben az élelemhez való jog a megfelelő jogalap e szociális segélyek megítélésére. A mindeddig íratlan alkotmányos jogot átalakítva, az 1999. évi svájci alkotmány már explicit alkotmányi rendelkezést tartalmaz a szükséghelyzetben lévők segélyre való jogáról.³⁹

A holland jogirodalomban is többször felmerült már az élelemhez való jog érvényesíthetőségének problematikája. Az Amsterdami Bíróság 2001-ben egy olyan ügyben hozott döntést, melyben egy szomáliai menekült – akitől minden segélyt megvontak – az Egyezségokmány 11. cikkére hivatkozott, ám a Bíróság szerint ez nem egy önvégrehajtó rendelkezés, mivel a „megfelelő élelem” kifejezés túlságosan homályos. Mindezekon túl a bíróság szerint az is kérdéses, hogy hol húzható meg a határvonal a „megfelelő” és a „nem megfelelő” szint között. *Frank Vlem-*

minx, a Tilburgi Egyetem professzora élesen kritizálta a bíróságnak ezt az érvelését, hogy ti. az ilyen határ meghú-zása teljesen irreleváns egy olyan szituációban, amikor egyáltalán nem áll rendelkezésre semmi; ugyanis a „sem-mi” mindig túl kevés.⁴⁰

A holland jogirodalomban úgy vélik, hogy indokolt lenne az élelemhez való jogot emberi jogként is elismerni, és erre akkor nagyobb esély, ha a politika terén is elmozdulás történik, mivel ez akkor a bíróságokat is ennek követésére ösztönözheti. A holland külügyminiszter 2008-as beszédében az Emberi Jogok Tanácsában büszkén utalt arra, hogy Hollandia csatlakozni fog azokhoz az országokhoz, amelyek elismerik a vízhez való jogot mint emberi jogot. Nem sokkal ez után a kijelentés után – és kifejezetten utalva is erre – a heerleni helyi bíróság elismerte az Egyezségokmány 11. és 12. cikkeinek közvetlen alkalmazhatóságát. Az ügyben egy helyi, monopol helyzetben lévő vízszolgáltató elzárta a vizet annál a fogyasztónál, akinek lejárt fizetési tartozása volt. A bíróság szerint ezzel a vízszolgáltató megsértette a fogyasztó vízhez és egészséghez való jogát, amelyeket az Egyezségokmány 11. és 12. cikkei garantálnak. Ezáltal tehát az Egyezségokmány 11. cikke közvetlenül alkalmazhatóvá vált, amire magának a bíróságnak a kezdeményezésére került kimondásra, a fogyasztó ugyanis nem hivatkozott az Egyezségokmány 11. cikkére.⁴¹

A *G. v. An Bord Uchtála* ügyben az ír bíróság kimondta, hogy az élethez való jog szükségképp magában foglalja a születéshez való jogot, illetőleg azt, hogy a születendő gyermeket megőrizték és megvédjék. Továbbá, e jog kiterjed – az emberi élet fenntartásához szükséges – a megfelelő élelemhez, ruházathoz és lakhatáshoz való jogosultságokra.⁴²

Az indiai alkotmány explicit módon is elismeri az élethez való jogot, és az élelemre vonatkozóan külön rendelkezéseket tartalmaz. Indiának hatalmas szárazsággal és aszályal kellett szembesülni a 2000-es évek elején. Ezen inséges időben az állam nem kártalanította a kárt szenvedett embereket, pedig a felhalmozott – közel 50 millió tonnás – élelmiszerkészletből eleget tehetett volna kötelezettségének. Ezt a helyzetet megeléglően, a Népi Unió a Polgári Szabadságjogokért (The People's Union for Ci-

37 Bitiyeva and X v. Russia (N° 57953/00 és 37392/03) Judgement 21.6.2007 [Section I].

38 Ciorap v. Moldova (N° 12066/02) Judgment 19.6.2007 [Section IV].

39 LIDIJA KNUTH – MARGRET VIDAR: Constitutional and Legal Protection of the Right to Food around the World. FAO, (Róma) 2010.

40 OTTO HOSPES – BERND VAN DER MEULEN (eds.): *Fed up with the right to food? The Netherlands' policies and practices regarding the human right to adequate food*. Wageningen Academic Publishers, The Netherlands, 2009. 25.

41 District Court of Maastricht, (Section Heerlen), 25 June 2008, LJN: BD5759. OTTO HOSPES – BERND VAN DER MEULEN: *Fed up with the right to food? i. m. 76*. A holland bíróságoknak az Egyezségokmány 11. cikkével összefüggő joggyakorlatáról lásd még: JÚLIA T. KOVÁCS: *Refugee Crisis in the aspect of the human right to food*. In: RIXER ÁDÁM (ed.). *Migrants and Refugees in Hungary: A Legal Perspective*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, 141–144.

42 *Discussion document on making economic, social and cultural rights effective*. Prepared in view of an International Conference on Economic, Social, and Cultural Rights, Dublin, 9–10 December 2006. 107.

Tanulmány

vil Liberties) keresetet nyújtott be 2001 áprilisában a Legfelsőbb Bírósághoz, követelve az ország élelmiszer-készleteinek azonnali felhasználását az aszály következményeinek enyhítésére és az éhezés megakadályozására.⁴³ A kereseti kérelem nemcsak az aszály okozta kártalanításra, hanem az élelemhez való jogra, mint általános szükséglet érvényesítésére is kiterjedt. 2003 elején az Indiai Legfelsőbb Bíróság – közbenső ítéletében – hivatalosan elismerte az élelemhez való jogot, és utasította a központi és a tagállami kormányokat, hogy tegyenek lépéseket a helyzet javítása érdekében. Minden tagállam kormánya utasítást kapott, hogy kezdjék meg az állami és az államilag támogatott iskolákban a *főtt ebéd* osztását. A tagállamok kormányai és a központi kormány is utasítást kaptak, hogy *biztosítsák a támogatási programok tudatosítását és áttekinthetőségét mindenki számára*. A Legfelsőbb Bíróság szerint az indiai Kormánynak ki kell dolgoznia egy rendszert, ami biztosítja, hogy minden szegény család a „szegénységi határvonal” alattként minősüljön, hogy a szükséges ellátásokat megkapják. A jegyre árusító boltok kereskedőinek engedélyét visszavonják, amennyiben a kormány élelmiszerpolitikáját megakadályozván nem nyitnak ki időben, aránytalanul magas áron értékesítik az élelmiszert, vagy ha bekapcsolódnak a feketeke-rekedelembe. A szegények között különösen *sebezhető csoportokat* határoztak meg, beleértve az özvegyeket, az időseket, a betegeket, a rokkantakat, a terhes és szoptató nőket, akiknek nincsenek biztos eszközeik a megélhetésre, valamint a „természeti törzseket”. Minden tagállam kormánya utasítást kapott, hogy valósítsa meg a „*munkáért élelmet*” programot a szegény területeken.

Az 1994-ben, az apartheid megszüntetése után elfogadott *dél-afrikai alkotmány* sok tekintetben igen haladó szellemiségű. A dél-afrikai Alkotmány 7. § (2) bekezdése megköveteli az államtól az alapvető jogok tiszteletben tartását, védelmét, teljesítésének elősegítését, továbbá felhatalmazást ad az alapvető jogok bírósága előtti érvényesítésére. A szociális, gazdasági és kulturális jogok törvény általi biztosíthatóságát Dél-Afrikában egy, a *Grootboom-ügyben*⁴⁴ meghozott legfelsőbb bírósági ítélet erősítette meg, amely a lakáshoz való jogra vonatkozott. Az ítélet során a Legfelsőbb Bíróság kialakított egy „észszerűségi” próbát, amelyben a kormányzat teljesítménye mérhető a megfelelő lakás iránti jog kezelésében, és megállapította, hogy elsőbbséget kell adni azoknak, akik szükséghelyzetben vannak. Az élelemhez való jogot az alkotmány három cikkelye védi, míg az élelemhez való jog, általánosságban, a rendelkezésre álló forrásoknak van alárendelve.

A *Rarasea v. Fidzsi állam ügyben* egy fogoly szökést kísérelt meg a börtönből, azonban a büntetés-végrehajtási

intézet fegyőrei elfogták őt. Büntetésül pedig lecsökkentették az élelmiszer-fejadagját. Az ügy a Legfelsőbb Bíróság elé került. E testület döntése szerint a sérelmezett büntetés a Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 11. cikkébe, továbbá a Fidzsi Köztársaság Alkotmányának a megalázó és embertelen büntetés tilalmát rögzítő cikkelyébe ütközik. A bíróság kimondta, hogy a börtönökben alkalmazott olyan büntetés, mint az élelmiszer-fejadagok csökkentése, sérti a megalázó és embertelen bánásmód alkotmányos tilalmát.⁴⁵

Az élelemhez való jog bírói úton történő érvényesítése kapcsán meglehetősen csekély számú jogeset áll rendelkezésünkre. Ez adódhat a többek között abból, hogy az élelemhez való jog egy nagyon új alapjognak számít az emberi jogi jogirodalomban, és így a jogalkalmazók még nem igazán tudják, hogy milyen tartalmat is kell az élelemhez való jognak tulajdonítani; valamint abból, hogy az élelemhez való joghoz kapcsolódó más, egyéb jog kerül elsősorban a jogvita középpontjába, nem megfelelő élelmelés mögöttesen húzódik meg az adott esetben.

II.

Az élelemhez való jog elhelyezése az alapjogok rendszerében

A következőkben az élelemhez való jogot kíséreltem meg elhelyezni az emberi jogok generációi között, illetőleg azt vizsgálom, hogy ez mennyiben tekinthető egyéni jognak vagy vannak-e az élelemhez való jognak olyan részei, amelyek kollektíve is gyakorolhatóak, harmadrésről pedig azt kívánom megvizsgálni, hogy van-e az élelemhez való jognak polgári és politikai jogi jellege és amennyiben igen, akkor ezek a jegyek mennyire hangsúlyosak a vizsgált alapjog tekintetében.

1. Az emberi jogok generációinak fényében

Az alapjogokat többféle szempont szerint rendszerezhetjük. A legelterjedtebb szisztematizálás *Karel Vasak*⁴⁶ korszakoló csoportosítása, amely alapján a jogok három generációját szokás megkülönböztetni, a francia forradalom „Szabadság! Egyenlőség! Testvériség!” jelszavának analógiájára.

A harmadik generációs jogok csoportjába sorolható jogokat elsősorban az köti össze, hogy az első globális jogok

45 *Rarasea v. The State*, Criminal Appeal Case No HAA0027 of 2000; 12 May 2000.

46 KAREL VASAK: *Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights*, UNESCO Courier, United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, Paris, November 1977.

43 <http://www.righttofoodindia.org>

44 *Government of the Republic of South Africa v. Grootboom* 2001 (1) SA 46 (CC).

alig néhány évtizeddel ezelőtt jelentek meg,⁴⁷ és megjelenésükhöz elsősorban a globalizáció és a technikai fejlődés vezetett. Szabályozásukra sok esetben elsőként nem nemzeti alkotmányokban, hanem *nemzetközi egyezményekben* és az egyes *államok törvényeiben* került sor.⁴⁸ Ebbe a generációba tartozik például az egészséges környezethez való jog⁴⁹, vagy a személyes adatok védelméhez való jog. A 20. század második felének fejleményéhez tartoznak a különböző csoportjogok – a fogyatékosok, betegek, a kisebbségek és gyermekek jogai –, amelyek az első és második generációs jogoknak egyes személyek speciális helyzetéhez igazodóan megfogalmazott katalógusai.

A fő jogirodalmi nézetek szerint a harmadik generációs jogok – melyet szokás globális vagy szolidaritási jogoknak is nevezni – lényege, hogy *már nem bontható le egyes személyekre*, hanem embercsoportokat megillető jogról van szó. Egyes felfogások szerint a harmadik generációs jogok nem sorolhatók az emberi jogok körébe, mert az emberi szolidaritással, békével és a fejlődéssel kapcsolatos, jogként megfogalmazott igényeknek sem alanya, sem kötelezettje, sem a tartalma nem világos.⁵⁰

Amíg a második generációs jogoknak nevezett igényeket a 19. századi kapitalista államokon belüli gazdasági és szociális egyenlőtlenségek hívták életre, addig az emberi jogok harmadik generációjába sorolt igények a huszadik század második felében megjelent globális problémák: a „fejlett” északi és a „fejlődő” déli államok közötti különbségek, továbbá egyéb, az egyes államok keretei között megoldhatatlan nehézségek miatt jelentek meg. Ennek megfelelően Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila szerint a harmadik generációs jogok két csoportba sorolhatók.⁵¹ Az első a *fejlődő világbeli* nemzeti erők követeléseit és a hatalom globális újraelosztásának igényét megjelenítő jogok (népek joga a politikai, gazdasági, szociális és kulturális önrendelkezéshez, a népek joga a gazdasági és szociális fejlődéshez, a népek joga az emberiség közös örökségéből való részesedéshez). A második csoportot pedig az *államok eredménytelensége* vagy tehetetlensége miatt megfogalmazott jogok (a békéhez való jog, az egészséges környezethez való jog, humanitárius segélyhez való jog katasztrófák esetén) képezik.

A harmadik generációs jogokra vonatkozólag szűk körben találhatunk köztük olyan jogokat, amelyek *alapjo-*

gok⁵². Ilyenek az információs önrendelkezési jog és az egészséges környezethez való jog. A jogok másik – nagyobbik – része inkább *kívánságokat* fogalmaz meg. Ilyen a békéhez való jog, a természeti javak emberi öröksége arányos hasznosításához való jog, humanitárius segélyhez való jog. Az emberi jogok mai ismérése alapján e jogok nem tekinthetők valódi jogoknak: nem határozhatók meg pontosan a jogok alanyai, a kötelezettjei, de még sok esetben tartalmuk sem.⁵³

A harmadik generációs jogok közé sorolhatjuk az ún. *közösségi jogokat* vagy *csoportjogokat*. Minden bizonnyal a legrégebben megfogalmazott közösségi jogok a menekültek jogai és a nemzeti és etnikai kisebbségek védelme, de ide sorolhatjuk a betegek jogait, a fogyatékosok jogait, a fogyasztók jogait.⁵⁴

Ha a jogok csoportosítását nézzük, azt láthatjuk, hogy egy adott pontból nőnek ki és válnak kiterjedtté. Ezt a pontot lehet az alapjogi rendszer alapjának tekinteni, de lehet úgy is szemlélni, mint az ember lényegének jogi kifejeződései.⁵⁵ Az ember élete és méltósága, továbbá az a tény, hogy az ember szabadnak és egyenlőnek született, alapozza meg az emberi jogokról való gondolkodást. A jogok kiteljesedése nem más, mint az alapokhoz tartozó részletek megjelenítése, finomítása.⁵⁶ Mindebbe bekapcsolódnak az adott kor kihívásaira adandó válaszok, e kihívásokra jogok nevesítésével akkor kell válaszolni, ha azok az alapértékeket valamilyen módon veszélyeztetik.⁵⁷

Álláspontom szerint a harmadik generációs jogoknak csak *egy része* az, amely a jog fejlődése eredményeként (nemzetközi jog vívmányai, valamint a sérülékeny csoportok jogai), és a technológiai fejlődés révén kerültek előtérbe (adatvédelem, illetve a biotechnológiai kérdések: klónozás, GMO). A harmadik generációs jogok harmadik része (egészséges környezethez való jog, vízhez való jog, élelemhez való jog) az emberiség létének alapvető biológiai funkcióit biztosítja, az élethez való jog objektív intézményvédelmi oldalának részét képezik. *Ennek alapján a harmadik generációs jogokat három kategóriába*

47 Lásd: Salamon László alkotmánybíró 8/2014. (III. 20.) AB határozathoz írt párhuzamos indokolása, [119].

48 SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 42.

49 A környezethez való jogról lásd bővebben: T. KOVÁCS JÚLIA: *Egészség és környezet az Alaptörvényben.* In: RIXER ÁDÁM (szerk.) *Közösség és Társadalom. Károli Gáspár Református Egyetem. Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely.* Budapest 2012. 246–262.

50 Bővebben lásd: HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA (szerk.): *Emberi jogok.* Osiris Kiadó, i. m. 88.

51 Bővebben lásd: HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA (szerk.): *Emberi jogok.* Osiris Kiadó, i. m. 87.

52 SCHANDA BALÁZS – BALOGH ZSOLT: *Alapjogok – Általános rész.* i. m. 21. 53 Uo.

54 Salamon László alkotmánybíró a 8/2014. (III. 20.) AB határozathoz írt párhuzamos indokolásában is rámutat arra, hogy a tudományos kánon szerint a „fogyasztók jogai” az alapvető jogok harmadik nemzedékébe (generációjába), tudományos szóhasználattal a globális, vagy szolidaritási jogok kategóriájába tartozó fogalom. E kategóriát illetően Salamon László a következő jogirodalmi forrásra utal: MAVI VIKTOR: *Szolidaritási jogok, avagy az emberi jogok harmadik nemzedéke.* Állam- és Jogtudomány 30. évfolyam 1–2., illetve a fogyasztói jogok megítélése tekintetében CHRONOWSKI NÓRA: *Szolidaritás az Alkotmányban és azon túl?* *Közjogi Szemle*, 2010. 1, 17. Salamon e helyütt arra is utal, hogy – bár több alkotmány (így pl. a portugál alkotmány) is megteszi – a magyar Alaptörvény a fogyasztók jogai kategóriáját nem emelte az alapvető jogok körébe.

55 SCHANDA BALÁZS – BALOGH ZSOLT: *Alapjogok – Általános rész.* i. m. 20–21.

56 SCHANDA BALÁZS – BALOGH ZSOLT: *Alapjogok – Általános rész.* i. m. 23. 57 Uo.

Tanulmány

sorolhatjuk: a csoportjogok, technológiai jogok és a biológiai léthez kapcsolódó jogok.

A harmadik generációs biológiai jogok, az emberi lét feltételeinek az alapjait képező jogok, megjelenésüket tekintve, a második világháborút követő nemzetközi emberi jogi egyezményekben jelentek meg először, ezt követően szivárogtak be a nemzeti alkotmányjogi gondolkodásba, illetve jelentek meg az egyes alkotmányok szövegében. A harmadik generációs jogok alakulófélben vannak, az alkotmányokban történő intézményesítésük még nem terjedt ki mindegyikükre, és abban is eltérő az egyes országok szabályozása, hogy mely jogokat emel be ezek közül az alkotmányba és melyeket (legalábbis egyelőre) nem.⁵⁸

Az élelemhez való jog alapjogi generációs besorolása nem egységes, megjelenését és tartalmát tekintve végighúzódik az alapjogok valamennyi generációján. Az élelemhez való jog a 20. század második felében, a második generációs jogokat rögzítő nemzetközi emberi jogi dokumentumokban (lásd Nyilatkozat, Egyezségokmány) került először megfogalmazásra. Így időbeli megjelenését tekintve az *emberi jogok harmadik generációjába* sorolandó, lévén, hogy az emberi jogoknak ez a generációja a 20. század második felében, kiváltképp a hetvenes–nyolcvanas években jelent meg.⁵⁹

Az élelemhez való jog szerkezetét tekintve azonban mind az első, mind a második generációs jogokra jellemző sajátosságokkal is bír. Tartalmát tekintve ugyanis jellemző rá mind a passzív állami magatartás (amely kiváltképp az első generációs jogok attribútuma); mind a második generációs jogok esetén elvárt aktív állami szerepvállalás is. Jellegét tekintve továbbá az emberi léthez kapcsolódó jog, így köthető a természetjogi felfogáshoz, pl. az esetek megsegítésének követelménye, valamint az állami hatalom alatt álló személyekről való fizikai gondoskodás követelménye révén (pl. a fegyveres erők ellátása, a szabadságvesztésüket töltő elítéltekről való gondoskodás).

Az élelemhez való jog megjelenésének időbeliségét tekintve az *emberi jogok harmadik generációjába* sorolandó, azonban tartalmát tekintve generációs alapjogi besorolása nem egységes. Az élelemhez való jogban a jogok másik két generációjának több jellemzője is egyszerre van jelen: benne az első generációs jogokat jellemző passzív állami magatartás, és a második generációs jogokat megillető aktív állami szerepvállalás. Jellegét tekintve az emberi minőséghez kapcsolódó jog, és a természetjogi felfogásból ered, hogy pl. az állam köteles gondoskodni a szolgálatában dolgozó katonáról, a szabadságvesztésüket töltő elítéltekről, míg megjelenését tekintve a második generá-

ciós jogokat rögzítő nemzetközi emberi jogi dokumentumokban került először megfogalmazásra.

2. Kollektíven is gyakorolható egyéni jog?

A jogok osztályozásának az is alapja lehet, hogy egyénileg vagy kollektíva által gyakorolhatók-e. Ennek megfelelően például az egyesülési és gyülekezési jog kollektív jog, míg a személyes szabadság sérthetlensége egyéni jog.⁶⁰ A kollektív jogi jelleg esetén azt kell megvizsgálni, hogy a jog gyakorlásához elkerülhetetlenül szükség van-e a több alanyra.

Az élelemhez való jog nemzetközi jogirodalomban meghatározott fogalma az egyén szükségleteinek kielégítése mellett, az élelmezés közösségi jellegét is kiemeli.⁶¹

Az élelemhez való jog alapvetően az egyént jogosítja, azonban figyelembe véve az élelmezésbiztonság közösségi jellegét, illetőleg az étkezés társadalmi és kulturális jelentőségét, az *élelemhez való jog kollektív jellege sem elhanyagolható, de nem ez a meghatározó jellemzője*.⁶²

Tekintettel arra, hogy az egyén élelmezése által biológiai szükségleteinek a kielégítéséről van szó, az élelemhez való jogot e tekintetben *kollektíven is gyakorolható egyéni jogként* kell kezelni.⁶³

3. Az élelemhez való jog szociális jogi, illetve politikai jogi jellege

Mint arra az éhezéssel foglalkozó paradigmák is rávilágítanak, az élelmezés kérdése nem pusztán szociális jellegű kérdés, hanem sok esetben súlyos politikai kérdés is, főként akkor, amikor az élelmezést, vagy annak megvonását mint eszközt használják fel bizonyos politikai célok elérése érdekében. 1944-ben Roosevelt is rámutatott, arra hogy *„igazi egyéni szabadság nem létezhet gazdasági biztonság és függetlenség nélkül. A szűkölködő emberek nem szabad emberek. Az éhes és munkanélküli emberek teszik ki azt az anyagot, amelyből a diktatúra kicsirázik”*.

Kardos Gábor a polgári és politikai jogok tényleges gyakorlása kapcsán megállapította, hogy azok gyakorlása aligha képzelhető el a minimális szociális biztonság nélkül.⁶⁴ Az emberi méltóság érvényesülése szükségessé te-

58 Lásd: Salamon László alkotmánybíró 8/2014. (III. 20.) AB határozathoz írt párhuzamos indokolása, [119]

59 SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: *Alapjogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 27.; HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA: *Emberi jogok*. i. m. 87.

60 SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: *Alapjogok*. i. m. 43.

61 Lásd az élelemhez való jog legáldefiníciójánál az Általános Kommentár meghatározását, valamint Jean Ziegler meghatározását.

62 Az élelemhez való jog kollektív jogi jellege legmarkánsabban az őslakosok jogaival, illetve a termőföldhöz, természeti erőforrásokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban jelenik meg. LIDIJA KNUTH: *The right to adequate food and indigenous peoples. How can the right to food benefit indigenous peoples?* FAO, Róma, 2009. 17–18.

63 Tekintettel arra, hogy az élelemhez való jog az élelmiszer-termeléssel is összefüggésben áll és az élelmiszer-termelés gyakorlatilag kivitelezhetetlen egyénileg. Az élelemhez való hozzáférés biztosítása (termelés, szállítás, elosztás) is szükségszerűen több alanyt feltételez.

64 KARDOS GÁBOR: *Üres kagylóhéj? A szociális jogok nemzetközi jogi védelmének egyes kérdései*. Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003, 33.

szi legalább a minimális mértékű szociális jogosítottságot.⁶⁵ Itt fontos kiemelni, hogy nem csupán a nélkülözők, hanem a *többiek* emberi méltóságáról is szó van.⁶⁶ A politikai jogok esetében közvetlen közösségi haszon, ha az állampolgárok felelősen és nem demagóg erőknek kiszolgáltatva döntenek.⁶⁷

A polgári-politikai jogok és a szociális jogok közvetlen összefüggésére mutatott rá *Herman Schwartz*. Véleménye szerint ez részben azzal magyarázható, hogy a valódi képviselői demokrácia feltételezi a polgárok széles körű részvételét, illetve toleranciáját és kompromisszumkésztségét. Azonban az elszegényedett, éhező emberek nem szavaznak, és a kihasználatlan, éhező embereknek nincs türelmük kivárni a demokráciához szükséges lassú, gyakran fárasztó alkudozást az élesen eltérő véleményen levő csoportok között.⁶⁸ *Amartya Sen* hasonló megállapításra jut: „a világ iszonyú nagy éhínségeinek történetében alig találunk olyan esetet, hogy demokratikus rendszerben, szabad sajtó és aktív ellenzék jelenlétében tört volna ki éhínség”⁶⁹.

A fentiek alapján nyilvánvaló az éhezés és élelmezés kapcsolata a polgári és politikai jogokkal, azonban, álláspontom szerint, alkotmányjogi szempontból sokkal erősebb a szociális jellegű kapcsolat az élelemhez való joggal összefüggésben, mint a polgári és politikai jogokkal, illetőleg tartalmát és jogi jellegét tekintve is több hasonlóságot mutat a második generációs jogokkal, mint az első generációs jogokkal.

65 KARDOS GÁBOR: Üres kagylóhéj? i. m. 34.

66 Uo.

67 KARDOS GÁBOR: Üres kagylóhéj? i. m. 34. Kardos utal H. L. Wilensky megállapítására, aki szerint a kormányzat által garantált minimális jövedelem, élelem, egészségügyi ellátás, lakhatás és oktatás politikai jog. H. L. WILENSKY: *The Welfare State and Equality. Structural and Ideological Roots of Public Expenditures*. Berkeley, University of California Press, 1975, 1.

68 HERMAN SCHWARTZ: *Van-e helyük a gazdasági és szociális jogoknak az alkotmányban?* Fundamentum. 1998. 3. szám. 8. A szociális jogok alkotmányos védelméről lásd újabban: TÉGLÁSI ANDRÁS: *A szociális jogok alkotmányos védelme az Amerikai Egyesült Államokban*. Jogtudományi Közlöny 2018/3. 126–140.; TÉGLÁSI ANDRÁS: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának szociális biztonsággal kapcsolatos joggyakorlata*. Miskolci Jogi Szemle 2017/2. 587–603.; TÉGLÁSI ANDRÁS: *A szociális jogok (alapjog) védelmi szintjének csökkenése a gazdasági válság hatására: Avagy a jogrendszerek versenye „rückwärts”-ben (?)*. IUSTUM AEQUUM SALUTARE 2016/2. 141–170.; TÉGLÁSI ANDRÁS: *A szociális állam „erodálása” vagy megmentése, avagy szociális biztonság az új Alaptörvényben*. Jogelméleti Szemle 2011/4.; ANDRÁS TÉGLÁSI: *The Protection of Fundamental Rights in the Jurisprudence of the Constitutional Court of Hungary After the New Fundamental Law Entered into Force in 2012*. In: ZOLTÁN SZENTE – FANNI MANDÁK – ZSUZSANNA FEJES (eds.): *Challenges and Pitfalls in the Recent Hungarian Constitutional Development: Discussing the New Fundamental Law of Hungary*. Paris: Éditions L’Harmattan, 2015. 90. A szociális biztonság alkotmányos védelméről a magyar Alkotmánybíróság első évtizedes gyakorlatában átfogóan lásd: VÖRÖS IMRE: *A szociális biztonsághoz való jog az Alkotmánybíróság gyakorlatában*. Világosság 2001/1. 56–65. A későbbi joggyakorlatot 2010-ig lásd: PATYI ANDRÁS: *Protecting the Constitution (The Characteristics of Constitutional and Judicial Review in Hungary 1990–2010)*, Passau: Schenk Verlag, 2011. 44–46.

69 AMARTYA SEN: *Az egyéni szabadság mint társadalmi elkötelezettség*. http://www.esely.org/kiadvanyok/1992_1/azegyeni_szabadsag.pdf

III. Összegzés

1. A tanulmányban kifejtettek alapján megállapítható, hogy az élelemhez való jog alapjogi generációs besorolása nem egységes, megjelenését, illetve tartalmát tekintve mindhárom alapjogi generációs csoportba besorolható. Az élelemhez való jog mint emberi jog *megjelenését tekintve* magán hordozza a harmadik generációs emberi jogok jellegzetességeit: miszerint ez a jog is előbb jelent meg a nemzetközi színtéren, mint a nemzeti alkotmányokban. Csoportosítván a XX. században megjelent harmadik generációs jogokat, melyeket a sérülékeny csoportok jogaira, a technológiai kihívásokra adott válaszként megjelent jogokra, valamint a biológiai léthez szükséges jogokra osztottam fel, az élelemhez való jog e jogok harmadik csoportjába, a biológiai léthez szükséges jogok csoportjába soroltam.

2. Másfelől az élelemhez való jogban az emberi jogok első két generációjának több jellemzője is egyszerre jelen van. Benne foglaltatik mind az első generációs jogokat jellemző *tartózkodó állami magatartás*, ami a be nem avatkozás és a tiszteletben tartás kötelezettségét foglalja magában; mind a második generációs jogokat jellemző *tevélegesen állami szerepvállalás* (a mennyiségi és minőségi oldal pozitív jogi szabályozása, az anyagi garanciák biztosítása révén).

3. Az Alaptörvény XX. cikk (2) bekezdésében megjelenő egészséges élelmiszerhez való hozzáférés biztosítása a testi és lelki egészséghez való jog *objektív intézményvédelmi* oldalaként jelenik meg, amely voltaképpen az élelemhez való jog minőségi oldalát képezi. Az egészséghez való jogon kívül azonban az élelemhez való jog érvényesülését még számos alapjoghoz lehet közvetlenül kapcsolni, azonban e jog egyes részelemeinek a specialitására; fundamentalitására, univerzalizálására, valamint legáldefiníciójára tekintettel önálló alkotmányos jogként „kihasználható” a többi alapjogból. A megfelelő minőségű (biztonságos, valamint kulturálisan megfelelő), és megfelelő mennyiségű (fiziológiai szükségleteinek megfelelő) élelemhez való rendszeres hozzáférésnek a joga, illetőleg az ehhez kapcsolódó garancia-rendszer meglehetősen speciális ahhoz, hogy – annak ellenére, hogy az Alaptörvény rendszerében önállóan nevesített alapjogként nem jelenik meg, mégis – önálló alkotmányos jogként az Alaptörvény védelmét élvezze. Ezt a jogot olyan, Alaptörvényben biztosított jognak minősíthetjük, amelynek sérelmére – megítélésem szerint – akár még alkotmányjogi panasz is alapítható lenne⁷⁰, biztosítva ezzel e jog megfelelő szintű alkotmányos védelmét.

70 Hasonlóan pl. a szerződési szabadsághoz, amelyet az Alkotmánybíróság önálló (nevesítetlen) alkotmányos jognak tekint. Lásd: 33/2015. (XII. 3.) AB határozat, Indokolás [26].

Szatmári Andrea PhD-hallgató Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

Közigazgatási eljárás, közigazgatási bírászkodás (Beszámoló egy tudományos tanácskozással összekötött könyvbemutatóról)

2018. október 12-én az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Közigazgatási Jogi Tanácské szervezésében tudományos tanácskozást és könyvbemutatót tartottak a közigazgatási eljárásjog aktuális kérdéseiről.

I.

I. A bevezető előadást a német Szövetségi Közigazgatási Bíróság elnöke, Dr. Dr. h.c. Klaus Rennert tartotta, *Administration, Administrative Jurisdiction and the Separation of Powers* (A közigazgatás, a közigazgatási bírászkodás és a hatalmi ágak szétválasztása) címmel. Az előadás rövid történeti áttekintést nyújtott a hatalmi ágak szétválasztásának elvéről. Németországban a közigazgatás feletti bírói kontroll a XIX. századtól kezdve fokozatosan alakult ki. Először a közigazgatáson belül jött létre egy felülvizsgálati hatóság és csak 1863-tól működtek független közigazgatási bíróságok, melyek kontrollt gyakoroltak ezek felett a belső hatóságok felett, azonban kezdetben csak a döntések megsemmisítésének jogkörével rendelkeztek. Csak a második világháború után alakult ki a közigazgatási bírászkodás háromszintű struktúrája, amelyben a bíróság már nemcsak kasszációs jogkörrel rendelkezik, hanem kötelezheti a közigazgatás szerveit aktusok kibocsátására is.

Három alapvető indoka van annak, hogy bíróságok gyakoroljanak kontrollt a közigazgatás felett. Egyrészt a korrupció elleni harc eredményessége érdekében szükség van független külső kontrollmechanizmusra. Másodsorban garantálni kell a közigazgatás joghoz kötöttségét, hiszen a közigazgatás feladata a választott népképviselői szerv, a parlament által alkotott jog végrehajtása. Harmadszor pe-

dig a 20. században előtérbe kerültek a polgárok jogai, ezek védelme, melyek közül az egyik legfontosabb a törvény előtti egyenlőség.

Rennert professzor több példával is illusztrálta, hogy Németországban és más európai államokban sem konfliktusmentes az igazságszolgáltatás és a végrehajtó hatalom közötti viszony, hiszen nem meglepő, hogy a közigazgatás nem feltétlenül örül annak, ha ellenőrzik és még kevésbé annak, ha módosítják a döntéseit. Időnként a közigazgatási bíróságokat is felháborítják a végrehajtó hatalom tettei, például ha a közigazgatás nem hajtja végre az ítéleteiket. A német közigazgatási bíróságok fel vannak hatalmazva arra, hogy a közigazgatási szerveket döntéshozatalra kötelezzék, az esetek nagy részében a hatóságok az ilyen bírói döntéseket végrehajtják. Azok a ritkán előforduló esetek, amelyekben a közigazgatás ellenáll a bírói döntésnek, sokkal nagyobb figyelmet keltenek.

2. *Három általános modell* alakult ki a közigazgatási bíróságok döntéseinek érvényesítésére. A legrégebbi megoldás a bíróságoknak viszonylag gyenge pozíciót biztosít, hiszen a bíróság csak a jogszabályba ütköző közigazgatási aktusok hatályon kívül helyezésére rendelkezik hatáskörrel. Ebben az esetben a közigazgatásnak új eljárást kell lefolytatnia, és ha ez nem történik meg, vagy nem megfelelő módon, akkor új keresetet lehet benyújtani. Ez a megoldás nem felel meg a német alaptörvénynek, mivel az előírja, hogy a közigazgatási bíróságoknak hatékony jogorvoslatot kell biztosítaniuk. Ezért, ahogy számos más európai jogrendben, Németország is elismeri a közigazgatási bíróságok hatáskörét arra, hogy *kötelezzék a hatóságokat meghatározott aktusok kibocsátására*. Ha a közigazgatási hatóság ennek nem tesz eleget, az érintett állampolgár bírói végrehajtást

kezdeményezhet. Ennek a modellnek az alapja a polgári perrendtartás. Hátránya a megoldásnak, hogy csak pénzbeli teljesítésre irányuló kérelmek esetén működőképes. Ha a közigazgatás aktus kibocsátására köteles, akkor a bíróság nem tudja azt helyette kibocsátani, csak a pénzbírság marad a kikényszerítés eszköze, ami viszont nem igazán motiváló, hiszen a közigazgatás bizonyos értelemben saját magának fizet. Az egyetlen tényező, amely hatást gyakorolhat a döntéshozókra, az a kedvezőtlen sajtóvisszhang, amelyet a politikusok nem szívesen vállalnak. Más országokban nem kockáztatnak ilyen válságos helyzeteket, hanem felhatalmazzák a bíróságokat arra, hogy maguk bocsássanak ki közigazgatási aktusokat a hatóságok helyett. Ez kétségtelenül hatékony megoldás, másfelől azonban, ha a bíróság megváltoztathatja a hatósági döntéseket, az a hatalmi ágak elválasztásának elvébe ütközik. A német szabályozás ezért középútas megoldást választott, így a bíróságoknak és a felpereseknek alapvetően bízniuk kell abban, hogy a közigazgatás önként végre fogja hajtani a bíróság döntéseit.

Bár a bíróság döntései általában csak a konkrét egyedi ügyre vonatkoznak, a bírói ítéleteknek nemritkán széles körű hatása van, mivel a közigazgatási hatóságoknak számos hasonló ügyet kell megoldania. Előfordul a közigazgatás olyan fajta ellenállása, amikor az egyedi ügyben végrehajtja a bírói döntést, de ellenáll a *ratio decidendi* további, hasonló ügyekben történő alkalmazásának.

A közigazgatás és a közigazgatási bíráskodás közötti kapcsolat olyan párbeszédként fogható fel, amely érvelésen alapszik. Ezért a harmadfokú eljárás legfontosabb indoka az, hogy a legfelsőbb bírói fórum a jogtudományt fejleszti, és ebben a közigazgatás a bíróságok legfontosabb partnere.

3. Rennert professzor kiemelte, hogy a szabályozás legfontosabb tanulsága, hogy a független bíróságnak nincs valódi hatalma a közigazgatás felett, mivel nem tudja kikényszeríteni a döntéseit. A polgári és a büntetőjogban a harmadik hatalmi ág végrehajtja az ítéleteket, a közigazgatási jogban csak a szavak és az érvek a bíróság fegyverei. Pontosán azért, mert a közigazgatási bíróság nem erővel, hanem intellektuális eszközökkel kényszeríti ki a törvényt, támogatják ebben azok, akiknek szintén intellektuális fegyvereik vannak: a sajtó és az újságírók. Ennek egyik fő feltétele a szabad társadalom a szólásszabadság biztosításával, továbbá az, hogy a közigazgatási bíróság megfelelő, jól megalapozott érvelést alkalmazzon. Ez egy további következtetéshez vezet: mivel a bíróságok hatásköre kizárólag a törvényből ered, amelyet alkalmaznak és kikényszerítenek, azonnal elveszítik ezt a hatalmukat, ha a törvény ellenében cselekszenek. A hatályos törvényeket kell alkalmazni, ha a törvény nem világos, akkor is úgy kell az érvelést megfogalmazni, hogy egyértelmű legyen, hogy a bíróság csak a törvényt alkalmazza. Ezért csak olyan emberekből válhat bíró, akik meg tudnak felelni ennek az elvárásnak. Ez nemcsak szakmai és ítélkezési kiválóságot követel, hanem belső függetlenséget és szuverenitást is. A bírák kiválasztási rendszerét úgy kell kialakítani, hogy az ilyen személyiségeket jut-

tassa pozícióhoz, mert ez a bírák legitimitációjának egyetlen forrása. Ebben a tekintetben a bírák politikai nézetei mellékesek, valamely párthoz való tartozásuk pedig még hátrányos is. A harmadik következtetés az állami közigazgatásra vonatkozik. Az az elvárásunk, hogy a közigazgatás tiszteletben tartsa és feltétel nélkül hajtsa végre a bírói döntéseket. Természetesen nem tetszik neki minden döntés és időnként helytelen döntések is születnek, ez azonban nem lehet szempont, hiszen az igazságszolgáltatás hatásköre a jogállami alapokon álló, a hatalmi ágak szétválasztását megvalósító állam alkotmányos rendjéből következik. Mivel a jogállami alapokon álló állam a bírák személyes és szakmai kiválóságán alapszik, a közigazgatásnak és a politikának gondoskodnia kell arról, hogy a bírák e kiválósága, intézményi, személyes és szakmai függetlensége biztosítva legyen, és ne alakulhasson ki az a gyanú, hogy a téves döntés az igazságszolgáltatás politikai befolyásolásának eredménye.

4. Kérdésekre válaszolva kifejtette, hogy a közigazgatás és a bíróságok közötti személyi összeférhetetlenség kérdésében súlyosabbnak látja, ha korábbi bírák jutnak közigazgatási pozícióhoz, mintha a közigazgatásból érkeznek a bírák. Utóbbi Németországban kifejezetten feltétele a közigazgatási bírói kinevezésnek. A jogalkotással összefüggő kérdésre válaszolva pedig azt a véleményét fejezte ki, hogy jól működő parlament esetén megfelelő gyakorlat, ha a társadalmi vita nagy része elsősorban a parlamentben zajlik.

II.

5. A tanácskozás következő napirendi pontja a *Kommentár a közigazgatási perrendtartáshoz* című kiadvány bemutatója volt.¹ A kötetet dr. Darák Péter, a Kúria elnöke mutatta be, aki szerint külön erénye a műnek, hogy annak létrehozásában kodifikátorok, jogtudósok és bírák is részt vettek és bár nem áll még rendelkezésre bírói joggyakorlat, a kommentár rendkívül hasznos a jogalkalmazók számára. Kiemelte a többretegű megközelítés hasznosságát, mivel a kötet európai, kontinentális és angolszász dogmatikára, valamint a strasbourgi esetjogra is épít, például a politikai hatalom körébe tartozó döntések elhatárolásakor. A kommentár segít a hatáskörre vonatkozó generálklauzula értelmezésében is, mivel az új szabályozás alapján a jogalkalmazónak kell eldöntenie, hogy mi minősül közigazgatási pernek. Fontos gyakorlati segítség a kommentár az ügyvédek számára is, a kereseti kérelem elkészítésére vonatkozó útmutatás alapján csökkenhet a visszautasított kérelmek száma. Értékesek a dogmatikai elemzések, például a közigazgatási tevékenység fogalmának kifejtése, az egyedi döntés és a közigazgatási szerződés definíciójának meghatározása. Nagyon hasznosak a közigazgatási perek negatív meghatározásával össze-

¹ BARABÁS GERGELY – F. ROZSNYAI KRISZTINA – KOVÁCS ANDRÁS GYÖRGY (szerk.): *Kommentár a közigazgatási perrendtartáshoz*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018.

Szemle

függésben a jogesetelemzések, a kormányzati tevékenység kivételére vonatkozóan. A kommentár tisztázza a járulékos cselekmények fogalmát, a közigazgatási perrendtartás és a polgári perrendtartás viszonyát. Hosszú elemzés olvasható a mintaperekről és azok gyakorlati alkalmazási lehetőségéről. Fontos iránymutatások találhatók a kötetben azzal kapcsolatban, hogy az Alkotmánybíróság és Európai Bíróság eljárásának kezdeményezésére irányuló kérelem elutasítását mennyire kell megindokolni, ami az ítélkező bírák számára hasznos. Az ügyvédek szempontjából pedig az elvétel fogalmának tisztázása bír gyakorlati jelentőséggel, ugyanis az új eljárási szabályozás folytán a jogi képviselő nélkül eljáró felperes esélyei javultak, a képviselővel eljárók helyzete azonban jelentősen nehezedett. A tiltott, illetve meg nem engedett keresetváltoztatás részletes elemzése szintén gyakorlati hasznossággal rendelkezik, az azonnali jogvédelem problematikája pedig nagyon fontos, új jogintézmény, amelyet a bírák is most tanulnak majd.

A Kúria elnöke hangsúlyozta, hogy a döntések tartalmát illetően kitágult a spektrum, a német közigazgatási perrendtartáshoz hasonlóan. A keresetfajták mindegyike sajátos ügytárggyal rendelkezik és sajátos döntési fajták kapcsolódnak hozzájuk. A kommentár pontos eligazítást ad a keresetfajtákról és a hozzájuk kapcsolódó sajátos döntésekről. Fontos, hogy a megsemmisítés és a hatályon kívül helyezés ezentúl *ex tunc*, *ex nunc* és *pro futuro* hatályú lehet. A kommentár pontosan elhatárolja a mérlegelést a méltányosságtól. Nagy segítség a jogalkalmazók számára a jogerő kérdésének részletes elemzése. A Kúria elnöke úgy vélte, hogy a közjogi semmisség, érvénytelenség kérdésében várhatóan jogegységesítésre is szükség lesz, továbbá ilyen témának ítélte meg a befogadhatóság kérdéskörét is, különös tekintettel az ilyen döntések indoklására.

Nagy Marianna szerint időszerű volt a közigazgatási perrendtartás megalkotása, külön kiemelte Rozsnyai Krisztina e területen végzett kiváló dogmatikai alapozó és jogalkotó munkáját. Úgy vélte, hogy a közigazgatási perjog emancipációját jelenti az önálló szabályozás, ami azzal is jár, hogy ezentúl nem lehet majd a polgári perrendtartás hiányosságaira hivatkozni. A jogászképzés feladata, hogy kinevelje azt az új generációt, aki anyanyelveként beszéli a közigazgatási perrendtartás nyelvét. Véleménye szerint a szerkesztők és a szerzők nagy szolgálatot tettek a gyakorlatnak és a dogmatikának is.

6. A tanácskozáson ezt követően Sepsi Tibor ügyvéd mutatja be a *Kommentár az általános közigazgatási rendtartásról szóló törvényhez* című kiadványt.² Méltatta a szerzők és a szerkesztők által elvégzett munkát, majd rátért a kötet eredményeire. Álláspontja szerint a közigazgatási eljárások során optimális egyensúlyt kell találni a politikai szempontok, a

szakmai önállóság és az állampolgárok elvárásai, érdekei között. Legfőbb szempont az ügyfélorientáltság, a terhek csökkentése. Az eljárási kódexek eredménye, hogy ma már a hatósági ügyekben a politikai szempontok közvetlen érvényesítésére nincs lehetőség, ez inkább a jogalkotás területére szorult vissza. Az általános közigazgatási rendtartás fő erénye a hatályon kívül helyezett közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvényhez (Ket.) képest az, hogy jól olvasható, rendszerszemléletű, hiszen a Ket. a módosítások miatt már túlírt, túlmódosított volt. A kommentár az új ismeretek átadását a korábbi bírói gyakorlatra építi. Nagyon pozitív a többrétegűség, melynek során a nyelvtani értelmezés kiegészül a történeti előzményekkel, valamint a bírói gyakorlattal. A kötet több mint ezer határozat részletes elemzését tartalmazza, ami rendkívül hasznos gyűjtés, ez a lista önmagában is nagy segítség a jogalkalmazók számára. Nagyon hasznosak az Alkotmánybíróság és Európai Bíróság döntéseinek elemzései is. Hátrányként említette, hogy tekintettel a kötet szélesebb olvasói körére (hatósági ügyintézők, és ide sorolta az ügyvédek is), a magas szintű jogtudományi munkát nehezen fogják befogadni. Például gyakran nincs szerzői állásfoglalás, a hatósági ügyben eljáró ügyintézőnek azonban arra is szüksége lenne, gyors válaszokat keres, és ennek a funkciónak a kötet nem fog megfelelni. Hatalmas pozitívuma a kötetnek, hogy a tizenkét szerző ellenére a megközelítés egységes, ami a szerkesztők és a lektorok munkáját dicséri. Fontos csomópontjai a kötetnek az alapelvek kifejtése, az uniós joganyag bemutatása, az Alkotmánybíróság döntéseinek tételes feldolgozása, valamint az új jogorvoslati rendszer ismertetése. A kommentár bemutatja a szakmai vitákat is, például a feltételes hatályú döntéssel összefüggésben. A törvényben szervezeti reform is el van rejtve, az eljárási kódex következménye szervezeti átalakítás kell legyen, mivel csökkent a jogorvoslatok száma, emiatt még fontosabb a jogszerű döntéshozatal első fokán és szükség lesz a perképviselési osztályok megerősítésére.

Hoffman István, a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottság Közjogi Albizottságának nevében üdvözölte a közigazgatási jogalkalmazás és bírászkodás dogmatikai egységesítése érdekében kifejtett munkát. Az Albizottság ezt fontos kérdésnek tartja, és több konferencián foglalkozott vele.

Zárszavában Nagy Marianna hozzáfűzte, hogy az új szabályozás miatt nem lehet rutinból dolgozni, a joggyakorlatnak szüksége lesz a segítségre. Úgy véli, hogy bár a kötetben sok az elmélet, ez inkább előny, mert a dogmatikai megalapozás a joggyakorlat számára is fontos. Kiemelte a szerkesztők kiváló munkáját, mivel a szerzők között is voltak szakmai viták és emiatt nehéz feladat volt az összehangolás, a végeredmény azonban bizonyítja, hogy sikeres volt a szakmai vita, és a felhasználók nemcsak a mindennapokban használható, hanem olyan kötetet is vesznek kezükbe, amely új műfajt teremt a magyar kommentáriródalomban.

2 BARABÁS GERGELY – BARANYI BERTOLD – FAZEKAS MARIANNA (szerk.): *Kommentár az általános közigazgatási rendtartásról szóló törvényhez*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018.

Hámori Antal egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem

In memoriam Prof. Dr. Kállay István DSc (1931–1998)

20 éve vettünk végső búcsút Kállay István professzor úrtól, akit a halálos betegség nagyon korán és hirtelen ragadt el közülünk. Tudományos munkásságát jól ismerheti a jogász, egyházjogász és a levéltáros, történész egyaránt; a jogtörténészek körében is rendkívüli elismertséggel bírt és a *Jogtudományi Közlönynek* is rendszeres szerzője volt. Méltó, hogy halálának évfordulóján megemlékezzünk róla.

Kállay István 1931. június 16-án, Fülöpszálláson született; édesanyja, Tóth Ida polgári iskolai tanárnő, édesapja, Kállay István tanító, felesége Buzássy Márta ének- és zongoratanárnő volt, gyermekük, Prof. dr. habil. Kállay Mihály DSc, PhD, tanszékvezető egyetemi tanár, vegyész. Kállay István az orosházi elemi iskola elvégzése után a város Evangélikus Gimnáziumában folytatta tanulmányait, ahol 1949-ben kitüntetéssel érettségizett. 1953-ban történelem–levéltár szakon diplomázott az *Eötvös Loránd Tudományegyetemen*. Levéltárosi, tudományos munkájának eredményeként 1958-ban védte meg egyetemi doktori disszertációját. Kiemelkedő kutatói pályája elsősorban a XVIII–XIX. századi magyar jog- és kormányzattörténetre terjedt ki; főként a Mária Terézia kori szabad királyi városok gazdálkodásával és közigazgatás-történettel (pl. bírósági eljárások, földesúri bíráskodás, az úriszék munkája, a jogintézmények története, városi és uradalmi igazgatás) foglalkozott. 1969-ben a történelemtudomány kandidátusa, 1977-ben a történelemtudomány doktora lett a *Szabad királyi városok gazdálkodása Mária Terézia korában* (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 199 old.), és *A magyarországi nagybirtok kormányzata 1711–1848* (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 337 old.) című monográfiájával.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának *Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékén*, Bölcsészettudományi Karának *Történelem Segéd-tudományai Tanszékén* 1977-től tanított. Az utóbbi tanszéknek 1980-tól 1996-ig volt a vezetője. Az állam- és jogtörténet mellett különösen levéltártörténetet, diplomatikát, genealógiát, archontológiát és német paleográfiát tanított. Mindemellett az egyetem Jogalkotás és jogalkalmazás című kiegészítő képzését, illetőleg Egyháztörténeti Műhelyét is vezette, s számos német és osztrák egyetemen is előadásokat tartott. A *Fejér Megyei Történeti Évkönyv*, a *Levéltári Közlemények*, a *Levéltári Szemle* és a *Ma-*

gyar Herald szerkesztőbizottságának tagja, szerkesztője, 1975-től az *Összehasonlító Jogtörténeti Tanulmányok* szerkesztője is volt. Írásai ezen kiadványokban is rendszeresen megjelentek.

Jelentős kutatói, oktatói, szerkesztőbizottsági és szerzői munkáján túl széles körű szakmai közéleti tevékenységet folytatott. 1982-ben újjáalakította az 1949-ben tiltott Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságot, amelynek haláláig elnöke volt. Hosszú időn keresztül vezette a Magyar Történelmi Társulat Archeográfiai, Heraldikai és Genealógiai Szakosztályát. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia Jogtörténeti és Történeti Demográfiai Bizottságának, Közigazgatás-történeti Albizottságának, a Tudományos Minősítő Bizottság Történelemtudományi Szakbizottságának, valamint a Jogász Szövetség Jogtörténeti Szakosztályának. 1989-ben újjáalapította a Magyar Szent Korona Szövetséget, 1990-ben létrehozta az Országos és Nemzeti Kaszinót. E két utóbbi szervezetnek is elnöke volt.

Az említett, könyv formájában is megjelent kandidátusi és akadémiai nagydoktori értekezésén túl művei közül kiemelendők az *Úriszéki bíráskodás a XVIII–XIX. században* (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. 484 old.) és a *Városi bíráskodás Magyarországon 1686–1848* (Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 637 old.), továbbá az általa szerkesztett, *A történelem segédtudományai* (ELTE, Budapest, 1986. 346 old.) című kötet, amelyben a genealógiai fejezetnek is ő a szerzője.

Kállay István számos tudományos publikációja – több mint egy tucat könyv és több száz hazai és külföldi tanulmány – közül a kutató jó néhányal találkozhat az *Acta Historica*, a *Fejér Megyei Levéltár Közleményei*, a *Fejér Megyei Szemle*, a *Hadtörténeti Közlemények*, a *Levéltári Híradó*, a *Magyar Tudomány*, a *Századok*, a *Történelmi Szemle*, a *Történeti Statisztikai Évkönyv*, a *Történeti Statisztikai Közlemények* és a jogtudományi folyóiratok hasábjain is; például a *Jogtudományi Közlönyben*: *A tulajdonjog magánintézkedéssel való korlátozásának megjelenése Magyarországon (1542)* (1979/8, 500–502.); *A nemesi tulajdon köztöttségei* (1981/8, 702–706.); *Kötetlen kötöttség a feudális magánjogban* (1982/7, 527–530.); *A jobbágy ősi földje* (1983/10, 664–669.); *Az úriszéki peres anyag feltárása Eckhart Ferenc munkájában* (1986/7, 331–337.); *Tripartitum a helyi joggyakorlatban* (1991/11, 209–215.); *A csőd-*

Szemle

eljárás kezdetei Magyarországon a 18–19. században (1992/8, 377–379.); *A tulajdonviszonyok ciklikus újrarendezése Magyarországon 1686–1945.* (1993/4, 159–162.); *Hatalommegosztás és városi rendiség* (1993/10, 382–389.); *A városi fráng* (1994/7–8, 319.); *250 éve született Kelemen Imre* (1995/3, 134–138); *Óvadék a 18–19. századi büntető joggyakorlatban* (1996/9, 375–377.); és a *Jogtörténeti Szemlében: Betörők és rablók az úriszékek előtt* (1986/1, 12–23.); *Meghívott bírák az úriszéken a XVIII–XIX. században* (1990/3, 91–96.). Egyháztörténeti szempontból is jelentős tanulmánya, egyebek mellett: *A fehérvári koronázó bazilika közjogi szerepe*, In: *A székesfehérvári Boldogasszony bazilika történeti jelentősége*, Székesfehérvár, 1996. 143–153.

2001. október 17-én az Eötvös Loránd Tudományegye-

temen mutatták be a születésének 70. évfordulója alkalmából kiadott, *A történelem és a jog határán* című emlékkötetet (szerkesztette: Seifert Tibor; ELTE BTK, Budapest, 2001. 277 old.), amelyben Benkes Mihály, Bertényi Iván, Borsodi Csaba, Farkas Gábor, Galántai József, Geccsényi Lajos, Gergely Jenő, Gerics József, Glatz Ferenc, Izsák Lajos, Kardos József, Kertész István, Kirschner Béla, Klinghammer István, Pandula Attila, Petri Edit, Pölöskei Ferenc, Rottler Ferenc, Seifert Tibor, Szabolcs Ottó, Szögi László, Szvák Gyula, Vargyai Gyula tisztelegtek előtte.

Személyében olyan kiváló tudóst ismerhettem meg, aki vidám, jószívú, barátságos, s ettől tanítványai körében is nagyon népszerű, *szeretett Tanár* volt. 1998. augusztus 17-én szólította magához az Úr.

TARTÁSDÍJIGÉNYEK ÉRVÉNYESÍTÉSE HATÁROK NÉLKÜL

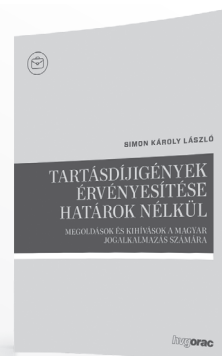
Megoldások és kihívások a magyar jogalkalmazás számára

SZERZŐ: **Simon Károly László**

LEKTOR: **Szeibert Orsolya**

„Napjainkban a családjogi viták sem maradnak országhatárokon belül, hanem több állam jogrendszerének érintettségét eredményezik, az egykor Eörsi Gyula által »országutaktól távol eső, csendes területnek« nevezett családjog mára a nemzetközi polgári eljárásjog és a jogharmonizáció legdinamikusabban fejlődő területévé vált. Erre tekintettel az Európai Unió igyekszik rendeletalkotás útján mind jobban kikövezni a jogharmonizációhoz vezető utat. A monográfia bemutatja a tartásdíj igények határokon átnyúló érvényesítésével kapcsolatos jogforrásokat, azok kialakulását, fejlődését és gyakorlati alkalmazásának problémáit, vizsgálja, hogy a jogszabályok elősegíthetik-e a jogkeresők számára a hatékony jogérvényesítést, bemutatja a témát érintő jövőbeli kihívásokat, fejlesztési lehetőségeket. A Szerző – aki gyakorló bíró – elemzi a szabályok megértéséhez nélkülözhetetlen fogalmakat, részletesen feldolgozza az elemzett nemzetközi rendeletek joghatóságra, határozatok elismerésére és végrehajtására, valamint az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályait, valamint kitér az Európai Unió Bíróságának irányadó gyakorlatára, feldolgoz külföldi és a hazai bírósági határozatokat, továbbá ismerteti a magyar központi hatóság, a gyámhivatalok és a bíróságok feladatait, az EuTR. alkalmazásával kapcsolatos jogalkalmazási problémákat, továbbá bemutatja a nemzetközi dokumentumokhoz kötődő magyar szabályozást, rávilágítva a jogszabályok hibáira és hiányosságaira. A tudományos igényű, bőséges nemzetközi szakirodalmat felhasználó, tartalmában informatív monográfiát haszonnal forgathatja minden, a nemzetközi tartási kötelezettség valamely szegmensével foglalkozó jogász, a téma iránt érdeklődő tudományos kutató, egyetemi oktató és hallgató.”

Kőrös András, a Kúria családjogi tanácsának ny. elnöke

Ára: 6000 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

Tóth J. Zoltán habilitált egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem (Budapest)

Monográfia a vívmány-tesztről*

1. Rixer Ádám *A vívmány-teszt* című könyvében újszerű dologra vállalkozott: megpróbálta definiálni, hogy az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésében foglalt azon értelmezési szabály, mely az Alaptörvény rendelkezéseit – egyebek mellett – a történeti alkotmányunk vívmányai fényében rendeli értelmezni, mit jelenthet; egészen pontosan azt, hogy milyen keretek között használható most, illetve lehet használható a jövőben. Mindezt – elkerülve a kínáló, de veszélyes csapdát – nem „dogmatikus” módon, egy adott felfogás protagonistájaként tette, hanem felvázolta azokat a *lehetséges szempontokat*, amelyek ezen értelmezési szabály értelmezési keretként alkalmazhatóak. Amellett, hogy számba vette az R) cikkben foglalt rendelkezés különböző megközelítési lehetőségeit, egyúttal arra is rávilágított (és ez alighanem az előbbinél is fontosabb), hogy – végeredményben – *minden értelmezési szabály maga is norma, mely további értelmezésre szorul*. A könyvből kitűnik, talán leglényegesebb tanulságként, hogy e rendelkezés maga is *számos további kérdést* vet fel, melyre majd választ kell találni. Rixer Ádám kismonográfiája így azon túl, hogy szűkíti és meghatározza, hogy milyen keretek között mozoghat az R) cikk (3) bekezdésének alkalmazása, számos egyéb problémát explikál, melyekkel önmagában is termékeny módon járul hozzá a jogtudományi és az alkotmányjogi dogmatikai gondolkodás fejlődéséhez.

A könyv *két részből* áll, melyek közül az első a történeti alkotmány mibenlétével, elemeivel, valamint a történeti alkotmány vívmányai fogalmi problémáival és igazolási aspektusaival foglalkozik, míg a második nagy tematikai egység a vívmányok megállapításához figyelembe vehető szempontokat veszi számba és elemzi, különös tekintettel arra, hogy az így definiált „vívmányok” gyakorlati jogalkalmazási szerepe mi lehet majd elsősorban az alkotmánybírói, másodsorban a rendes bírósági praxisban.

2. Az *első részben* a szerző mindenekelőtt körülhatárolja azon érveket, amelyek arra adhatnak választ, hogy miért vegyük figyelembe *egyáltalán* a történeti alkotmány vívmányait mint alkotmányos értelmezési szabályt. A szerző *öt* ilyen lehetséges alapot talál. Egyrészt azt, hogy ezzel megvalósulhat a jog és erkölcs (a tételes alkotmányszöveg és a múlt értékeit közvetítő alkotmányos értékek) közötti kapcsolat szorosabbra fonása, mely jó szolgálatot tehet a tételes jog jelenlegi esetleges „legitimációs válságából” való kikerüléshez; másrészt a vívmányok élő joggá válása hozzájárulhat a magyar demokrácia *saját* (annak önnön múltjából következő) útjának a megtalálásához; harmadrészt szakmai (alkotmányjogi dogmatikai) szempontból is hasznos lehet, mivel felhívhatóvá tesz egy „tágabb döntéshozatali kontextust”, amelyben az alaptörvényi szöveg bizonyos materiális értékek fényében értelmezhető; negyedrészt hozzájárulhat a nemzeti identitás és az alkotmányos identitás viszonyának tisztázásához és az utóbbi fogalom tartalmának definiálásához; végül megteremti a lehetőségét olyan, a magyar alkotmányos múltban és közjogi hagyományainkban gyökerező tartalmi elvek és értékek közvetlen alkalmazása számára, amelyek szövegszerű kifejezést sem az Alaptörvényben, sem a sarkalatos törvényekben nem kaptak. Ezen érvek, de különösen az utóbbi teszi kényszerítővé azon *értékek* meghatározásának megkísérlését, amelyek nem egyszerűen részei a történeti alkotmánynak, de a ma számára is releváns tartalmuk van, így megőrzésük, újrafelfedezésük és alkalmazásuk a kortárs alkotmányos viták megoldásában is hasznos lehet.

Mielőtt azonban a szerző megkísérelné ezen értékek behatárolását, mindenekelőtt felvázol egy *klasszifikációt* arra nézve, hogy a történeti alkotmánynak és a történeti alkotmány vívmányainak milyen funkciói lehetnek, illetve ismerteti a történeti alkotmány vívmányainak felhasználásával kapcsolatos eddigi, meglehetősen hézagos és esetleges alkotmánybírói gyakorlatot. Ami az előbbi illeti, a szerző összesen *nyolc* lehetséges funkciót különít el, mint amelyet a történeti alkotmány vívmányainak

* RIXER ÁDÁM: *A vívmány-teszt*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. 155 old.

Jogirodalom, jogélet

közvetlen (döntően alkotmánybíróági) felhasználása szolgálhat. Így a vívmányok szolgálhatnak kógens magatartásszabályként, programnormaként, *harti* értelemben vett másodlagos szabályként, „várakozó normaként”, elősegíthetik az alkotmányba foglalt értékek kialakulását vagy megszilárdulását („öngerjesztő funkció”), funkcionálhatnak egyfajta implicit örökkévalósági klauzulaként, legitímálhatják magát az Alaptörvényt, illetve lehet pusztán szimbolikus szerepük is. Természetesen attól függően, hogy melyik funkciót támogatja (majd) az Alkotmánybíróság, a történeti alkotmány vívmányainak tényleges, gyakorlati szerepe nagyon különböző is lehet.

3. Ami pedig a történeti alkotmány vívmányaival kapcsolatos *alkotmánybíróági gyakorlatot* illeti, a szerző megállapítja, hogy a könyv lezárásának időpontjáig, azaz 2017. október 15-ig alig több mint egy tucat alkotmánybíróági határozatban került elő ez a kifejezés, de ezek egy részében sem magának a határozatnak a szövegében (az indokolásban), hanem csak különvéleményekben és párhuzamos indokolásokban. Így összességében a könyv arra a következtetésre jut, hogy a történeti alkotmány vívmányainak érvként való használata (jelenleg legalábbis *ritka, kevésbé következetes, jellemzően csak említés szintjén* jelenik meg, de soha nem ügödöntő jelleggel,¹ továbbá hogy – mindezekből is következően – „[a]z Alkotmánybíróság mindezidáig kísérletet sem tett arra, hogy a vívmányok lehetséges körére [...] egy katalógust hozzon létre”².

4. A kismonográfia *második* részében a szerző ezt a hiátust igyekszik pótolni, mégpedig annyiban, hogy megkísérli meghatározni, hogy milyen szempontok alapján *azonosíthatóak e vívmányok* (vagy legalábbis határolható le körük a történeti alkotmány bizonyos elemeire – egyúttal kirekesztve a vívmányok köréből az archaikus, a feudalizmus-hoz vagy a monarchikus államformához kapcsolódó, a mai kor számára már jelentőséggel nem bíró elemeket). A szerző által felvázolt *négy* szempontból a legfontosabb, hogy

mely jogforrások jöhetnek szóba a vívmányok körének meghatározásakor, melyet a szerző további négy (al)szempont-ra tagol. Az első kérdés ezek közül az, hogy egyáltalán milyen történeti korszakokból származhatnak a vívmányok, melyre a szerző – jól védhető – válasza az, hogy ezek a polgári jogegyenlőséget elismerő, 1848 és 1944 közötti időszak forrásai lehetnek (bizonyos, értelemszerű kivételekkel, amelyekben ezek a polgári alkotmányos vívmányok nem érvényesülhettek). A második kérdés, hogy ezen időszaknak csak a formális jogforrásai minősülhetnek-e vívmánynak, vagy a jog egyéb kútfői (így különösen a szokás-jog) is figyelembe vehetőek-e. A könyv – szintén plauzibilis – álláspontja szerint a vívmányok körét – már csak praktikus okokból is – célszerű a formális forrásokra korlátozni, az egyéb forrásokat (elvek, értékek, Szent Korona-tan) pedig legfeljebb (ha azoknak egyáltalán van a kortársak számára is releváns tartalma) értelmezési keretként használni. Végül ezt követően lehet azt vizsgálni, hogy a polgári korszak alkotmányos fejlődésének elemei közül vannak-e olyan források, amelyeket mindenképpen ki kell zárni a figyelembe vehető források köréből (akár azért, mert az adott alkotmányos jelentőségű norma a mai alkotmányos felfogással kifejezetten ellentétes, akár azért, mert már elavult, így jelentőség nélkülivé vált).

A szerző természetesen *nem* vállalkozik arra, hogy felsorolja a vívmányként figyelembe vehető *korábbi tételes alkotmányos jogforrásokat*, hiszen ez – mint általában az értelmezési kérdések eldöntése – a védhető értelmezési alternatívák közötti választás jogával (is) felruházott *Alkotmánybíróság feladata* (lesz), ám elemzi az Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatos jövőbeni feladatait, illetve felvázolja azokat a lehetőségeket, amelyek közül az Alkotmánybíróságnak a vívmányokhoz való viszonyának meghatározása során választania kell. A szerző hangsúlyosan azon a véleményen van, hogy az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése egy minden esetben vizsgálendő *értelmezési szempontot* határoz meg (legalább) az Alkotmánybíróság számára. A „vívmányok fényében történő értelmezés” tehát nemcsak egy új, sajátos (a történeti értelmezési módszertől különböző, önálló) interpretációs metódus, hanem egyúttal kötelező is (legfeljebb egyes konkrét esetekben eredményként ugyanaz a következtetés vonható le, mint más értelmezési módszerek alapján – de ez csak a vizsgálat végén derülhet ki, az tehát kivétel nélkül mindig elvégzendő). Az azonban, hogy az így megállapított eredmény alkotmányos értelemként mennyire köti az Alkotmánybíróságot, már egyáltalán nem magától értetődő (és jelenleg nem is előre látható, hogy milyen viszonyulást alakít majd ki a testület a vívmányokhoz).

5. A könyv – a szakirodalomban elsőként – felállít egy *tipológiát* a lehetséges viszonyulásokat illetően. Így az alkotmányvédő testület állhat egyfajta „távolságtartó attitűddel” a vívmányokhoz (azon az alapon, hogy azok konkrét tartalma nehezen hozzáférhető a jogalkalmazó

1 Rövid kutatást végezve a szerző eredményei csak *megegerősíthetők*: a 2017. október 15. és 2018. november 15. (e recenzió lezárása) közötti időszakban négy olyan alkotmánybíróági határozat született, melyek indokolásában a történeti alkotmánynak, illetve annak vívmányainak érdemleges érvelési szerep jutott [34/2017. (XII. 11.) AB határozat; 3002/2018. (I. 10.) AB határozat; 3243/2018. (VII. 11.) AB határozat; 14/2018. (IX. 27.) AB határozat]; emellett három határozatban az R) cikk (3) bekezdésének pusztá megidézése történt meg, a történeti alkotmány (vívmányai) vizsgálata nélkül, további két határozatban pedig a szabályozás „történeti előzményeinek” ismertetésére került sor, anélkül, hogy ezeket a határozat a történeti alkotmány részeként (pláne annak vívmányaiként) nevesítette volna. {Különvéleményekben és párhuzamos indokolásokban a fenti határozatokon túl a történeti alkotmány vívmányainak további egy (!) érdemi használata fordult elő, az is csak egy visszautasító végzésben: Varga Zs. András alkotmánybíró a 3082/2018. (III. 5.) AB végzéshez fűzött különvéleményében írja, hogy „Magyarországon Szent István államalapítása óta töretlen, ilyenként történeti alkotmányunk vívmánya a vasárnapi pihenőnap”. Vö.: 3082/2018. (III. 5.) AB végzés, [27].}

2 RIXER: i. m. 75.

számára); működhet „éltanuló” módon (amennyiben a vívmányokra való hivatkozást kötelességszerűen, de csak díszítőelemként használja, anélkül, hogy a mérlegelés során ténylegesen figyelembe venné azokat); „(meg)újító attitűd” esetén tekinthet úgy a tételes alaptörvényi normákra és a történeti alkotmány (szintén az Alaptörvényben felhívott, de ott nem nevesített) vívmányaira, mint egységes, ellentmondásmentes rendszerre, amelyben a régi vívmányokat a mai alkotmányos normák fényében lehet és kell értelmeznie, ezzel egyúttal választva az alaptörvényi normák lehetséges jelentései közül; végül a „vívmányközpontú attitűd” esetén (ha ellentmondást észlelne az Alaptörvény rendelkezései és az általa a történeti alkotmány vívmányaiként azonosított szabályok, elvek és értékek között) felhasználhatja azt – konszolidált viszonyok esetén nyilvánvalóan nemkívánatos módon – akár a tételes alaptörvényi rendelkezések lerontására is. Ahhoz azonban, hogy a történeti alkotmány vívmányainak tényleges felhasználására sor kerülhessen, a szerző szerint két előfeltétel teljesülése mindenképpen szükséges: *egy* részét egy, a történeti alkotmányra és annak vívmányaira vonatkozó komoly, kiterjedt tudományos vizsgálat, mely a történeti dimenziót a ma alkotmányjogásza számára is jelentéssel bír, nem utolsósorban egzakt, megfogható tartalommal rendelkező tényezővé teszi; *más* részét pedig egy többlépcsős „vívmány-teszt” bevezetése, melynek megalkotása (és ezt követően annak következetes érvényesítése) az Alkotmánybíróság feladata lenne.

A szerző könyve e második előfeltételhez nyújthat segítséget, egy ilyen lehetséges (és jogi érvekkel jól védhető) tesztet ajánlva a jogalkalmazók (különösen az Alkotmánybíróság) figyelmébe. Ennek megalapozása érdekében továbbá a kismonográfia számos egyéb problémafelvetést is tartalmaz – néhol megpróbálva válaszokat is adni e kérdésekre, néhol pedig egyszerűen csak explicálva a problémát, mely önmagában is komoly szakmai hozzájárulást jelent a jogtudományi és az alkotmányjogi dogmatikai gondolkodáshoz. A szerző a történeti alkotmány vívmányaira kapcsolatos (akár e recenzióban helyhiány miatt nem is említett) szempontok és az ezekből fakadó számos probléma és megválaszolandó kérdés felvetésével összességében alkotó módon járul hozzá e szakmai diskurzushoz, remélhetőleg (tovább) inspirálva a történeti alkotmány vívmányaira kapcsolatos jogtörténeti, alkotmányjogtörténeti, és alkotmányjogi dogmatikai (valamint talán az etikai, kultúrtörténeti, jogszociológiai és egyéb releváns) diszciplináris és interdiszciplináris kutatásokat. Talán ezáltal *elkerülhetővé válik* az e vívmányokkal kapcsolatos (egyébként önkéntelenül is adódó) *reflektálatlan archaizálás és öncélú múltba révedés (illetve múltban ragadás)*, és egy, a jelen kor számára is releváns és *hasznos értékkatalógus* nyerhető ki, mely a múlt által támogatva a jelen problémáira is használható, és amely egyúttal kiindulópontot jelent a jövő kihívásainak kezelésére is.

SZABADON SZÓLNI, DEMOKRÁCIÁBAN

A szólásszabadság magyar doktrínája az amerikai jogirodalom tükrében

SZERZŐ: **Török Bernát**

Nagy viták és már-már mindent megkérdőjelező kihívások korát éljük az alkotmányjog világában. A hatalommegosztás biztosításának konkrét követelményeitől a nemzetközi jogvédelmi mechanizmusok szerepén át alapjogaink védelmi mércéinek rendszeréig nincs kivétel az újragondolás, sőt sok esetben az újraszabályozási kísérletek alól. Ilyen környezetben a legkevésbé sem lepődhetünk meg azon, hogy a szólásszabadság (s vele kéz a kézben a sajtószabadság) nemhogy nem mentes az alapvető erejű kihívásoktól, hanem épp az elsők között szembesült velük. A nyugati civilizáció ugyanis egészen bensőséges kapcsolatban áll a szólásszabadsággal, ami a véleménynyilvánítás fontosságának elismerése mellett jellemzően azzal is jár, hogy a társadalom fejlődésének folyamatai – legyenek azok akár kedvezőek, akár veszjóslóak a jogvédelem számára – az alapjogok dimenziójában nagy eséllyel a szólás- és sajtószabadság terepén jelennek meg leghamarabb.

Jó hír, hogy van számunkra egy kályha, amelyhez még e kihívások közepette is nyugodt szívvel térhetünk vissza akkor, amikor a véleménynyilvánítás szabadságának széleskörű megőrzése mellett szeretnénk érvelni. Heves vitáink ellenére is közös a szándék: demokráciában akarunk élni. Ez az értekezés arra a meggyőződésre épül, hogy ehhez továbbra is a szabad szólás és társadalmi vita robosztus valóságán keresztül vezet csak út.

Ára: 5000 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

SUMMARY

ZOLTÁN CSEHI:

New Conflict of Laws Rules on Properties

The new Hungarian Act on private international law provides new conflict of laws rules on properties (*ius in rem*). The *lex situs* rule remains the principal connecting rule (location of the property) both for movable and immovable property. Special rules are applicable for vessels, aircrafts and trains, as well as goods in transit, personal properties, securities (mortgage and charge) and for the reservation of title. Charges on bank accounts and on deposits, as well as on securities held by intermediaries (electronically created securities) are also governed by special rules. The new Act enables a limited choice of law for the parties in four cases: transfer of chattel, reservation of title (conditional sale), asset purchase (as deal of a business) and charge on claims. The protection of the title is enforced by a new provision and special connecting rules were created for cultural properties. New rules govern the change of the circumstances of the connecting rule in time (Statutumwechsel).

SÁNDOR MADAI:

Legislative Background of the Accentuated Criminal Law Protection of Elderly and Disabled Persons

Committing crimes „against a person whose ability to recognize or prevent the criminal act is diminished due to his/her old age or disability” has been introduced into our criminal law by Act no C of 2012. The purpose of this study is the delineation of the legislation background which grants a detailed insight into the objectives of the legislator. To this end, the author does not only familiarize the preliminaries of codification but also highlights the problems of implementation arising out of the relevant legal provision and – for the sake of facilitating the interpretation – the author also reviews the most important international and domestic legal instruments.

TAMÁS PRUGBERGER – HILDA TÓTH:
Amendment of the rules of overtime of the Code of Working to strive the limits of the rules of overtime

The study deals with the latest law amendment to the rules of overtime, which strives to significantly limit its current limitations, which is detrimental to employees. These drawbacks are illustrated in detail by the authors in comparison to solutions to this issue of

the Western and Central European states’. The study shows that the new Hungarian regulation is less worker-friendly compared to other countries.

JÚLIA T. KOVÁCS:

The Constitutional Legal Dogmatics of the Right to Food

The main aim of this paper is the systematic arrangement of the right to food according to the dogmatics of fundamental rights. The author made an attempt to elaborate the constitutional legal dogmatics of the right to food. In this way, the author attempted at first to arrange the right to food in the system of concepts of basic rights, then, having brought in compliance with the criteria of establishing the basic rights, it was examined to what extent can the right to food be defined as a basic right. Having done this definition and arrangement in the dogmatics, she attempted to arrange the right to food in the system of basic rights then the author examined whether the right to food has any character of a collective or political right, and in case it has, how determinative these characteristics are in the examined basic right. As a conclusion of the paper, one can say that the classification of the right to food as a fundamental right into the generations is not unanimous; right to food can be classified into all of the three generations of human rights considering its appearance, as well as its content.

ZUSAMMENFASSUNG

ZOLTÁN CSEHI:

Die neuen Kollisionsregeln des dinglichen Rechts

Das neue Gesetz des Internationalen Privatrechts enthält neue Kollisionsregeln des dinglichen Rechts. Der übliche Grundsatz der *lex rei sitae* (das Recht der beleghenen Sache) bleibt erhalten, das Gesetz enthält aber Sonderregeln bezüglich Wasser-, Luft, und Bahnfahrzeuge, auf dem Wege befindliche bewegliche Sachen, persönliche Gebrauchsgegenstände, unter Eigentumsvorbehalt übertragene bewegliche Sachen, sachenrechtliche Sicherheiten. Die sachenrechtlichen Sicherheiten betreffend gibt es spezielle Normen für Zahlungskonten, für Bankdepots und für die Sicherheit auf dematerialisierte Wertpapiere. Eine weitere Neuartigkeit der Regelung ist es, dass sie – wenn auch nur beschränkt – in vier Fällen die Möglichkeit zur Rechtswahl vorsieht (Übertragung des Eigentumsrechts einer beweglichen Sache; Übertragung des Unternehmensvermögens/Geschäftsvermögens als Ganzes; für Forderungen begründete Sicherheit; unter Eigentumsvorbehalt übertragene bewegliche Sache). Der Schutz des Eigentumsrechts wird mit neuen Normen verstärkt, es gibt im Gesetz sogar eine Sondervorschrift für die Rückforderung von Kulturgütern und die Statutwechsel ist auch neu geregelt.

SÁNDOR MADAI:

Zum rechtspolitischen Hintergrund des verstärkten strafrechtlichen Schutzes von älteren Menschen und Menschen mit Behinderungen

Die Begehung „gegen eine Person, die angesichts hohen Alters oder einer Behinderung nur beschränkt im Stande ist, eine strafbare Handlung zu erkennen oder abzuwehren” wurde in unser Strafrecht mit dem Gesetz Nr. C vom Jahr 2012 aufgenommen. Zweck der Studie ist es einen rechtspolitischen Hintergrund aufzuzeigen mit einem Einblick in die Argumentationslinie des Gesetzgebers bei der Absteckung des Regelungszwecks. Hierzu skizziert der Verfasser nicht nur die Vorgeschichte der Kodifikation, sondern er stellt die Probleme der Rechtsanwendung in Scheinwerferlicht, welche sich aus dem Text der Norm ergeben können, und zur Erläuterung dieser überblickt er die wichtigsten vorhandenen Rechtsinstrumente international und im ungarischen Recht.

TAMÁS PRUGBERGER – HILDA TÓTH:
Neue Modifizierung des ungarischen Arbeitsgesetzes vom Jahre 2012. um die Erweiterung der Grenzen der ausserordentlichen Arbeitsverrichtung

Dieser kritische Artikel beschäftigt sich mit der neuesten Modifizierung des Arbeitsgesetzbuches, die die

Überstunderegulation berührt. Diese Analyse von den Autoren zeigt, dass die neue ungarische Regelung ganz Arbeitnehmerfeindlich ist. Die Autoren begründen diese These mit einer umfassenden Rechtsvergleichung.

JÚLIA T. KOVÁCS:

Die verfassungsrechtliche Dogmatik des Rechts auf Nahrung

Das Hauptziel der Artikel ist die systematische Anordnung des Rechts auf Nahrung gemäß der Dogmatik der Grundrechte. Es wird versucht, die verfassungsrechtliche Dogmatik des Rechts auf Nahrung auszuarbeiten. Zunächst wird das Recht auf Nahrung ins System der Grundrechtsbegriffe eingeordnet: nachdem die Kriterien der Festlegung der Grundrechte dargelegt wurden, wird es untersucht, inwieweit das Recht auf Nahrung als Grundrecht definiert werden kann. Danach wird das Recht auf Nahrung ins System der Grundrechte eingeordnet. Zum Schluss wird es analysiert, ob das Recht auf Nahrung einen Charakter eines kollektiven oder politischen Rechts hat, und, wenn dies der Fall ist, wie determinativ diese Merkmale sind. Die Studie kommt zur Schlussfolgerung, dass die Einstufung des Rechts auf Nahrung als Grundrecht nicht eindeutig ist: das Recht auf Nahrung kann in alle drei Generationen von Menschenrechten eingeteilt werden, sowohl was es das Aussehen als auch was es den Inhalt betrifft.

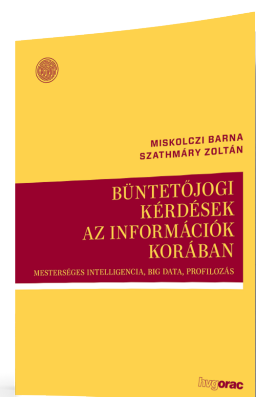
BÜNTETŐJOGI KÉRDÉSEK AZ INFORMÁCIÓK KORÁBAN

Mesterséges intelligencia, Big Data, Profilozás

SZERZŐK: **Miskolczi Barna, Szathmáry Zoltán**

A jogtudomány több a pozitív jog normáinak a vizsgálatánál: a társadalmi jelenségeket azok összefüggéseiben is vizsgálja, s akkor tölti be jól a feladatát, ha a pozitív joggal szemben egyre magasabb elvárásokat támaszt. Így válik igazi proaktív tudománnyá. Könyvünk e szemléletben fogant, és egy új társadalmi környezet, a digitális ökoszisztéma büntetőjogi vonatkozásait vizsgálja. E környezet bizonyos jelenségeit már ismerjük (ilyen a cyberbullying). Más a helyzet azokkal a jelenségekkel, amelyek még mindig csak jóslhatók, jogágunknak azonban fel kell készülnie arra, hogy a technikai-technológiai fejlődés hirtelen éri el azt a szintet, amely esetében a szabályozatlanság immár joghézagot is jelent egyben. A mesterséges intelligencia (MI) büntetőjogi vonatkozásai esetében ez valójában már a küszöbön áll. A probléma az, hogy a büntetőjog-tudomány jelenlegi paradigmarendszerében, a hatályos dogmák mentén ez a kérdés úgy tűnik, nem igazán vizsgálható. Szemügyre kell tehát venni az MI ontológiai, filozófiai, teológiai vonatkozásait is. Ennél azonban tovább is megy a tanulmány: a szerzők nem tudtak megszabadulni kodifikátori múltjuktól, s egy jelenleg még egyedülálló gondolat kísérlet erejéig e kötetben vitára szeretnék bocsátani az általuk megalkotott modelljogot is.

A szerzők

Ára: 4000 Ft

BÜNTETŐJOG I. – ÁLTALÁNOS RÉSZ

Második, hatályosított kiadás

2018. decemberi kiadás

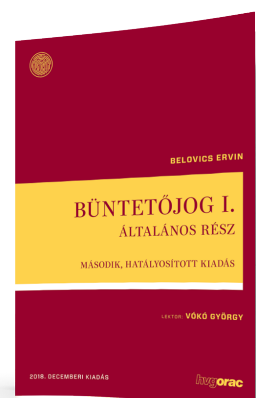
SZERZŐK: **Belovics Ervin**

LEKTOR: **Vókó György**

A Büntető Törvénykönyv Általános Részének a jogalkalmazói gyakorlatot is szem előtt tartó tudományos feldolgozására vállalkozott Belovics Ervin tanácskezelő egyetemi tanár, a legfőbb ügyész büntetőjogi helyettese.

A szerző részletesen áttekinti a büntetőjog kialakulásának történetét, bemutatja a büntetőjogi iskolákat, valamint a jogállami büntetőjog és a büntetőpolitika legfőbb sajátosságait. A jogszabálytanról szóló részben kerül sor a jogforrások és az értelmezési fajták részletes értékelésére. A bűncselekménytan körében a szerző a bűncselekmény fogalmának a jogtudomány által kidolgozott tételei mellett részletesen elemzi a legális fogalom alkotóelemeit. A törvényi tényállás tanáról szóló rész, valamint a büntetőjogi felelősségre vonás akadályait bemutató fejezet mindenre kiterjedően dolgozza fel a jogirodalmi álláspontokat és a történeti előzményeket. A szerző a büntetőjogi jogkövetkezmények teljes körű bemutatása során szól a büntetés céljával kapcsolatos teóriákról, valamint a hatályos törvényi rendelkezésekről. Elemzi továbbá a Kúria jogegységi határozatait, a Büntető Kollégium véleményeit, valamint a jogalkalmazói gyakorlat releváns eseti döntéseit is.

A kötet a 2018. november 1-jén hatályos joganyagot dolgozza fel.

Ára: 12 000 Ft

**Csomagban
a II. – Különös Rész
kötettel: 20 000 Ft**